

Poslovanje i regulacija banaka uslijed krize uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19

Krstanović, Karlo

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:148:281476>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij

Poslovna ekonomija – smjer Financije

**POSLOVANJE I REGULACIJA BANAKA USLIJED KRIZE UZROKOVANE
PANDEMIJOM BOLESTI COVID-19**

Diplomski rad

Karlo Krstanović

Zagreb, rujan 2021.

Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet
Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij
Poslovna ekonomija – smjer Financije

POSLOVANJE I REGULACIJA BANAKA USLIJED KRIZE UZROKOVANE
PANDEMIJOM BOLESTI COVID-19
BANKING BUSINESS AND REGULATION AMID COVID-19 PANDEMIC

Diplomski rad

Student: Karlo Krstanović

JMBAG: 0067552557

Mentor: prof. dr. sc. Alen Stojanović

Zagreb, rujan 2021.

Sažetak

Javno-zdravstvene mjere poduzete s ciljem zaustavljanja širenja novootkrivenog koronavirusa ostavljaju negativne posljedice na gospodarstva zemalja diljem svijeta. Pad dohotka i velika neizvjesnost utječu na poslovanje banaka. I dok su banke u prethodnoj krizi bile dijelom problema koji je uzrokovao samu recesiju, pojava bolesti COVID-19 predstavlja egzogeni šok koji pogađa sve gospodarske sektore. Cilj je stoga očuvati zdravlje banaka te uz njihovu pomoć, kreditiranjem, vratiti poslovni ciklus na uzlaznu putanju.

Globalni regulatorni okvir za jačanje otpornosti banaka i bankovnog sustava, poznatiji kao Basel III, predstavlja referentni regulatorni okvir u kojem su banke dočekale COVID-19 krizu. On je učvrstio kapitalne pozicije banaka i njihovu otpornost na financijske ili gospodarske šokove, poboljšao upravljanje rizicima te pojačao transparentnost i standarde objave informacija u bankama. Dodatno, Međunarodni monetarni fond identificirao je preko 800 regulatornih i supervizijskih mjera u više od stotinu zemalja diljem svijeta uvedenih za vrijeme krize s ciljem nastavka kreditiranja gospodarstva i bržeg oporavka. Neke od njih tiču se implementacije i nadgledanja moratorija na kredite, tretmana operativnog rizika, objave informacija javnosti, raznih ograničenja isplate iz kapitala i korištenja zaštitnih slojeva kapitala.

Podaci iz 2020. godine pokazuju kako su banke razvijenih zemalja doista nastavile s kreditiranjem gospodarstva. Zbog visokih rezervacija za gubitke po nenaplativim kreditima, većina zemalja bilježi pad neto dobiti, a posljedično i pokazatelja povrata na prosječnu imovinu (ROA) i prosječni kapital (ROE). Banke u zemljama s razvijenim tržištem kapitala uspjele su ostvariti visoke prinose od trgovanja financijskim instrumentima zbog velike volatilnosti tržišta u prvoj polovici 2020. godine. Utjecaj na poslovne rezultate banaka u narednom razdoblju ovisan je o obliku i daljnjem trajanju krize.

Regulatorni okvir za poslovanje banaka kao odgovor na COVID-19 krizu u Republici Hrvatskoj slijedio je praksu razvijenih zemalja. Hrvatske su banke u dosadašnjem dijelu krize ostale snažno kapitalizirane, nastavljeno je kreditiranje gospodarstva, ali je dobit banaka ipak u 2020. godini prepolovljena.

Ključne riječi: COVID-19, recesija, regulacija banaka, poslovanje banaka

Summary

Public-health measures, which have been introduced to curb the spread of newly discovered coronavirus, have negative impact on the economies around the globe. Lower income and big uncertainty affect banking business. While banks were part of the problem that caused the financial crisis in 2007, COVID-19 represents an exogenous shock which hits each economic sector. Thus, most of countries wanted to preserve the soundness of a banking sector at all costs and, by its help, bring a business cycle on the upwards course.

A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems, or Basel III, is a reference regulatory framework in which banks faced the COVID-19 crisis. It has strengthened banks' capital positions and their resilience to a financial or economic shock, improved risk management and boosted transparency and standards for the disclosure of information. Additionally, IMF has identified over 800 regulatory and supervisory measures in more than hundred countries around the world that have been introduced during the crisis to continue banks' credit activity and ensure fast recovery. Some of those measures are about the implementation and monitoring of COVID-19 moratoria, treatment of operating risk, public disclosure of information, restrictions of capital distribution and capital buffers release.

2020 data shows that banks held their credit activity on pre-crisis levels. However, lower net income, as well as return on assets and return on capital, have been affected by enormous loan loss provisions. Banks in the countries with developed capital market managed to generate high returns on their financial instruments due to high market volatility in the first half of 2020. Further impact on banks' business performance depends on the shape and persistence of the crisis.

Croatian regulatory framework, as part of the COVID-19 respond, has followed the best practice of developed countries. Banks in the Republic of Croatia have remained strongly capitalized and continued their credit activity, but with a net income halved in 2020.

Keywords: COVID-19, recession, banking regulation, banking business

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je diplomski rad isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da nijedan dio prijave teme nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog izvora te da nijedan dio prijave teme ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio prijave teme nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(vlastoručni potpis studenta)

Zagreb, 28. rujna 2021.

(mjesto i datum)

STATEMENT ON THE ACADEMIC INTEGRITY

I hereby declare and confirm by my signature that the final thesis is the sole result of my own work based on my research and relies on the published literature, as shown in the listed notes and bibliography.

I declare that no part of the thesis has been written in an unauthorized manner, i.e., it is not transcribed from the non-cited work, and that no part of the thesis infringes any of the copyrights.

I also declare that no part of the thesis has been used for any other work in any other higher education, scientific or educational institution.

(personal signature of the student)

Zagreb, 28 September 2021

(place and date)

Sadržaj

Sažetak	I
Summary.....	II
1. Uvod.....	1
1.1. Predmet i cilj rada	1
1.2. Izvori i metode prikupljanja podataka	2
1.3. Sadržaj i struktura rada.....	2
2. Bankovni sektor razvijenih zemlja u razdoblju nakon globalne financijske krize 2007. – 2009. godine i COVID-19 kriza	4
2.1. Regulacija u razdoblju prije pandemije.....	4
2.1.1. Regulatorni okvir u vrijeme financijske krize 2007. - 2009. godine	4
2.1.2. Slabosti tadašnjeg regulatornog okvira	5
2.1.3. Regulatorni odgovor na financijsku krizu	8
2.2. Stanje u bankama u razdoblju između dviju kriza	10
2.3. Kanali utjecaja javno-zdravstvenih mjera za sprječavanje širenja bolesti COVID-19 na poslovanje banaka	13
2.4. Usporedba globalne financijske krize i COVID-19 krize.....	18
3. Regulatorni okvir razvijenih zemalja za ublažavanje posljedica pandemije bolesti COVID-19 u bankovnom sektoru	20
3.1. Implementacija i nadgledanje moratorija na kredite	21
3.1.1. Moratoriji na kredite u Europskoj uniji	22
3.1.2. Moratoriji na kredite u SAD-u.....	26
3.2. Identifikacija i tretman operativnog rizika povezanog s pandemijom	27
3.2.1. Tretman operativnog rizika u Europskoj uniji	28
3.2.2. Tretman operativnog rizika u SAD-u	31
3.3. Izvješćivanje i objava informacija u vezi s pandemijom	32
3.3.1. Izvješćivanje i objava informacija o izloženostima pod utjecajem COVID-19 mjera u Europskoj uniji	33
3.3.2. Regulatorno izvješćivanje za vrijeme trajanja COVID-19 krize u SAD-u	34
3.4. Kapitalna ograničenja nametnuta bankama	34

4. Utjecaj uspostavljenog regulatornog okvira na poslovanje banaka za vrijeme krize uzrokovane pandemijom COVID-19	37
4.1. Potencijalni učinci pandemije bolesti COVID-19 na bankovni sustav.....	37
4.2. Učinci javno-zdravstvenih mjera na poslovanje banaka i uloga regulatornog okvira u očuvanju bankovne stabilnosti.....	43
4.3. Učinci pojedinih regulatornih mjera na poslovanje i stabilnost banaka	47
4.4. Reakcija bankovnog tržišta na mjere regulatornih tijela.....	50
5. Analiza poslovanja banaka u Republici Hrvatskoj u vrijeme COVID-19 krize.....	55
5.1. Regulatorne mjere za očuvanje financijske stabilnosti	55
5.2. Poslovanje banaka i ekonomska opravdanost donesenih mjera	57
5.3. Usporedba banaka u Republici Hrvatskoj i razvijenim zemljama	60
6. Zaključak	65
POPIS LITERATURE.....	67
POPIS TABLICA.....	77
POPIS GRAFIKONA.....	78
ŽIVOTOPIS.....	80

1. Uvod

Javno-zdravstvene mjere donesene u svrhu suzbijanja širenja zaraze bolesti COVID-19 utječu na dohodak pojedinaca i poduzeća što posljedično stvara probleme u vraćanju kredita s negativnim posljedicama na poslovanje banaka. Države na razne načine nastoje sačuvati radna mjesta, no neizvjesnost glede konačnog kraja pandemije uzrokuje probleme fiskalne održivosti financiranja takvih mjera. Posljedično, sistemski je rizik povećan i ugrožena je stabilnost financijskog sustava. Primarni je cilj regulacije banaka očuvanje njihove stabilnosti, a potom i stabilnosti ukupnog financijskog sustava. Posljednje je posebno izraženo u bankocentričnim financijskim sustavima kakav je primjerice europski. Ti ciljevi postižu se, između ostalog, zahtjevima za održavanjem minimalno potrebne razine kapitala, dodatnim kapitalnim zahtjevima i zaštitnim slojevima kapitala. Pritom se često kao glavni argument viših kapitalnih zahtjeva navodi važnost ispravnog funkcioniranja banaka za cjelokupno gospodarstvo, odnosno opasnost koje nesolventna banka može uzrokovati, a koje svakako nadilaze samu instituciju. S druge strane, viši kapitalni zahtjevi povećavaju trošak financiranja banaka, a što u konačnici povećava i trošak kreditiranja te tako smanjuje ukupnu ekonomsku aktivnost u državi. Kapitalna ograničenja nametnuta kreditnim institucijama uslijed krize uzrokovane pandemijom u prvom se redu odnose na ograničenje isplate dividendi dioničarima, otkupa ili kupnje vlastitih dionica i drugih instrumenata kapitala te isplate varijabilnih primitaka identificiranim radnicima. Očuvanje systemske stabilnosti i jačanje otpornosti banaka neki su od argumenata koji opravdavaju takvu odluku. Ipak, određena istraživanja pokazuju da se odgovor tržišta očitovao u snažnijem padu vrijednosti dionica banaka, višem od većine ostalih sektora.

1.1. Predmet i cilj rada

Iz navedenog proizlazi predmet pisanja ovoga rada: analiza poslovanja i regulacije banaka na europskom, američkom i ostalim razvijenim financijskim tržištima uslijed krize uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19 s posebnim osvrtom na banke u Republici Hrvatskoj.

Tri su glavna istraživačka cilja:

- procijeniti stanje u kojem su banke dočekale prvu globalnu krizu nakon financijske i ekonomske krize koja je započela 2007. godine

- analizirati uspostavljeni regulatorni okvir za upravljanje sistemskim rizikom i njegov utjecaj na poslovanje banaka s osvrtom na mjere regulatornih tijela donesene za vrijeme trajanja pandemije i njihovu ekonomsku opravdanost
- analizirati utjecaj pandemije bolesti COVID-19 na poslovanje banaka

Aktualnost teme ogleda se u činjenici kako je kriza uzrokovana pandemijom bolesti COVID-19 prvi svojevrsni test na uspostavljeni regulatorni okvir poslovanja banaka koji je uslijedio kao odgovor na krizu iz 2007. godine, iako se izvori dvaju kriza suštinski razlikuju. Pitanja o kojima se u radu kritički promišlja i u čemu je sadržan stručni doprinos rada jesu učinci pandemije na bankovni sektor, u kojoj mjeri i kako je stabilnost bankovnog, a potom i financijskog sustava, očuvana zahvaljujući mjerama makro i mikroprudencijalne regulacije te dodatno koliko su ekonomski opravdane i koje su posljedice nekih od uvedenih mjera na pojedinačnoj razini, odnosno za određenu skupinu banaka.

1.2. Izvori i metode prikupljanja podataka

Korišteni su isključivo sekundarni izvori podataka i znanstvene metode analize, sinteze, deskripcije, kompilacije, indukcije i dedukcije. Zbog nedostatka literature o ovoj temi na hrvatskom jeziku većina literature je na engleskom jeziku. Sekundarni izvori podataka čine knjige domaćih i stranih autora, članaka domaćih i stranih autora, publikacija, tekstova i časopisa domaćih i stranih institucija te javno dostupnih baza podataka na internetu.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Rad se sastoji od šest glavnih poglavlja. Prije toga nalaze se sažetak i sadržaj rada, a poslije šest poglavlja navedena je korištena literatura, popis tablica, popis grafikona i životopis autora.

U prvom poglavlju navode se predmet i cilj rada, izvori i metode prikupljanja i obrade podataka te sadržaj i struktura rada.

U drugom poglavlju analizira se regulatorni odgovor koji je uslijedio na financijsku krizu iz 2007. godine, odnosno okvir u kojem su banke dočekale novu krizu, uspoređuje se COVID-19 i financijska kriza te način na koji javno-zdravstvene mjere utječu na poslovanje banaka.

U trećem poglavlju sastavljen je pregled glavnih dijelova regulatornog okvira uspostavljenog za vrijeme pandemije na najvećim financijskim tržištima u svijetu.

U četvrtom se poglavlju analiziraju posljedice koje pandemija i pojedine mjere ostavljaju na poslovanje banaka.

U petom se poglavlju opisuje hrvatski regulatorni okvir nastao kao odgovor na COVID-19 krizu, analizira se poslovanje banaka u Republici Hrvatskoj te se ono uspoređuje s poslovanjem banaka razvijenih zemalja.

Završno se prezentiraju ključni podaci, stavovi i zaključci autora.

2. Bankovni sektor razvijenih zemlja u razdoblju nakon globalne financijske krize 2007. – 2009. godine i COVID-19 kriza

2.1. Regulacija u razdoblju prije pandemije

2.1.1. Regulatorni okvir u vrijeme financijske krize 2007. - 2009. godine

Financijska kriza započeta u drugoj polovici 2007. godine, koja se s američkog tržišta drugorazrednih hipotekarnih kredita prvo prelila na ostatak američkog financijskog tržišta, a potom i na cijeli svijet, otkrila je sve nedostatke tadašnjeg financijskog regulatornog okvira. Dokument Međunarodna konvergencija mjerenja kapitala i kapitalnih standarda - revidirani okvir iz lipnja 2004. godine kojega je objavio Bazelski odbor za superviziju banaka (dalje u tekstu: Odbor) pri Banci za međunarodna poravnanja, skraćenog naziva Basel II, predstavljao je regulatorni okvir za poslovanje banaka. Razumljivo je kako iza toga dokumenta stoji niz prethodnih zakonodavnih rješenja pojedinih zemalja u svijetu, kao na primjer u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) Garn - St Germain zakon iz 1982. godine ili Zakon o modernizaciji financijskih usluga (engl. *Financial Services Modernization Act*) iz 1999. godine, međutim bazelski sporazumi predstavljaju jedinstven primjer prihvaćanja jednakih standarda poslovanja banaka u više od stotinu zemalja diljem svijeta te su kao takvi pogodni za predmetnu analizu.¹

Struktura Basela II temeljila se na tri stupa: minimalni kapitalni zahtjevi, nadzorni pregled i pojačano informiranje javnosti, a nastala je kao odgovor na brojne mogućnosti regulatorne arbitraže koje su proizlazile iz ranijeg sporazuma usuglašenog u obliku dokumenta Basel I. Uveden je operativni rizik, uz do tada zastupljen kreditni i tržišni rizik, na koje bi banke trebale obratiti pozornost prilikom procjene adekvatnosti kapitala. Dodatno, bankama je dana mogućnost da same odaberu metode za procjenu rizika koje će najbolje odgovarati njihovoj kompleksnosti. U okviru trećega stupa proizašli su zahtjevi za objavom važnih informacija javnosti kako bi se dodatno uvela discipliniranost u ponašanju svih pojedinaca unutar sektora. Dakle, uz održavanje minimalnih kapitalnih zahtjeva nužnih za očuvanje stabilnosti jedne banke koji su i prethodno postojali, ali koji su se temeljili isključivo na kreditnom riziku,

¹ Stojanović, A. (2020.), Uloga i značenje regulacije i regulatornih promjena u financijama, preuzeto 13. srpnja 2021. s <https://www.coursehero.com/file/85175456/2-Uloga-i-znacenje-regulacije-i-regulatornih-promjena-u-financijamapdf/>

važnost je dana upravljanju rizicima kao alatu pomoću kojega se na vrijeme mogu uočiti i spriječiti poremećaji te komunikaciji između banaka, regulatornih tijela i javnosti s ciljem održavanja tržišne discipline i jednakih uvjeta tržišnog natjecanja.

Međutim, kako je na samome početku teksta i napisano, čak i takav regulatorni okvir nije bio dovoljan za sprječavanje nastanka financijske, a potom i ekonomske krize. U priopćenju za medije iz studenog 2008. godine Odbor i sam najavljuje „sveobuhvatnu strategiju za rješavanje temeljnih slabosti koje je otkrila financijska kriza i koje se odnose na regulaciju, nadzor i upravljanje rizicima međunarodno aktivnih banaka“.²

2.1.2. Slabosti tadašnjeg regulatornog okvira

Bankovnom sektoru tradicionalno se pripisivala uloga ublaživača šoka u financijskom sustavu, dok je financijska kriza pokazala kako su banke bile pojačivač rizika između financijskog sektora i realne ekonomije.³ Tome su dakako pridonijele financijske inovacije kao što su na primjer sekuritizacija, financijske izvedenice i s njima povezano bujanje izvanbilančnih stavki, a koje na vrijeme nisu bile shvaćene kao potencijalna opasnost i koje su posljedično, u najvećem dijelu, izostale iz regulatornog okvira.

Neke od glavnih kritika Basela II temeljem kojih se objašnjava način na koji je regulatorni okvir pridonio većem riziku i nastanku financijske krize jesu sljedeće:

- neadekvatno određena razina kapitala
- računovodstveni tretman rizičnih izloženosti
- procikličnost povezana s izračunom kapitalnih zahtjeva
- oslanjanje na nebankovne institucije, u prvom redu rejting agencije, prilikom procjene kreditnog rizika
- precjenjivanje vlastitih internih modela za procjenu rizika naspram drugih postojećih
- izbacivanje rizičnog dijela imovine iz bilance banaka koje je poticao postojeći regulatorni okvir.⁴

Teško je procijeniti koliko je doista razina kapitala bila neadekvatno određena, odnosno bi li viši kapitalni zahtjevi u konačnici rezultirali spašavanjem dijela banaka. Međutim, činjenica je

² BIS (20.11.2008.), Comprehensive strategy to address the lessons of the banking crisis announced by the Basel Committee, preuzeto 14. srpnja 2021. s <https://www.bis.org/press/p081120.htm>

³ Ibid

⁴ Cannata, F. i Quagliariello, M. (2009.), The role of Basel II in the subprime financial crisis: guilty or not guilty? preuzeto 14. srpnja 2021. s https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1330417

kako su neke banke koje su primile državnu pomoć u razdoblju neposredno prije krize zadovoljavale kapitalne zahtjeve. Tako je stopa osnovnog kapitala glavnih bankovnih grupacija u Europi pri kraju 2006. godine u prosjeku iznosila 8%, visoko iznad propisanog minimuma od 4%.⁵ Problem koji se prilikom ovakve rasprave dodatno navodi jest kvaliteta samog kapitala, odnosno njegova prekomjerna složenost. Dopunski kapital obuhvaćao je rezervacije za gubitke po kreditima i lizing ugovorima, podređene dužničke instrumente kapitala, dug koji se obvezno konvertira u kapital, srednjoročne povlaštene dionice, kumulativne vječne povlaštene dionice s neisplaćenim dividendama te kapitalne note i druge dugoročne hibridne instrumente kapitala.⁶ Takvi instrumenti pokazali su se neučinkovitima prilikom potrebe za apsorpcijom gubitaka. Banke su primjerice, u želji za očuvanjem reputacije i daljnjih mogućnosti pribave kapitala, rijetko koristile klauzule o otkazivanju ugrađene u neke od navedenih instrumenata.⁷

Nadalje, izmjene računovodstvenog tretmana rizičnih izloženosti, na način da se prilikom izračuna vrijednosti u knjizi trgovanja koristi fer tržišna vrijednost, prisiljavale su banke da prilikom pada vrijednosti imovine i s time povezanim bilančnim gubitcima pribavljaju novi kapital ili smanjuju kreditiranje kako bi sačuvale kapitalne omjere i izbjegle mogući stečaj.⁸

Treća kritika ticala se procikličnosti kapitalnih zahtjeva banaka. U vrijeme recesije, rizik i neizvjesnost rastu, a ekonomski je opravdano djelovati kontraciklički s ciljem vraćanja poslovnog ili ekonomskog ciklusa u što je moguće kraćem roku na uzlaznu putanju. Međutim, riziku prilagođena aktiva koja se koristi za računanje kapitalnih omjera u takvim uvjetima povećava zahtjeve za kapitalom. Uslijed povećanih zahtjeva banke se suzdržavaju od daljnjeg kreditiranja, a što dodatno produbljuje postojeću recesiju. Na taj se način povećava sistemski rizik i vjerojatnost propasti cjelokupnog sustava.

Problem s kreditnim agencijama, odnosno njihovom procjenom kreditnog rejtinga, javio se zbog mogućeg postojanja sukoba interesa. One naime naplaćuju uslugu izdavanja kreditnog rejtinga u određenom postotku od ukupnog nominalnog iznosa vrijednosnica za koje određuju rejting. Samim time, u pitanje dolazi nepristranost procjene rejtinga, odnosno

⁵ Sironi, A. (2018.), The evolution of banking regulation since the financial crisis: a critical assessment, preuzeto 14. srpnja 2021. s https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3304672

⁶ Hudgins, S. C. i Rose P. S. (2015.), *Upravljanje bankama i financijske usluge* (8. izdanje), Zagreb: Mate d.o.o.

⁷ Cannata, F. i Quagliariello, M. (2009.), The role of Basel II in the subprime financial crisis: guilty or not guilty?, preuzeto 14. srpnja 2021. s https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1330417

⁸ Ibid

ekonomska opravdanost da kreditna agencija odredi niži rejting društvima od kojih generira najveće prihode (što je veća emisija, veća je i dobit kreditne agencije).⁹ Dodatan problem sadržan je u činjenici kako su neke kreditne agencije bile uključene u proces strukturiranja složenih financijskih instrumenata kao što su osigurane dužničke obveze (engl. *collateralized debt obligation, CDO*) ili vrijednosni papiri temeljeni na imovini (engl. *asset-backed security, ABS*), a istovremeno su za te financijske instrumente određivale kreditni rejting.¹⁰

Pretposljednja kritika koja se tiče internih modela za procjenu rizika obuhvaća niz problema kao što su nepostojanje općeprihvaćene skale mjerenja za neke rizike, agregiranje rizika, odnosno zbrajanje različitih izloženosti riziku s ciljem dobivanja procjene ukupne izloženosti te upitna kompetentnost regulatora za kontrolu kreiranih i korištenih internih modela.¹¹ U vezi s posljednje navedenim, javlja se pitanje svrsishodnosti korištenja modela manjkave kvalitete i pouzdanosti. Samo uspješni modeli na kraju krajeva daju realnu sliku ukupnog sistemskog rizika, a ona se dobiva tek ako su regulatorna tijela većinu modela na ispravan način procijenila i potvrdila za korištenje. Stoga se korištenje zajedničkog modela osmišljenog od strane regulatora, dakako sa svim nedostacima takvog pristupa, javlja kao opravdana, međutim tada neiskorištena, opcija.

Naposljetku, Basel II otvorio je prostor za regulatornu arbitražu, odnosno nastanak bankarskog sustava u sjeni (engl. *shadow banking*). Ponderiranje stavki imovine prema riziku davalo je poticaj bankama da iz svoje imovine izbacuju hipotekarne i druge kredite te ih zamjenjuju hipotekarnim vrijednosnicama koje su se, kako je ranije opisano, smatrale sigurnima te kojima je posljedično dodjeljivan nizak ponder za rezerve kapitala kojima bi se pokrivali eventualni gubici. U tu su svrhu otvarane strukturirane ulagačke jedinice (engl. *structured investment vehicles, SIV*) čija ulaganja nisu bila sastavni dio bilance banaka, a od kojih je zapravo potjecalo financiranje kredita, nakon što bi ga banke odobrile i izdale (engl. *originate to distribute system*). Na taj je način stvorena prekomjerna poluga likvidnosti za koju nije generirana primjerena zaštita, a problem je kulminirao kada su ulagači prestali kupovati komercijalne zapise SIV-a u strahu da isti nikada neće biti otplaćeni.¹²

⁹ Cupar, A. (2011.), *Uloga kreditnog rejtinga na financijskom tržištu*, specijalistički poslijediplomski rad, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

¹⁰ Cannata, F. i Quagliariello, M. (2009.), *The role of Basel II in the subprime financial crisis: guilty or not guilty?*, preuzeto 14. srpnja 2021. s https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1330417

¹¹ Hudgins, S. C. i Rose P. S. (2015.), *Upravljanje bankama i financijske usluge* (8. izdanje), Zagreb: Mate d.o.o.

¹² Zandi, M. (2010.), *Financijski šok: Potpuni osvrt na imploziju drugorazrednih hipotekarnih kredita i kako izbjeći sljedeću financijsku krizu*, Zagreb: Mate d.o.o.

Posve je jasno da se uzrok financijske i ekonomske krize ne može tražiti isključivo u tadašnjem regulatornom okviru te da je za dobivanje jasne slike nužno uzeti u obzir okolnosti pod kojima je kriza nastajala. Razdoblju do 2007. godine prethodile su gotovo dvije generacije relativne financijske stabilnosti pa se ono često naziva i razdoblje velike umjerenosti (engl. *Great Moderation*). Ekspanzivna monetarna politika glavnih središnjih banaka u svijetu imala je za posljedicu višegodišnji pad kamatnih stopa i njihovo zadržavanje na niskim razinama te je privatna štednja tražila neko mjesto gdje će biti plasirana. Taj višak raspoloživog kapitala stvorio je plodno tlo za inovacije u financijskim sustavima, a koje nisu bile popraćene učinkovitom financijskom regulacijom. Odnosno, dobro investicijsko raspoloženje povezano s razdobljem umjerenosti (opuštenosti) dobilo je priliku za razvoj i kulminaciju pod okriljem manjkave regulacije, a koja je i sama bila pod utjecajem razdoblja. Rezultat takve međuovisnosti bila je klasična bankarska panika koja je potom zahvatila cijeli financijski sustav i pretvorila se u ekonomsku krizu.

2.1.3. Regulatorni odgovor na financijsku krizu

Mnogi autori navode kako je regulatorni okvir prije financijske krize bio manjkav zbog pozornosti usmjerene na mikroprudencijalni nadzor, a tek slabe posvećenosti makroprudencijalnim načelima regulacije. Mikroprudencijalni pristup bio bi onaj u kojem regulator nastoji osigurati da pojedinačna banka ne propadne jednom kada nastupi problem na način da, pribavljanjem svježeg kapitala ili smanjenjem imovine, vrati omjere kapitala na zahtijevanu razinu. Problem nastaje ukoliko se više banaka istovremeno nađe u problemu. Ukoliko sve odluče smanjiti kreditiranje kako bi ispunile kapitalne zahtjeve, šteta je veća od koristi predloženog rješenja.¹³ Stoga se makroprudencijalnim mjerama nastoji postići stabilnost cjelokupnog financijskog sustava.

Novi globalni regulatorni okvir nastao nakon financijske krize utemeljen je na kombinaciji načela mikro i makroprudencijalnog nadzora. Za Europu je to bio tzv. CRD IV paket iz 2013. godine koji obuhvaća Direktivu 2013/36/EU te Uredbu 575/2013 i koji je za cilj imao implementirati mjere usuglašene u dokumentu Globalni regulatorni okvir za jačanje otpornosti banaka i bankovnog sustava iz lipnja 2011., poznatijem kao Basel III, a za SAD Dodd-

¹³ Hanson, G. S., Kashyap, A. K. i Stein, J. C. (2011.), A Macroprudential Approach to Financial Regulation, preuzeto 17. srpnja 2021. s <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.25.1.3>

Frankov zakon (engl. *The Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act*) iz 2010. godine, zajedno s implementacijama Basela III koje su uslijedile nakon.

Dodd-Frankov zakon usmjeren je na razvoj alata za postupanje sa sistemski važnim institucijama, uveo je tzv. Volckerovo pravilo kojim se zabranjuje bankama trgovanje za vlastiti račun, odnosno vlastitu dobit te zahtijeva veću transparentnost glede cijena, volumena trgovanja i izloženosti kako bi se smanjio rizik druge ugovorne strane.¹⁴ Dodatno, pooštreni su zahtjevi za kapitalom i financijskom polugom, regulirano je tržište sekuritizacije, poslovanje kreditnih agencija i osnovano je Vijeće na nadzor financijske stabilnosti (engl. *Financial Stability Oversight Council*) kako bi se na vrijeme identificirali rizici kojima je izložen cjelokupan financijski sustav.¹⁵

Tri su cilja koja se žele postići mjerama Basela III:

- ojačati otpornost bankovnog sektora na financijske ili gospodarske šokove
- poboljšanje upravljanja i nadzora rizika
- jačanje transparentnosti i standarda objave informacija banaka.¹⁶

Tako je predstavljen novi koncept izračuna kapitala s promijenjenim strukturama osnovnog i dopunskog kapitala te su uvedeni dodatni kapitalni zahtjevi - zaštitni sloj za očuvanje kapitala, protuciklički zaštitni sloj kapitala, zaštitni sloj za sistemski rizik te zaštitni sloj za globalne ili ostale sistemski važne institucije, pri čemu je naglasak na kvalitetnijem kapitalu. Implementiran je novi okvir za upravljanje rizikom likvidnosti, a u tu svrhu razvijena su dva standarda likvidnosti namijenjena supervizorima pri nadzoru rizika likvidnosti - omjer pokriva likvidnosti (engl. *Liquidity Coverage Ratio, LCR*) i omjer pokriva neto stabilnih izvora (engl. *Net Stable Funding Ratio, NSFR*). Ponovno je uveden jednostavni omjer financijske poluge (odnos između osnovnog kapitala i ukupne izloženosti banke) s ciljem njezinog smanjenja i kontrole, a kao nadopuna kapitalnim zahtjevima. S makroprudencijalnog gledišta, uveden je pojam sistemski važnih financijskih institucija, odnosno metodologija za njihovu identifikaciju. Na taj je način napravljen dodatni pomak s pristupa „ista veličina za sve“ prema pristupu „velika

¹⁴ Acharya, V. V. (2012.), *The Dodd-Frank Act and Basel III: Intentions, Unintended Consequences, and Lessons for Emerging Markets*, preuzeto 17. srpnja 2021. s <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/156247/adbi-wp392.pdf>

¹⁵ Bell, S. i Paskelian O. G. (2013.), *The Tale of Two Regulations — Dodd-Frank Act and Basel III: A Review and Comparison of the Two Regulatory Frameworks*, preuzeto 17. srpnja 2021. s https://www.theifm.org/sites/default/files/inline-files/Tale%20of%20Two%20Regulations_Mar2013_0.pdf

¹⁶ EBA (b. d.), *Implementing Basel III in Europe*, preuzeto 17. srpnja 2021. s <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/implementing-basel-iii-europe>

banka, mala banka“ na način da veće banke, u kojima je naravno sadržan veći rizik, postaju predmetom većeg nadzora i regulacije. Također, rijetki, ali mogući događaji uvrštavaju se u scenarije prilikom testiranja otpornosti na stresove i modeliranja rizika, a s ciljem pravovremene pripreme reakcije, odnosno izdavanja regulatornih mjera i preporuka za provođenje eventualnih poboljšanja.

Sve navedeno rezultiralo je u nikad višim kapitalnim zahtjevima prema bankama s ciljem da prije konačne propasti, u slučaju pojave nepovjerenja na tržištu i krize likvidnosti, banke budu u mogućnosti pretrpjeti značajne gubitke. Također, mnogo je pažnje dano poboljšanju načina na koji se upravlja rizicima. Tzv. BCBS 239 načela koja je Odbor objavio osigurala su učinkovitije prikupljanje i agregiranje podataka o rizicima te njihovo objavljivanje. Neke reforme provedene su u cijelosti, a neke još čekaju konačnu implementaciju.¹⁷ Finalni dio Basela III objavljen je u prosincu 2017. s datumom pune primjene od 1. siječnja 2023. godine. Njegove odredbe tiču se implementacije omjera financijske poluge kao dodatka riziku ponderiranom načinu izračuna kapitala, ograničenja za korištenje internih modela procjene rizika te jačanja osjetljivosti na rizik standardiziranih pristupa procjene kreditnog i operativnog rizika s ciljem lakše usporedbe omjera kapitala među bankama.¹⁸

2.2. Stanje u bankama u razdoblju između dviju kriza

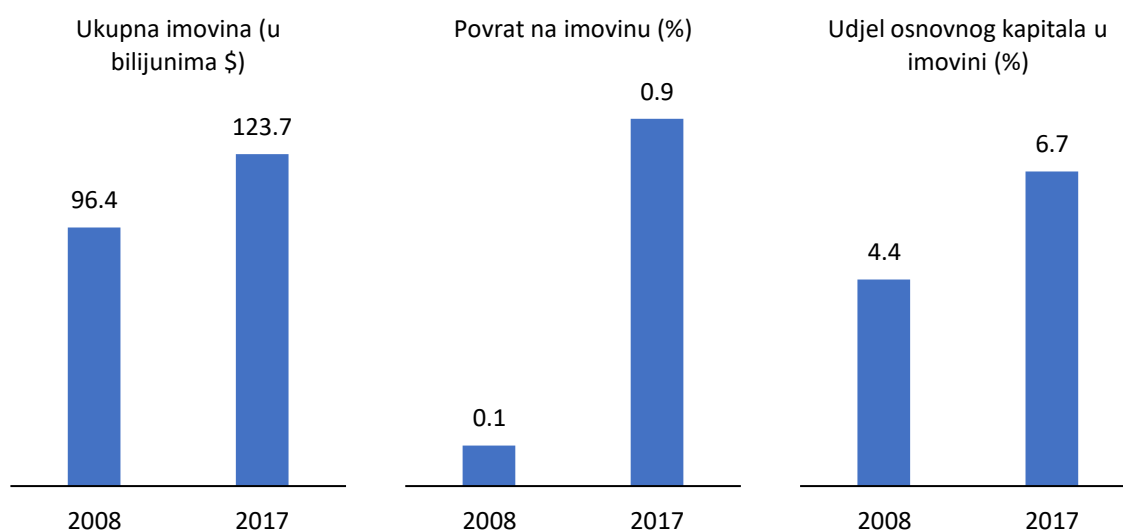
Desetljeće nakon financijske krize bilo je obilježeno, kako je prethodno opisano, izgradnjom novoga regulatornog okvira čije bi odredbe osigurale otpornost cjelokupnog sustava neovisno o tome bi li se radilo o sličnoj vrsti šoka ili o potpuno novoj vrsti krize. Istovremeno s tim procesima, banke su u većini zemalja ušle u uzlaznu fazu poslovnog ciklusa (neke prije, neke poslije) koja je, kako se čini, svoj vrhunac doživjela 2017. godine nakon koje je uslijedila faza sporijeg rasta.¹⁹

¹⁷ ECB (14.12.2018.), The banking sector – where did we end up after all the reforms?, preuzeto 19. srpnja 2021. s https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2018/html/ecb.sp181214_1.en.html

¹⁸ BIS (b. d.), Basel III: Finalising post-crisis reforms, preuzeto 19. srpnja 2021. s <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.htm>

¹⁹ Deloitte Centre for Financial Services (2019.), *2019 Banking and Capital Markets Outlook - Reimagining transformation* [e-publikacija], preuzeto s <https://www2.deloitte.com/tw/en/pages/financial-services/articles/bank-capital-outlook.html>

Grafikon 1. Rast globalne bankovne industrije u periodu 2008. - 2017. na temelju podataka za „top 1000“ svjetskih banaka

Izvor: Izrada autora prema Deloitte Centre for Financial Services (2019.), *2019 Banking and Capital Markets Outlook - Reimagining transformation* [e-publikacija]

Rast nije bio ujednačen diljem svijeta. Američke su banke primjerice, naspram europskih, iskusile višestruko veći rast koji je bio rezultat snažne intervencije političkih tijela, regulatornih mjera te, u novije vrijeme, rasta BDP-a, kamatnih stopa i smanjenja poreza.²⁰ Tako je ukupna imovina američkih banaka u 2019. godini iznosila 18,6 bilijuna američkih dolara, prosječni povrat na aktivu (neto dobit poslije oporezivanja/prosječna ukupna aktiva, ROA) 1,19%, prosječan povrat na kapital (neto dobit poslije oporezivanja/prosječni dionički kapital, ROE) 10,51%, a neto kamatna marža (neto kamatni prihod/prosječna prihodonosna aktiva, NIM) 3,28%. Udjel troškova u prihodima (neamatni troškovi/operativni prihodi, C/I) iznosio je 60,06%.²¹ S druge strane, niži rast u Europi posljedica je strukturnih nejednakosti, prekapacitiranosti industrije te niskih (negativnih) kamatnih stopa.²² Dodatno, sama provedba regulatornih mjera, odnosno njezina prenošenja u nacionalna zakonodavstva otežana je zbog prirode organizacije kojoj većina europskih država pripada. Ukupna bankovna

²⁰ Deloitte Centre for Financial Services (2019.), *2019 Banking and Capital Markets Outlook - Reimagining transformation* [e-publikacija], preuzeto s <https://www2.deloitte.com/tw/en/pages/financial-services/articles/bank-capital-outlook.html>

²¹ FDIC (2021.), *Quarterly Banking Profile na dan: 20.7.2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www.fdic.gov/analysis/quarterly-banking-profile/index.html>

²² Ibid

imovina zemalja Europskog gospodarskog prostora u 2019. godini iznosila je 30,4 bilijuna eura, a ostvaren je prosječan povrat na imovinu od 0,39%, prosječan povrat na kapital od 5,8% te neto kamatna marža od 1,45%. Omjer efikasnosti (C/I) iznosio je 64,0%.²³

Osim geografske neujednačenosti rasta banaka, primjetne su razlike u razinama određenih pokazatelja u razdoblju prije i nakon financijske krize. Razdoblje snažnog uzleta banaka zamijenjeno je razdobljem sporijeg i manje multiplicirajućeg rasta. Prosječan povrat na materijalni kapital (neto dobit poslije oporezivanja/(dioničarski kapital - nematerijalna imovina), ROTE) banaka u svijetu u godinama prije krize (2002.-2007.) iznosio je 16,9%, dok je isti omjer nakon krize (2010.-2018.) iznosio 10,5%. Kumulirani rast prihoda za iste periode iznosio je 16,8%, odnosno svega 3,6% u razdoblju oporavka. Snažno je porasla kapitaliziranost banaka, a kao posljedica novog regulatornog okvira za poslovanje banaka.²⁴

Tablica 1. Usporedba određenih bankovnih pokazatelja u razdoblju prije i nakon financijske krize iz 2007. godine

Pokazatelj		2002.-2007.	2010.-2018.
Prosječan povrat na materijalni kapital		16,9%	10,5%
Kumulativni rast prihoda		16,8%	3,6%
Udjel razvijenih zemalja u rastu prihoda		73,1%	22,6%
Stopa osnovnog kapitala		8,4%	12,5%
Omjer kredita i depozita	Razvijene zemlje	146%	126%
	Zemlje u razvoju	84%	86%
Omjer cijene i knjigovodstvene vrijednosti dionice	Razvijene zemlje	2.2x	1.00x
	Zemlje u razvoju	2.2x	1.22x
Udjel banaka čijim se dionicama trguje ispod knjigovodstvene vrijednosti	Razvijene zemlje	28,4%	61,2%
	Zemlje u razvoju	19,2%	37,6%

Izvor: Izrada autora prema McKinsey & Company (2019.), *The last pit stop? Time for bold late-cycle moves*; McKinsey Global Banking Annual Review 2019 [e-publikacija]

²³ EBA (2021.), *Risk Dashboard na dan: 20.7.2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/risk-dashboard>

²⁴ McKinsey & Company (2019.), *The last pit stop? Time for bold late-cycle moves*; McKinsey Global Banking Annual Review 2019 [e-publikacija], preuzeto s <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/global-banking-annual-review>

Niže vrijednosti navedenih pokazatelja posljedica su visoke iskorištenosti resursa i snažne konkurencije velikih tehnoloških poduzeća. Dok su banke diljem svijeta bile opterećene usvajanjem niza regulatornih izmjena nakon financijske krize, paralelno se razvijala nova industrija financijskih poduzeća, a koja je u istom periodu uspješno izbjegavala regulaciju u mjeri u kojoj su bile izložene banke. Pronalazak novih tržišnih niša, što je dijelom vidljivo iz udjela zemalja u razvoju u rastu prihoda nakon krize, fokus na točno određeni segment klijenata te primjena informacijske tehnologije u poslovanju neke su od strategija rasta u razdoblju kada je on usporen.

2.3. Kanali utjecaja javno-zdravstvenih mjera za sprječavanje širenja bolesti COVID-19 na poslovanje banaka

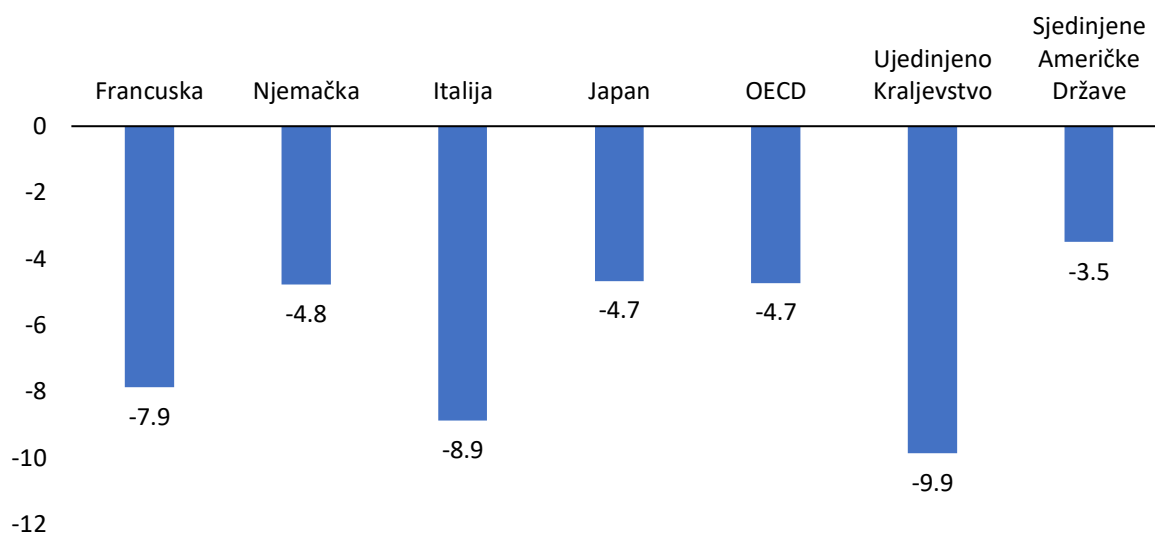
COVID-19 naziv je nove bolesti uzrokovane infekcijom virusom SARS-CoV-2 koji je otkriven krajem 2019. godine u Kini. Virus se uglavnom prenosi kapljičnim putem pri kihanju i kašljanju te indirektno putem kontaminiranih ruku obzirom da može preživjeti nekoliko sati na površinama kao što su stolovi i ručke na vratima.²⁵ Svjetska zdravstvena organizacija proglasila je 11. ožujka 2020. globalnu pandemiju bolesti COVID-19, nakon snažnog širenja zaraze u Južnoj Koreji, Italiji i Iranu.²⁶ U trenutku pisanja ovoga rada zabilježeno je preko 187 milijuna slučajeva zaraze s više od 4 milijuna smrtnih ishoda.²⁷ Diljem svijeta poduzete su brojne mjere s ciljem suzbijanja širenja zaraze i uključuju obveznu fizičku distancu, zaključavanje gospodarstva (engl. *lockdown*), propisivanje izolacije, samoizolacije te inicijative pod sloganima „ostani doma“, „ostani na sigurnom“ i „ostani zdrav“. Takve ograničene mogućnosti napuštanja vlastitog doma i obavljanja svakodnevnih aktivnosti snažno utječu na gospodarstvo svake pojedine države.

²⁵ HZJZ (13.3.2020.), Pitanja i odgovori o bolesti uzrokovanoj novim koronavirusom, preuzeto 21. srpnja 2021. s <https://www.hzjz.hr/priopcenja-mediji/pitanja-i-odgovori-o-bolesti-uzrokovanoj-novim-koronavirusom/>

²⁶ WHO (11.3.2020.), WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19, preuzeto 21. srpnja 2021. s <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>

²⁷ ECDC (b. d.), COVID-19 situation update worldwide, as of week 27, preuzeto 21. srpnja 2021. s <https://www.ecdc.europa.eu/en/geographical-distribution-2019-ncov-cases>

Grafikon 2. Postotne promjene BDP-a odabranih zemalja i skupine zemalja za razdoblje 2019./2020. (%)

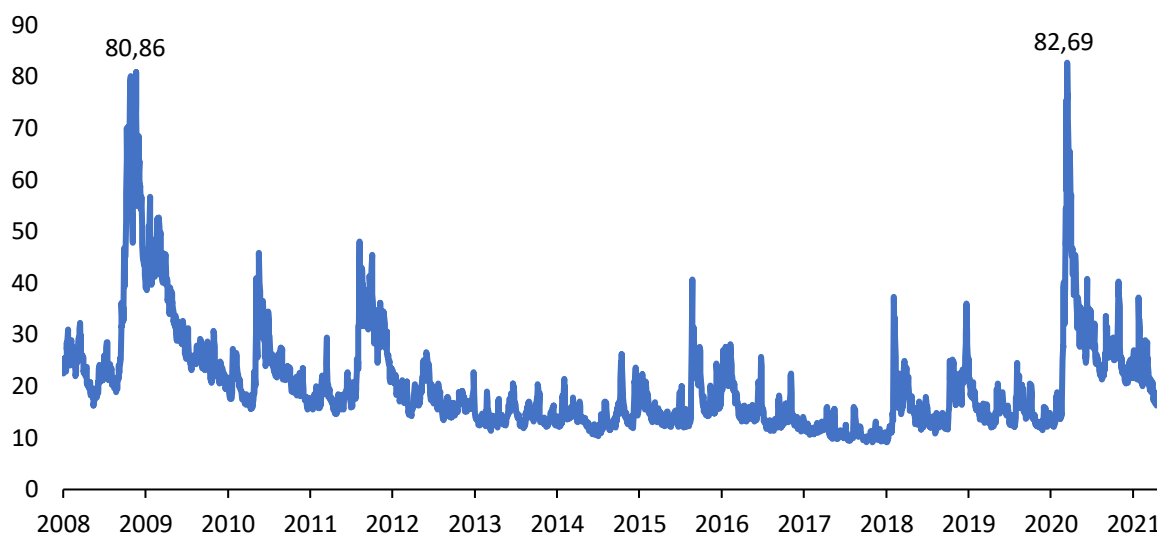
Izvor: Izrada autora prema OECD (2021.), *Quarterly GDP Data na dan: 21.7.2021.* [podatkovni dokument]

Bruto domaći proizvod zemalja članica Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) pao je, na godišnjoj razini, za 4,7% te je to bio prvi pad nakon financijske krize kada je isti pokazatelj, s 2008. na 2009. godinu, pao za 3,4%.²⁸ Neizvjesnost oko konačnog kraja pandemije i posljedica koje će izazvati, mjerena indeksom volatilnosti VIX (engl. *CBOE Volatility Index, VIX*) s čikaške burze, dosegla je rekordnu razinu, veću od dvostrukog vrha u listopadu i studenom 2008. godine od 80,06 i 80,86.²⁹ Navedeni indeks predstavlja mjeru averzije prema riziku i neizvjesnosti, odnosno tržišna očekivanja o 30-dnevnoj vrijednosti opcija na S&P 500 indeks. Još se naziva i indeksom, odnosno mjerućem straha.

²⁸ OECD (2021.), *Quarterly GDP Data na dan: 21.7.2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://data.oecd.org/gdp/quarterly-gdp.htm#indicator-chart>

²⁹ FDIC (2021.), *CBOE Volatility Index: VIX na dan: 21.7.2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://fred.stlouisfed.org/series/VIXCLS#0>

Grafikon 3. Kretanje VIX indeksa volatilnosti u razdoblju 2.1.2008. - 1.6.2021.

Izvor: Izrada autora prema FDIC (2021.), *CBOE Volatility Index: VIX na dan: 21.7.2021.*
[podatkovni dokument]

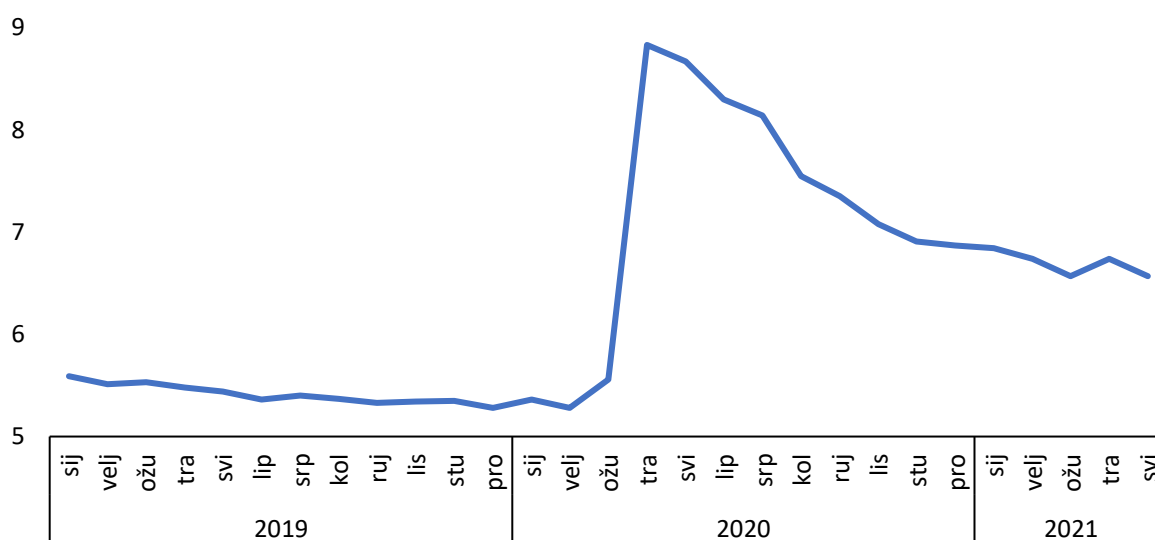
Nekoliko je kanala putem kojih kriza uzrokovana pandemijom utječe na banke pojedinačno:

- posljedice pada dohotka kućanstava i drugih sektora
- izravan utjecaj javno-zdravstvenih mjera na operativnu učinkovitost
- utjecaj tržišnih volatilnosti

Prethodno navedene mjere uzrokovale su veliki gubitak radnih mjesta. Procjenjuje se da je stopa nezaposlenosti u zemljama članicama OECD-a porasla s 5,48% u travnju 2019. na 8,83% u istom mjesecu 2020. godine s rekordnim skokom u SAD-u s 3,70% na 14,80%. Isti se pokazatelj u travnju 2021. zadržao na razini od 6,74%, odnosno 6,10% za SAD.³⁰ Navedeno sugerira kako oporavak na pretkrizno razdoblje, barem u dijelu tržišta rada, još nije završio. Odnosno, nakon naglog pada nezaposlenosti, dio radne snage duže izbiva iz aktivne participacije, a kao posljedica dugotrajnih učinaka pandemije. Primjerice, ponovno otvaranje državnih granica zbog poboljšanja epidemiološke situacije ne podrazumijeva automatski oporavak zrakoplovne industrije, a time i pojačanu potrebu za radnom snagom u tom segmentu.

³⁰ OECD (2021.), *Unemployment rate na dan: 24.7.2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>

Grafikon 4. Procijenjena stopa nezaposlenosti zemalja članica OECD-a za razdoblje siječanj 2019. - svibanj 2021. (%)

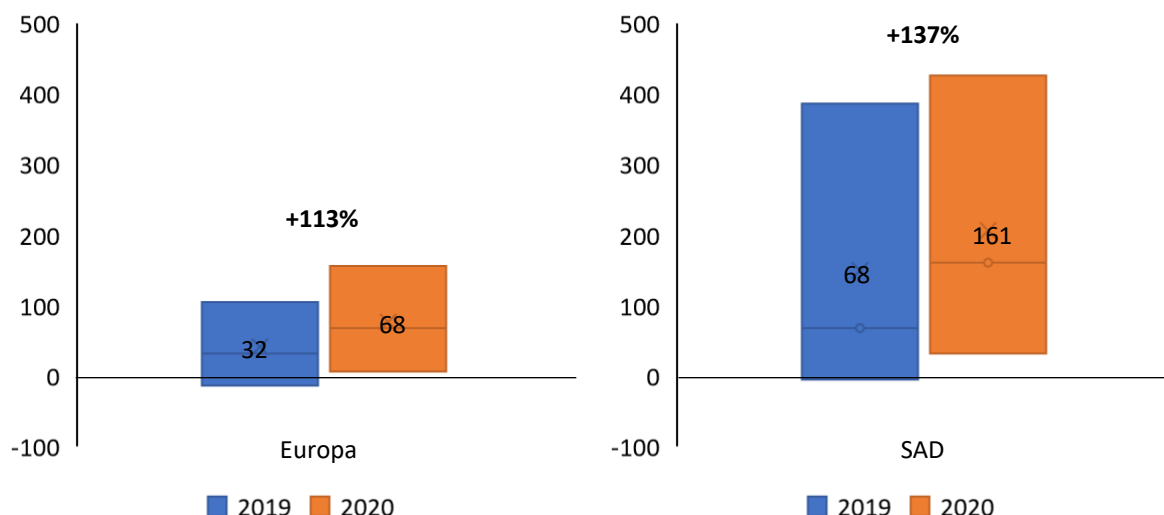

Izvor: Izrada autora prema OECD (2021.), *Unemployment rate na dan: 24.7.2021.* [podatkovni dokument]

Milijuni ljudi ostali su bez posla i, posljedično, bez mogućnosti otplate i servisiranja vlastitih obveza što direktno utječe na kvalitetu kreditne imovine banaka. Trend je vidljiv kada se promatraju rezervacije za gubitke po nenaplativim kreditima u portfelju banaka. Tako su europske banke u 2020. godini u prosjeku povećale rezerviranja za gubitke za 113% u odnosu na prethodnu godinu, na 68%, dok su američke banke isto učinile s povećanjem od 137%, s konačnom vrijednošću od 161% ukupne izloženosti u trenutku nastanka statusa neispunjavanja obveza (engl. *exposure at default, EAD*).³¹

³¹ BCG (2021.), *Global Risk 2021: Building a Stronger, Healthier Bank* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.bcg.com/publications/2021/embracing-change-post-pandemic-in-the-banking-industry>

Grafikon 5. Prosječna vrijednost dodatnih rezervacija za gubitke po nenaplativim kreditima kao udjel ukupne vrijednosti izloženosti u trenutku nastanka statusa neispunjavanja obveze europskih i američkih banaka za 2019. i 2020. godinu (%)

Izvor: Izrada autora prema BCG (2021.), *Global Risk 2021: Building a Stronger, Healthier Bank* [e-publikacija]

Napomene: zemlje uključene u Europu: Austrija, Danska, Finska, Francuska, Njemačka, Italija, Nizozemska, Norveška, Španjolska, Švedska, Švicarska i Ujedinjeno Kraljevstvo; donja linija grafikona predstavlja minimalnu vrijednost, središnja ponderiranu prosječnu vrijednost, a gornja linija maksimalnu vrijednost pokazatelja.

Dodatno, pad gospodarske aktivnosti smanjuje potrebu za korištenjem niza bankovnih usluga i proizvoda pa su, uz prihod od kamata, ugroženi i razni nekamatni prihodi banaka.

Javno-zdravstvene mjere također su prisilile banke da, u cilju nastavka obavljanja redovitih djelatnosti, poduzmu niz aktivnosti kako bi poslovanje uskladile s novim zdravstvenim i sigurnosnim preporukama. Iako se nova mogućnost obavljanja poslovnih aktivnosti, koja uključuje rad izvan poslovnog prostora, najčešće opisuje u pozitivnom smislu³², operativni rizik povezan sa samim iznenadnim prelaskom na takav način rada je znan. Preopterećenost

³² Vidjeti npr. Angelici, M. i Profeta P. (2020.), Smart-working: Work flexibility without constraints, preuzeto 24. srpnja 2021. s <https://voxeu.org/article/smart-working-work-flexibility-without-constraints>

IT resursa, trošak nabave novih, pitanje sigurnosti korporativnih podataka neki su od potencijalnih problema temeljem kojih bi ovaj kanal utjecaja ipak bio negativan.

Posljednje, tržišna volatilnost i pad cijena vrijednosnica povećavaju tržišni rizik i negativno utječu na određene pozicije u knjizi trgovanja banke. Zbog neizvjesnosti i nepovjerenja na tržištu mogu nastati problemi s pribavljanjem likvidnosti. Oslabljene su i vrijednosti kolaterala prilikom naplate kredita osiguranih tim instrumentom.

2.4. Usporedba globalne financijske krize i COVID-19 krize

Globalna financijska kriza svoje izvorište imala je na američkom tržištu nekretnina. Odnosno, u nizu godina koje su prethodile samoj krizi, cijene nekretnina su rasle, a vrlo malo ljudi je taj rast okarakteriziralo opasnim, iako su se kroz povijest događale slične epizode s napuhavanjem cjenovnih balona čije je pucanje potom uzrokovalo krizu. Jednom kada su cijene dosegnule svoj vrhunac, započeli su problemi s otplatom drugorazrednih hipotekarnih kredita, a potom je taj endogeni šok stvorio paniku i neizvjesnost na financijskim tržištima diljem svijeta na kojima se, između ostalog, trgovalo raznim financijskim instrumentima usko vezanim uz kupljene nekretnine. Kriza je potom iz financijske prešla u svjetsku ekonomsku krizu, s padom investicija kao najznačajnijim čimbenikom krize, a potom i u dužničku krizu 2010. - 2012. na europskom tlu.

S druge strane, javno-zdravstvene mjere za suzbijanje zaraze bolešću COVID-19 uvedene diljem svijeta imale su snažan utjecaj na tržište rada svake pojedine države. Egzogeni šok na strani agregatne ponude koji u ovome slučaju podrazumijeva zatvaranje proizvodnih pogona, brojna otpuštanja, nemogućnost odlaska na posao i otežano funkcioniranje lanaca dobave smanjio je ukupnu potražnju za radom, odnosno nadnica koju su poslodavci bili u mogućnosti isplatiti radnicima se smanjila. Samim time, jedan dio ukupne radne snage postao je tehnološki višak. Ukupna proizvodnja, direktno povezana s brojem zaposlenih, smanjila se ispod potencijalne razine. Može se reći kako su donesene mjere inducirale nastanak recesije, s, ovaj put, padom aktivnosti u uslužnim djelatnostima kao najznačajnijim čimbenikom ekonomske krize i neizvjesnošću oko konačnog kraja i ishoda pandemije koja je uzrokovala nestabilnost na financijskim tržištima.

Obje krize uzrokovale su snažan odgovor monetarne i fiskalne politike većine razvijenih zemalja kako bi se ublažile posljedice koje kriza ostavlja. Izjava „Što god je potrebno učiniti

kako bi se očuvao euro“ tadašnjeg guvernera Europske središnje banke, Maria Draghia, kao i recentna izjava „bit će upotrijebljeno onoliko sredstava koliko je potrebno“ britanskog ministra financija, Rishija Sunakija, same za sebe govore o veličinama monetarnih i fiskalnih stimulusa koji su upotrijebljeni kako bi se gospodarstva vratilo na putanju rasta. Tako je primjerice u eurozoni u 2020. godini osiguran iznos od 1,1 bilijun eura kroz program otkupa državnih i korporativnih obveznica Europske središnje banke, a Vijeće Europske unije izglasalo je paket pomoći (engl. *Next Generation EU, NGEU*) vrijedan 750 milijardi eura, od čega 390 milijardi bespovratnih sredstava. Zemlje skupine G20 ubrizgale su više od 5 bilijuna američkih dolara u svoja gospodarstva s ciljem očuvanja radnih mjesta i oporavka ekonomije.³³ Međutim, dok je odgovor na globalnu financijsku krizu došao kasno, ali ipak s pozitivnim učincima, odgovor na COVID-19 krizu bio je neposredan i robustan.³⁴

I dok je globalna financijska kriza prouzročila niz strukturnih problema kao što su brojne propasti poduzeća te posljedično manjak radnih mjesta, smanjenje investicijskog kapitala i pad produktivnosti, isto nije slučaj s COVID-19 krizom. Stoga su i prethodno spomenute mjere za vrijeme COVID-19 krize poslužile isključivo očuvanju radnih mjesta kako bi se, po ponovnom otvaranju gospodarstava, omogućio efikasan povratak na pretkrizne razine. Mjerama za vrijeme i nakon globalne financijske krize nastojalo se popraviti nabrojane strukturne probleme.

Kada se pozornost usmjeri isključivo na banke, može se zaključiti kako su banke u vrijeme globalne financijske krize bile dijelom problema koji je i uzrokovao samu krizu. Tada su sve snage bile usmjerene na učinkovito saniranje posrnutih banaka koje, zbog nedovoljne kapitaliziranosti (također u smislu kvalitete kapitala), nisu bile u mogućnosti izbaviti ekonomije iz recesije. COVID-19 kriza egzogena je vrsta šoka koji je zatekao banke isto kao i brojna druga poduzeća iz različitih industrija. Međutim, zbog bolje reguliranog bankovnog sustava, a posljedično i snažnije kapitaliziranosti banaka, one su u recentnoj krizi mogle odigrati ulogu spasitelja gospodarstava. Mjerama se nastojalo sačuvati zdravo stanje i osigurati potrebna likvidnost, a koju su potom banke prenosile na poduzeća kojima je ona bila potrebna kako bi se preživio privremeni šok.

³³ Reuters (14.4.2020.), Factbox: Global economic policy response to coronavirus crisis, preuzeto 25. srpnja 2021. s <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-economy-factbox-idUSKCN21W2AJ>

³⁴ Carlsson-Szlezak, P., Swartz, P. i Reeves, M. (2021.), Why The Global Economy Is Recovering Faster Than Expected, preuzeto 25. srpnja 2021. s <https://hbr.org/2020/11/why-the-global-economy-is-recovering-faster-than-expected>

3. Regulatorni okvir razvijenih zemalja za ublažavanje posljedica pandemije bolesti COVID-19 u bankovnom sektoru

Razvoj bankovne regulacije nakon financijske krize, kako je prethodno opisano, bio je usmjeren zaštiti interesa deponenata i očuvanju financijske stabilnosti općenito. U skladu s time, donošenjem regulatornih mjera za vrijeme COVID-19 krize u razvijenim zemljama, u kombinaciji s mjerama monetarne i fiskalne politike, nastojalo se očuvati zatečeno zdravlje banaka i na taj način podržati daljnju ekonomsku aktivnost. Međunarodni monetarni fond identificirao je preko 800 regulatornih i supervizijskih mjera makro i mikroprudencijalnog karaktera u više od stotinu zemalja diljem svijeta koje su uvela regulatorna tijela s ciljem nastavka kreditiranja gospodarstva i bržeg oporavka.³⁵

Iako se praktična rješenja razlikuju od zemlje do zemlje, ovisno o samom regulatornom uređenju bankovnog sektora, pravnom sustavu, veličini i zrelosti financijskog sustava, tržišnim praksama, ali i konkretnim posljedicama pandemije u pojedinoj državi, zajedničke su smjernice za poduzimanje potrebnih aktivnosti. Prikladan supervizijski i regulatorni okvir trebao bi se temeljiti na fleksibilnosti u smislu stalnog preispitivanja prioriteta koji se temelje na procjenama rizika, a s ciljem pravovremene reakcije na sve potencijalne opasnosti. Nadalje, pojačana suradnja i koordinacija s ključnim domaćim i stranim tijelima regulacije osigurava bolju razmjenu ideja i informacija te lakše donošenje odluka. Učinkovita komunikacija i objava informacija za sve dionike financijskog sustava predstavljaju glavne stupove financijske stabilnosti i povjerenja u kriznim vremenima. Stoga je potrebno koristiti različite kanale komunikacije te usuglašene i potpune informacije kako bi se izbjegla panika. I posljednje, učinkovito upravljanje rizicima važno je za održavanje povjerenja potrošača te njihovu zaštitu. Upravljanje rizikom kibernetičke sigurnosti postalo je jedno od ključnih područja obzirom na snažniju izloženost podataka kao posljedica udaljenog načina rada.³⁶

³⁵ Kongsamut, P., Monaghan, D. i Riedweg, L. (2021.), *Unwinding COVID-19 Policy Interventions for Banking Systems* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/covid19-special-notes/en-special-series-on-covid-19-unwinding-covid-19-policy-interventions-for-banking-systems.ashx>

³⁶ Pancorbo, A., Rozumek, D. L. i Seal, K. (2020.), *Supervisory Actions and Priorities in Response to the COVID-19 Pandemic Crisis* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/covid19-special-notes/en-special-series-on-covid19supervisory-actions-and-priorities-in-response-to-the-covid19-pandemic-cr.ashx>

3.1. Implementacija i nadgledanje moratorija na kredite

Pandemija je negativno utjecala na pravovremeno izvršavanje financijskih obveza poduzeća i individualnih klijenata banaka. Smanjenje dohotka uzrokuje probleme s likvidnošću, a što direktno utječe na poslovanje banaka obzirom da veliki broj kredita postaje problematičan i nenaplativ, a tako nastali gubici financiraju se iz vlastitih izvora sredstava.

U takvim okolnostima, brojne razvijene države uvele su različite oblike moratorija na kredite i popratnih mjera kako bi srednjoročni i dugoročni utjecaj pandemije bio minimalan. Moratoriji na kredite dopuštaju odobravanje dana neplaćanja dospjelih obveza za unaprijed utvrđene skupine obveznika zbog izvanrednih okolnosti koje je uzrokovala pandemija bolesti COVID-19 bez reklasifikacije kredita u lošiju skupinu ili modifikacije u skupinu nenaplativih kredita.³⁷ Ostale modifikacije obuhvaćaju odricanje od dijela naknada, produljenja rokova otplate i toleriranje ostalih kašnjenja u plaćanju koja su beznačajna.³⁸ Na taj se način dužniku omogućava, po isteku točno određenog perioda trajanja moratorija, vraćanje na redovito otplaćivanje obveza bez dodatnih troškova.

Različite jurisdikcije na svoj su način uvodile moratorije na kredite. Neke su to napravile i zakonski uredile na razini cijele države, negdje su postignuti dogovori na razini određene industrije, dok je u određenim državama bilo riječi o individualnim inicijativama pojedinih institucija. Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (EBA) u svom je priopćenju objavilo kako podržava takve mjere uvedene u članicama Europske unije te da ih vidi kao učinkovit alat za borbu s kratkoročnim problemima likvidnosti uzrokovanih zbog ograničenih ili u cijelosti onemogućenih mogućnosti poslovanja ili rada.³⁹ Slično priopćenje usuglašeno od strane više različitih tijela zaduženih za regulaciju banaka objavio je i Sustav federalnih rezervi (FED).⁴⁰

U visini u kojoj ovakva mjera pruža pomoć dužnicima povećava se i neizvjesnost glede vrednovanja kredita te budućeg financijskog poslovanja banke. Stoga je od velike važnosti uspostaviti mehanizme za nastavak adekvatne procjene kreditnog rizika, odnosno ukupne

³⁷ EBA (2020.), *Guidelines on legislative and non-legislative moratoria on loan repayments applied in the light of the COVID-19 crisis* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/credit-risk/guidelines-legislative-and-non-legislative-moratoria-loan-repayments-applied-light-covid-19-crisis>

³⁸ FED (2020.), *Interagency Statement on Loan Modifications and Reporting for Financial Institutions Working with Customers Affected by the Coronavirus* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.federalreserve.gov/newsevents/pressreleases/bcreg20200322a.htm>

³⁹ Ibid

⁴⁰ Ibid

izloženosti banke i na vrijeme uočiti svaki pad kvalitete imovine u ukupnom portfelju izdanih kredita. Neki od pokazatelja koji služe boljoj procjeni kreditnog rizika su:

- ukupna vrijednost restrukturiranih kredita
- ukupna vrijednost kredita pod garancijom države
- ukupna vrijednost moratorija na kredite po glavnim poslovnim područjima
- ukupna vrijednost moratorija na kredite po danima isteka moratorija
- ukupna vrijednost novoizdanih kredita
- omjer vrijednosti kredita i kupljene imovine (engl. *loan-to-value ratio*, LTV)
- vrijednost velikih izloženosti na koje je primijenjen moratorij
- omjer kredita kojima istječe moratorij i kredita za koje je potrebno produljenje moratorija.⁴¹

Jedino se na taj način može osigurati da kapitalni omjeri banke reflektiraju stvarno stanje njezine solventnosti. Svako prikrivanje gubitaka, odnosno nerazlikovanje kredita koji su inherentno slabi i koji imaju veliku vjerojatnost postati nenaplativi po isteku moratorija od onih kvalitetnih s doista kratkoročnim poteškoćama, uzrokuje manjak transparentnosti, moralni hazard te povećanje sistemskog rizika cjelokupnog financijskog sustava.⁴²

3.1.1. Moratoriji na kredite u Europskoj uniji

U smjernicama EBA-e iz travnja 2020. razjašnjeno je pod kojim se uvjetima moratoriji mogu svrstati u skupinu COVID-19 moratorija. Na takve se moratorije ne primjenjuju uvjeti restrukturiranja iz trenutno važećeg regulatornog okvira za poslovanje banaka te će takav kredit zadržati status naplativog kredita prilikom procjene izloženosti institucije. Uvjeti su sljedeći:

- moratorij je proglašen kao odgovor na pandemiju bolesti COVID-19, odnosno prije 30. rujna 2020. godine
- moratorij mora biti široko primjenjivan, odnosno nekoliko različitih vrsta moratorija može postojati unutar jedne države, no svaki mora imati dovoljno široku primjenu; u

⁴¹ Wilson, C. i Stefanou, B. (2020.), *Strengthening Regulatory Reporting and Supervisory Analysis in Response to COVID-19*, [e-publikacija], preuzeto s <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/covid19-special-notes/enspecial-series-on-covid19strengthening-regulatory-reporting-and-offsite-analysis-in-response-to-co.ashx>

⁴² Ibid

tu svrhu, moratorij iniciran od strane jedne institucije ne smatra se dovoljno širokim područjem primjene te se za takve kredite mora primjenjivati važeći postupak restrukturiranja

- dovoljno velik broj dužnika mora biti obuhvaćen jednom vrstom moratorija kako bi se osiguralo da isti ne obuhvaća specifičnu financijsku poteškoću jednog pojedinca ili institucije
- ista vrsta moratorija nudi jednake uvjete za sve
- moratorij mijenja isključivo plan otplate, odnosno u konačnici mora rezultirati produljenjem trajanja otplate kredita ili većim iznosima otplate nakon isteka moratorija s ciljem održavanja neto sadašnje vrijednosti kredita jednakom
- moratorij se ne primjenjuje na kredite izdane nakon izbijanja pandemije.⁴³

Bez obzira na odluku da se na kredite pod COVID-19 moratorijem ne primjenjuju važeći uvjeti restrukturiranja i reklasifikacije, banke su i dalje dužne procjenjivati kvalitetu takvih kredita i identificirati svaku moguću situaciju trajne nemogućnosti otplate kredita, odnosno situaciju da kratkoročni šok uzrokuje dugoročne probleme otplate i moguću nesolventnost dužnika. Vjerojatnost nemogućnosti otplate u tom se slučaju računa uzimajući u obzir novi plan otplate, a u obzir se također uzimaju sve mjere potpore i garancije države koje je dužnik stekao za vrijeme trajanja moratorija.⁴⁴

Primjerice, austrijska vlada uvela je moratorij na sve kredite građana i poduzeća koji su pod negativnim utjecajem pandemije bolesti COVID-19 i koji su uzeti prije 15.3.2020. godine. To znači da se ratama kredita koje dospijevaju na naplatu u razdoblju između 1.4.2020. godine i 31.1.2021. godine produžuje rok otplate za 10 mjeseci. Time je i konačno dospijeće takvih kredita produljeno za 10. mjeseci. U tom je razdoblju zabranjeno pokretanje postupka izvanredne naplate takvih kredita, a banke nisu u obvezi automatski reklasificirati kredit u lošiju skupinu, odnosno izdvajati veći iznos kapitala zbog pogoršanja kreditne sposobnosti dužnika.⁴⁵ Sličnu mjeru uvela je i Italija za mala i srednja poduzeća do 30. rujna 2020. godine.

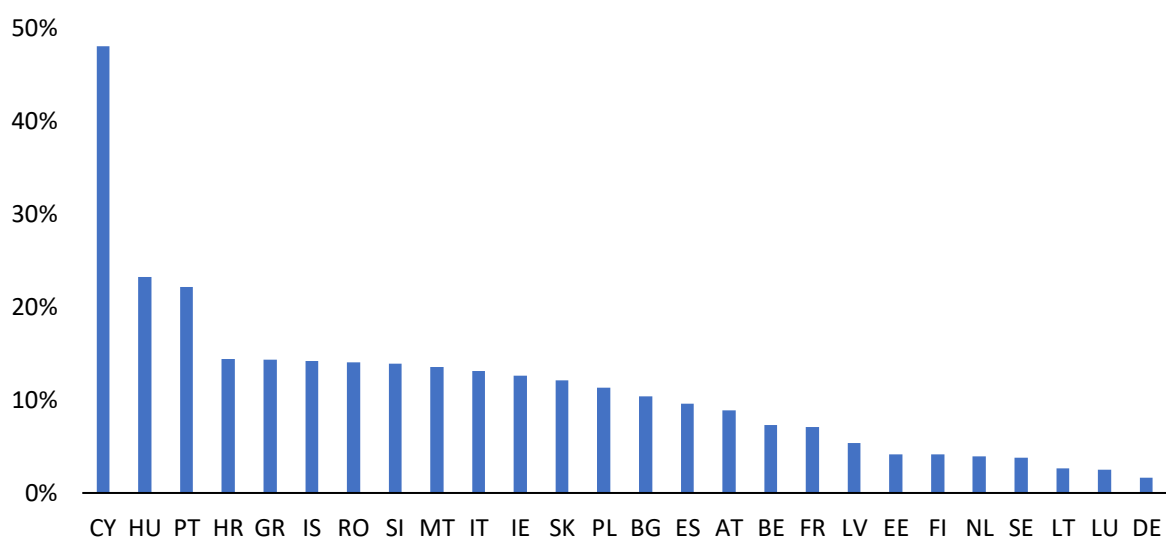
⁴³ EBA (2020.), *Guidelines on legislative and non-legislative moratoria on loan repayments applied in the light of the COVID-19 crisis* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/credit-risk/guidelines-legislative-and-non-legislative-moratoria-loan-repayments-applied-light-covid-19-crisis>

⁴⁴ Ibid

⁴⁵ Schoenherr (11.3.2021.), *COVID19 Overview on moratoria*, preuzeto 7. rujna 2021. s <https://www.schoenherr.eu/content/covid19-overview-on-moratoria/>

U Francuskoj su uvedene obvezujuće i dopunske mjere povezane s moratorijima na kredite. Obvezujuće mjere trajale su za vrijeme izvanrednog stanja, odnosno do 24.6.2020. godine, a za vrijeme kojih nije bilo dopušteno bankama aktivirati klauzule o ubrzanom načinu naplate kredita, otkazu ugovora ili naplaćivati penale zbog zakašnjelog plaćanja. Mjera se odnosila na sve vrste kredita pod utjecajem pandemije. Slične dopunske mjere imale su mogućnost primjene do rujna 2020. godine.⁴⁶

Grafikon 6. Udjel kredita kućanstvima i nefinancijskim poduzećima pod moratorijem u ukupnom volumenu kredita te vrste u lipnju 2020. godine po europskim državama (%)

Izvor: Izrada autora prema EBA (2020.), *Thematic note on moratoria and public guarantees* [e-publikacija]

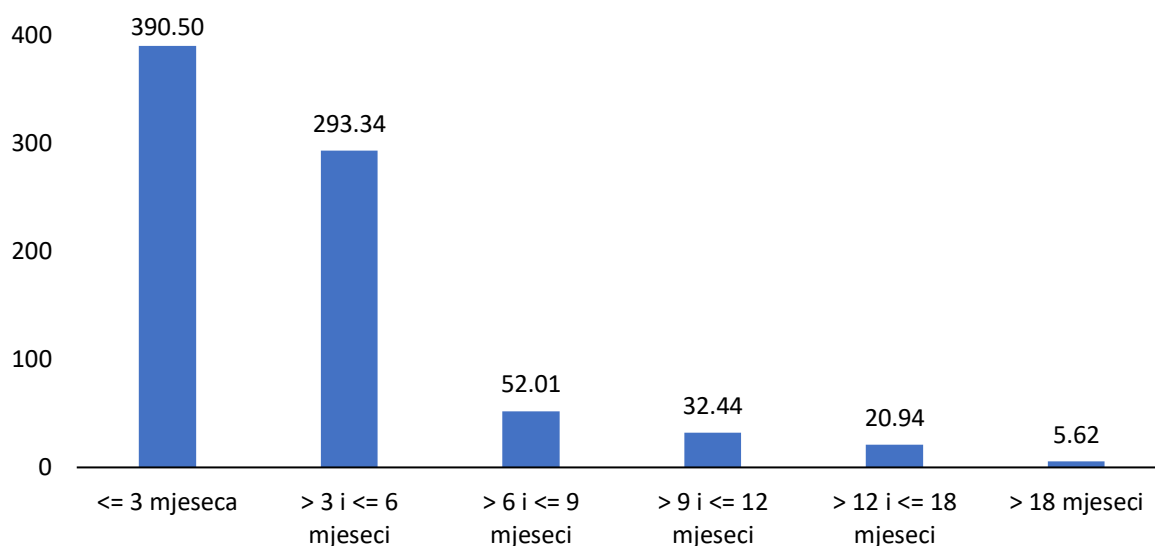
Na kraju lipnja 2020. godine, 871 milijardi eura vrijednosti kredita kućanstvima i nefinancijskim poduzećima u Europskoj uniji bilo je pod nekom vrstom moratorija, što predstavlja 6% ukupne vrijednosti izdanih kredita, odnosno 7,5% ako se promatra samo navedena skupina kredita. Francuske, španjolske i talijanske banke dominirale su u ukupnoj količini odobrenih moratorija, odnosno izvijestile su o 255, 187 i 156 milijardi eura kredita kućanstvima i nefinancijskim poduzećima pod COVID-19 moratorijem. Najveći udjel

⁴⁶ CMS (b. d.), CMS Expert Guide to coronavirus related loan moratoriums, preuzeto 7. rujna 2021. s <https://cms.law/en/int/expert-guides/cms-expert-guide-to-coronavirus-related-loan-moratoriums>

odobrenih moratorija imali su Cipar (48,1%), Mađarska (23,3%) i Portugal (22,2%), a najmanji Njemačka (1,6%), Luksemburg (2,5%) i Latvija (2,7%).⁴⁷

U uzorku od 130 velikih europskih banaka, 4 su banke izvijestile o 40% vrijednosti ukupnih kredita kućanstvima i nefinancijskim poduzećima pod COVID-19 moratorijem, odnosno 18 banaka s više od 20% istog udjela. Četvrtina banaka objavila je kako je manje od 2,6% takvih izloženosti pod COVID-19 moratorijem.⁴⁸

Grafikon 7. Prikaz vrijednosti moratorija na kredite kućanstvima i nefinancijskim poduzećima europskih banaka po preostalom vremenu isteka u lipnju 2020. godine (u milijardama eura)

Izvor: Izrada autora prema EBA (2020.), *Thematic note on moratoria and public guarantees* [e-publikacija]

U lipnju 2020. godine, 79 milijardi eura vrijednosti moratorija već je isteklo, dok je za 83 milijardi eura vrijednosti vrijeme trajanja produljeno. Otprilike 50% vrijednosti moratorija imalo je planirani istek do rujna 2020. godine, odnosno 85% do kraja 2020. godine. Većina moratorija s istekom trajanja nakon 2020. godine odnosi se na kredite kućanstvima.⁴⁹

⁴⁷ EBA (2020.), *Thematic note on moratoria and public guarantees* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.eba.europa.eu/banks-report-significant-use-covid-19-moratoria-and-public-guarantees>

⁴⁸ Ibid

⁴⁹ Ibid

3.1.2. Moratoriji na kredite u SAD-u

U interagencijskom priopćenju nekoliko različitih američkih regulatornih tijela definirani su uvjeti za modifikaciju kredita s problemima u otplati zbog pandemije bolesti COVID-19. Kao što je bio slučaj s europskim nadzornim tijelom, tako je i američki regulator omogućio bankama da sve problematične COVID-19 kredite ne moraju automatski reklasificirati u skupinu problematičnih dužničkih restrukturiranja (engl. *troubled debt restructurings*, TDRs). Krediti kojima je poteškoća otplate nastala u periodu manjem od 30 dana od dana objave programa modifikacije smatraju se podobnima za ulazak u takav program. S njihovim dužnicima dogovara se novi plan otplate kredita, a za vrijeme trajanja dana neplaćanja banke nisu dužne takve kredite prikazivati kao kredite s kašnjenjem u otplati. Takvi krediti mogu poslužiti kao kolateral prilikom zahtjeva za diskontnim kreditom središnje banke.⁵⁰

Prema podacima iz lipnja 2020. godine, vidljivo je kako se otpisi po kreditima nisu značajno povećali za vrijeme trajanja vrhunca pandemije, što se može pripisati privremenim odgađanjima otplate duga. U četvrtom kvartalu 2019. godine neto otpisi iznosili su 14 milijardi dolara, dok su u drugom kvartalu 2020. iznosili 15,6 milijardi dolara. Najviše otpisa u drugom kvartalu 2020. godine odnosilo se na kredite po kreditnim karticama (53,83%), a potom na kredite poduzećima (26,85%). Međutim, istovremeno su banke značajno povećale rezerviranja za gubitke, s 14,9 milijardi dolara rezervacija u četvrtom kvartalu 2019. na gotovo 61,9 milijardi dolara u drugom kvartalu 2020. godine.⁵¹ Privremeno oslobađanje od plaćanja duga za vrijeme trajanja izvanrednih okolnosti ne podrazumijeva njegovo uredno servisiranje odmah po završetku pandemije. Svjesne činjenice kako će kriza na određene klijente ostaviti dugoročne negativne posljedice, banke su povećavale rezerviranja za gubitke po kreditima tih klijenata.

⁵⁰ FED (2020.), *Interagency Statement on Loan Modifications and Reporting for Financial Institutions Working with Customers Affected by the Coronavirus* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.federalreserve.gov/newsevents/pressreleases/bcreg20200322a.htm>

⁵¹ FDIC (2021.), *Quarterly Banking Profile na dan: 07.09.2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www7.fdic.gov/qbp/grtable.asp?rptdate=%2FQBP%2Fcontent%2F2020jun&selgr=QCHGPROV>

Tablica 2. Pregled iznosa rezervacija za gubitke po kreditima i neto otpisa potraživanja američkih banaka u periodu od III. kvartala 2017. do II. kvartala 2020. (u milijardama dolara)

	Rezervacije za gubitke	Neto otpisi potraživanja
ožujak 2017	12,0	11,5
lipanj 2017	12,0	11,2
rujan 2017	13,6	11,0
prosinac 2017	13,6	13,2
ožujak 2018	12,4	12,1
lipanj 2018	11,7	11,7
rujan 2018	11,9	11,2
prosinac 2018	14,1	12,6
ožujak 2019	13,9	12,7
lipanj 2019	12,8	12,8
rujan 2019	13,9	13,1
prosinac 2019	14,9	14,0
ožujak 2020	52,7	14,6
lipanj 2020	61,9	15,6

Izvor: Izrada autora prema FDIC (2021.), *Quarterly Banking Profile na dan: 07.09.2021.*

[podatkovni dokument]

3.2. Identifikacija i tretman operativnog rizika povezanog s pandemijom

Pojava neočekivanog događaja kao što je pandemija bolesti COVID-19 predstavlja dodatni operativni rizik kojem su banke izložene u svojem poslovanju. U tom smislu, potrebno je identificirati sve događaje i gubitke koji se mogu dovesti u vezu s pojavom bolesti te potom procijeniti njihov ekonomski utjecaj u svrhu izračuna kapitalnih zahtjeva. Sami nastanak neočekivanog događaja u vremenu pandemije automatski ne podrazumijeva da je on povezan s trenutnom epidemiološkom situacijom.

S mnogo bankovnih institucija koje koriste udaljeni način rada za vrijeme trajanja bolesti, i s vjerojatnošću nastavka te prakse po završetku pandemije, rizik informacijske tehnologije i izloženosti kibernetičkim napadima je povećan. Također, takve promjene u načinu izvršavanja

svakodnevnih poslovnih aktivnosti utječu na zaposlenike, poslovne procese i sustave, sustave kontrole, a u kojima je sadržan operativni rizik.⁵² Neki od operativnih gubitaka koji se mogu smatrati posljedicom pojave nove bolesti jesu troškovi dezinfekcije poslovnih prostora, nabave dezinfekcijskih sredstava i opreme, pojačanog održavanja ventilacijskih sustava, povećane nabave IT opreme za nastavak obavljanja poslovnih procesa, korištenja savjetodavnih usluga u vezi epidemiološke situacije i zapošljavanja novih zaposlenika kako bi se zamijenili zaposlenici nesposobni za rad zbog zaraze virusom.⁵³

U cilju kvalitetne procjene operativnog rizika banke prikupljaju podatke o ukupnom broju zaposlenika raspoređenih na rad izvan poslovnog prostora, operativnom statusu poslovnica, broju kibernetičkih napada na mrežu banke, zaraženih zaposlenika i zaposlenika u samoizolaciji s nemogućnošću obavljanja poslovne aktivnosti.⁵⁴

3.2.1. Tretman operativnog rizika u Europskoj uniji

Na temelju smjernica koje je izdala EBA, banke su dužne pratiti utjecaj COVID-19 krize na sljedećih 5 područja:

- utjecaj COVID-19 krize na kontinuitet poslovanja banke
- utjecaj COVID-19 krize na uobičajeno poslovanje banke, njezine prihode i rashode
- utjecaj COVID-19 krize na kreditni rizik i potencijalne posljedice na operativni rizik
- utjecaj implementacije nove legislative kao odgovor na krizu COVID-19
- utjecaj COVID-19 krize na operativne gubitke

U vezi s kontinuitetom poslovanja banke, može se reći kako je pandemija uzrokovala privremeni prekid ili barem pad u kvaliteti pružanja bankovnih usluga, stoga i svaka ekonomska posljedica takvih okolnosti mora biti ukalkulirana u operativnom riziku ponderiranim kapitalnim zahtjevima. Glede utjecaja na uobičajeno poslovanje banke, a što

⁵² Wilson, C. i Stefanou, B. (2020.), *Strengthening Regulatory Reporting and Supervisory Analysis in Response to COVID-19*, [e-publikacija], preuzeto s <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/covid19-special-notes/enspecial-series-on-covid19strengthening-regulatory-reporting-and-offsite-analysis-in-response-to-co.ashx>

⁵³ EBA (2020.), *Report on the implementation of selected COVID-19 policies* [e-publikacija], preuzeto s https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Publications/Reports/2021/962557/Report%20on%20the%20implementation%20of%20selected%20COVID-19%20policies.pdf

⁵⁴ Wilson, C. i Stefanou, B. (2020.), *Strengthening Regulatory Reporting and Supervisory Analysis in Response to COVID-19*, [e-publikacija], preuzeto s <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/covid19-special-notes/enspecial-series-on-covid19strengthening-regulatory-reporting-and-offsite-analysis-in-response-to-co.ashx>

obuhvaća pad profita iz pružanja bankovnih i ostalih financijskih usluga zbog nemogućnosti pristupa poslovnici, EBA ne traži da takvi troškovi budu ukalkulirani u izračun operativnog rizika, međutim drži kako bi trebali biti dijelom izvješća za izvršne rukovoditelje.

Nadalje, u sklopu trećeg područja, razlikuju se modaliteti operativnog rizika koji se odnose na kreditni rizik kao na primjer pogreške u izračunu kreditne izloženosti, krađe identiteta, fiktivni identiteti, krivotvorenje dokumenata zbog korištenja isključivo elektroničkih sredstava komunikacije i direktne implikacije pandemije na kreditni rizik, a koje potom izazivaju implikacije na operativni rizik. Takvo je na primjer pogrešno povećanje ili izostanak povećanja iznosa anuiteta kredita nakon isteka moratorija zbog ljudske ili systemske pogreške, a što direktno utječe na neto sadašnju vrijednost kredita, odnosno prihod banke. Svaki gubitak nastao kao posljedica prvog slučaja mora biti uključen u izračun operativnog rizika, ukoliko već nije ukalkuliran u kreditnom riziku prilagođen izračun imovine i kapitalnih zahtjeva. Gubitak nastao kao posljedica drugog slučaja mora postati dijelom izračuna operativnog rizika ukoliko je riječ o bilo kakvoj vrsti pogreške.

Kazne i troškovi sudskih sporova zbog, primjerice, neispunjavanja strožih sigurnosnih standarda moraju biti ukalkulirani u tretman operativnog rizika, u sklopu četvrtog izdvojenog područja nadgledanja.

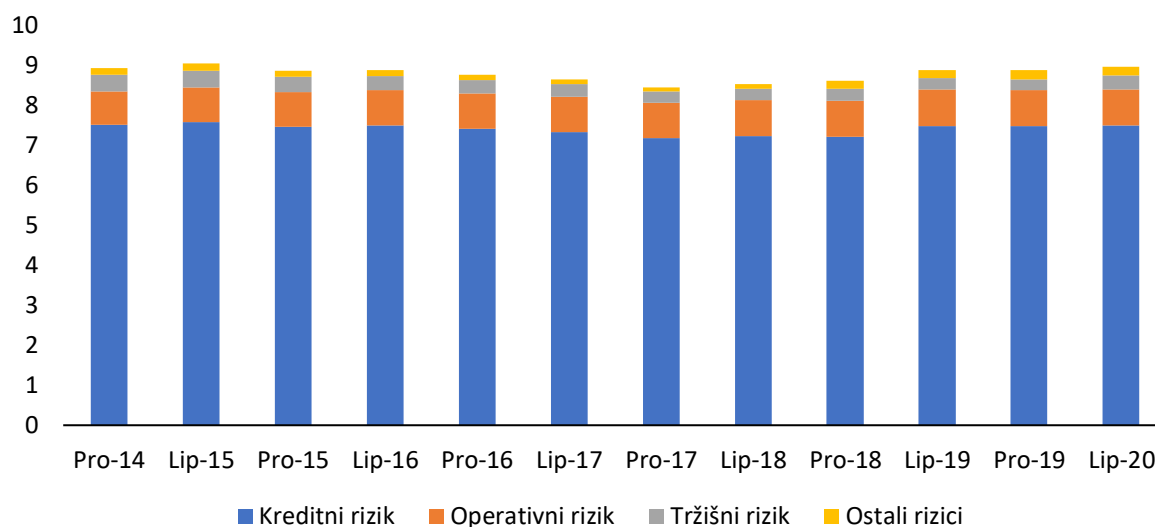
Modaliteti rizika izdvojeni u čiste operativne gubitke mogu biti posljedica realizacije u cijelosti operativnog rizika ili kombinacije operativnog i tržišnog rizika. Neovisno o tome, svi moraju biti dijelom izračuna kapitalnih zahtjeva za operativni rizik. Takve su primjerice ekonomske posljedice eksternih i internih IT pogrešaka, prevara, dodatni jednokratni troškovi nabave dezinfekcijske i druge opreme te troškovi testiranja zaposlenika na COVID-19.⁵⁵

Ipak, zadnje dostupni podaci iz lipnja 2020. godine pokazuju kako operativnim rizikom ponderirana aktiva europskih banaka nije značajno porasla u odnosu na prethodnu godinu, odnosno zadržala se na vrijednosti od oko 0,9 bilijuna eura.⁵⁶

⁵⁵ EBA (2020.), *Report on the implementation of selected COVID-19 policies* [e-publikacija], preuzeto s https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Publications/Reports/2021/962557/Report%20on%20the%20implementation%20of%20selected%20COVID-19%20policies.pdf

⁵⁶ EBA (2020.), *Risk Assessment Report* [e-publikacija], preuzeto s https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Risk%20Analysis%20and%20Data/Risk%20Assessment%20Reports/2020/December%202020/961060/Risk%20Assessment_Report_December_2020.pdf

Grafikon 8. Rizikom ponderirana aktiva europskih banaka (u bilijunima eura)

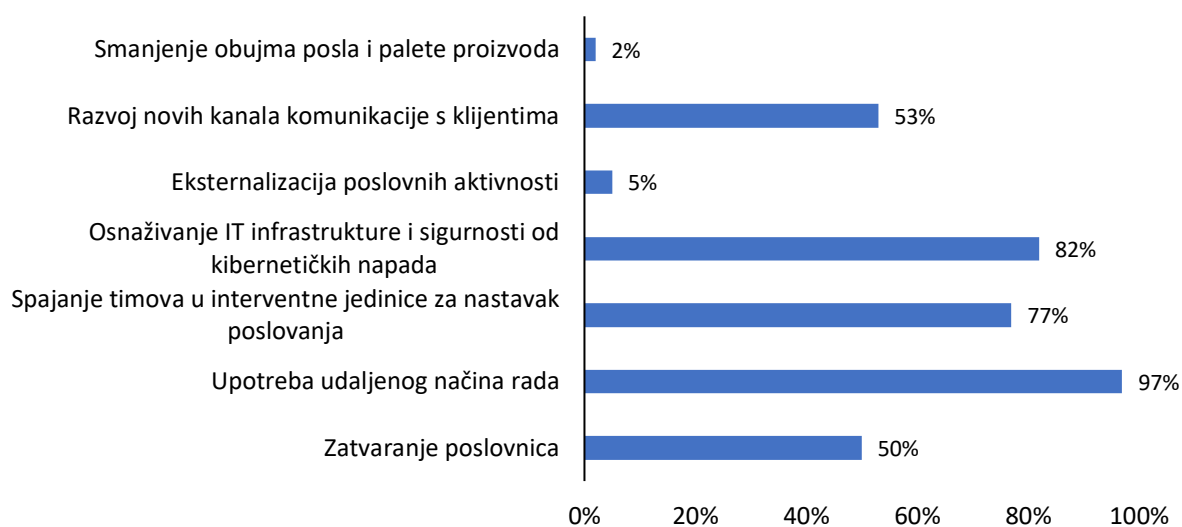

Izvor: Izrada autora prema EBA (2020.), *Risk Assessment Report* [e-publikacija]

Prilikom upotrebe interventnih planova za vrijeme pandemije COVID-19, europske su banke kao odgovor na krizu u najvećem broju slučajeva uvele udaljeni način rada (97%) i osnažile IT infrastrukturu za adekvatno upravljanje rizikom kibernetičkih napada (82%), a samo mali broj njih u biti je reducirao ukupnu količinu posla i ponuđenih proizvoda (2%) i uključio treću stranu za izvršenje određenih poslovnih aktivnosti (5%). 77% banaka bilo je primorano stvoriti interventne timove za nastavak obavljanja određenih poslovnih procesa.⁵⁷

⁵⁷ EBA (2020.), *Risk Assessment Report* [e-publikacija], preuzeto s https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Risk%20Analysis%20and%20Data/Risk%20Assessment%20Reports/2020/December%202020/961060/Risk%20Assessment_Report_December_2020.pdf

Grafikon 9. Vrste interventnih planova realiziranih od strane europskih banaka za vrijeme nastupa COVID-19 krize

Izvor: Izrada autora prema EBA (2020.), *Risk Assessment Report* [e-publikacija]

3.2.2. Tretman operativnog rizika u SAD-u

FED je u svojem priopćenju objavio kako se svi operativni gubici koji se mogu dovesti u vezu s COVID-19 bolesti, a koji ne predstavljaju propuštenu zaradu, oportunitetni trošak ili trošak povezan s poboljšanjem procedura za upravljanje rizicima u svrhu sprječavanja daljnjih gubitaka, moraju uvrstiti u izračun kapitalnih zahtjeva za operativni rizik. Takvi su primjerice troškovi plaćanja trećoj strani za videokonferencijske usluge, troškovi otkazanih putovanja i događaja ili kazni za kršenje sigurnosnih standarda. Propuštena zarada, odnosno njezin trošak, također nije bila predmetom izračuna kapitalnih zahtjeva za prethodno opisano područje Europske unije.

Kao i kod smjernica za područje Europske unije, i u slučaju SAD-a navode se granični slučajevi između događaja koji bi mogli biti svrstani u kreditni ili operativni rizik, odnosno tržišni ili operativni rizik. Svako umanjeње vrijednosti imovine kredita nastalo utjecajem COVID-19 krize pripisuje se kreditnom riziku, odnosno tržišnom riziku ukoliko je riječ o smanjenju vrijednosti vrijednosnih papira i izvedenih instrumenata, osim u slučaju da se umanjeња mogu doista pripisati neodgovarajućim ili neuspjelim internim procesima.

Za razliku od Europske unije, gdje je izdvojeno nekoliko različitih područja nadgledanja i prikazivanja operativnog rizika, u SAD-u je prihvatljivo, iako ne i nužno, sve operativne gubitke

prikazivati kao jedan događaj uzrokovan pandemijom bolesti COVID-19 u modeliranju izloženosti operativnom riziku. Bankama je ostavljena mogućnost da same odluče što je za njih bolje iz perspektive upravljanja rizicima te da odabranu metodu grupiranja konzistentno provode u regulatornom izvještavanju.⁵⁸

3.3. Izvješćivanje i objava informacija u vezi s pandemijom

Transparentnost i točnost podataka važni su za održavanje povjerenja u bankovni sektor. Prethodne su krize dokazale kako upravo gubitak povjerenja između deponenata, banaka i ostalih tržišnih sudionika uzrokuje nastanak bankovne krize. Stoga su pouzdane informacije o udjelu nenaplativih kredita, potencijalnim gubicima i eventualnim kapitalnim nedostacima od presudne važnosti za pravilno upravljanje rizicima koji su sadržani u bilanci banke, ali i za regulatorna tijela kako bi na vrijeme mogli donositi prikladne odluke. Bez takvih informacija svi dionici bankovnog sustava ne mogu razlikovati slabe od zdravih banaka što potom vodi širem krugu nepovjerenja u cjelokupan sustav. Isto tako, regulatorna tijela u tom slučaju ne mogu na pravilan način surađivati s izvršnom vlasti države kako bi se poduzele pravovremene aktivnosti za pružanje potpore financijskom sustavu.⁵⁹

Jedan se dio regulatornog okvira razvijenih zemalja za upravljanje COVID-19 krizom upravo temeljio na zahtjevima za pojačanim izvještavanjem unutar banaka, između banaka (preko kreditnih registara, registara problematičnih dužnika i sl.), između banaka i regulatora te banaka i javnosti. Važan izvor informacija su izvješća koja su pripremili upravni odbor banke, odbor za rizike, kreditni odbor ili odbor za upravljanje imovinom i obvezama. Od njih se očekivalo učestalije izvješćivanje o kvaliteti kreditnog portfelja, riziku likvidnosti u novim okolnostima poslovanja koje uključuju i brojne mjere državne pomoći. Dodatno, zatražena su izvješća i procjene o cjelokupnom utjecaju pandemije na kontinuitet poslovanja institucije,

⁵⁸ FED (b. d.), COVID-19 Supervisory and Regulatory FAQs, preuzeto 18. kolovoza 2021. s <https://www.federalreserve.gov/covid-19-supervisory-regulatory-faqs.htm>

⁵⁹ Awad, R., Ferreira, C., Gaston, E. i Riedweg, L. (2020.), *Banking Sector Regulatory and Supervisory Response to Deal with Coronavirus Impact (with Q and A)* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/covid19-special-notes/enspecial-series-on-covid19banking-sector-regulatory-and-supervisory-response-to-deal-with-coronavir.ashx>

novim rizicima i poduzetim mjerama za njihovim upravljanjem, a koji kao takvi služe regulatornom tijelu za procjenu ukupnog sistemskog rizika.⁶⁰

3.3.1. Izvješćivanje i objava informacija o izloženostima pod utjecajem COVID-19 mjera u Europskoj uniji

Nedostatak informacija o primjeni moratorija na kredite pod utjecajem COVID-19 krize, javnim garancijama za izložene kredite te ostalim mjerama restrukturiranja koje su poduzete kao reakcija na COVID-19 krizu zahtijevao je njihovo dodatno prikupljanje u nadzorne svrhe, ali i javno objavljivanje u cilju održavanja tržišne discipline i transparentnosti za ulagače te u širem javnom interesu. EBA je u lipnju 2020. objavila smjernice o izvješćivanju i objavljivanju navedenih informacija, a regulatorna tijela država članica Europske unije bila su dužna osigurati njihovo provođenje. Izvješćivanje u te svrhe provodi se kvartalno, počevši s 30.6.2020., s planiranim trajanjem od 18 mjeseci. Objava informacija provodi se na polugodišnjoj osnovi, na 30.6. i 31.12., s istim trajanjem. Pomoću tih informacija moguće je provesti potpuniju analizu izloženosti rizicima pojedine institucije, a potom i cjelokupne financijske stabilnosti Europske unije.

Sastavni je dio smjernica EBA-e set od pet predložaka koji obuhvaća:

- zahtjev za izvješćivanjem o izloženostima koji su predmet COVID-19 moratorija prema prethodno opisanim smjernicama iz travnja 2020. godine
- zahtjev za izvješćivanjem o poduzetim mjerama restrukturiranja kredita koji se mogu dovesti u vezu s COVID-19 krizom
- zahtjev za izvješćivanjem o novonastalim izloženostima osiguranih državnim jamstvima i povezanih s COVID-19 krizom
- zahtjev za objavljivanjem informacija o izloženostima koji su predmet COVID-19 moratorija
- zahtjev za objavljivanjem informacija o novonastalim izloženostima osiguranih državnim jamstvima i povezanih s COVID-19 krizom.

⁶⁰ Wilson, C. i Stefanou, B. (2020.), *Strengthening Regulatory Reporting and Supervisory Analysis in Response to COVID-19*, [e-publikacija], preuzeto s <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/covid19-special-notes/enspecial-series-on-covid19strengthening-regulatory-reporting-and-offsite-analysis-in-response-to-co.ashx>

Dodatno, detaljno se navode sve tehničke karakteristike koje predlošci moraju zadovoljavati, a tiču se vremenskog perioda na kojega se informacije odnose, valute izvješćivanja, računovodstvenih standarda, individualne ili konsolidirane osnove izvješćivanja i načina identifikacije institucije na koju se podaci odnose u cilju zadovoljavanja kriterija povjerljivosti podataka, poštujući načelo proporcionalnosti u svakoj državi članici.⁶¹

3.3.2. Regulatorno izvješćivanje za vrijeme trajanja COVID-19 krize u SAD-u

Regulatorno izvješćivanje u SAD-u za vrijeme trajanja pandemije uvažilo je sve operative izazove u smislu otežane pravovremene dostave informacija te potrebe za novim informacijama u cilju prilagodbe kratkoročne regulatorne politike. U skladu s time, regulatorne promjene pružaju privremeno oslobađanje od obveza za dostavom određenih podataka. Za većinu institucija rok je produžen na dodatnih 30 dana od uobičajenog krajnjeg roka za dostavom informacija, a u slučaju daljnje nemogućnosti ispunjenja obveza za dostavom podataka moguće je kontaktirati matičnu središnju banku za dodatno produljenje roka. Slično kao i u slučaju Europske unije, od banaka je zatraženo detaljnije izvješćivanje o padu kvalitete kreditnog portfelja, statusu neispunjavanja obveza po kreditima te modifikacijama i refinanciranju kredita. Od određenih bankovnih institucija zatražen je prelazak na dnevno izvješćivanje s dosadašnjeg mjesečnog izvješćivanja.⁶²

3.4. Kapitalna ograničenja nametnuta bankama

U okolnostima krize uzrokovane pandemijom koronavirusa, bilo je potrebno očuvati kreditnu aktivnost banaka bez ugrožavanja njezine solventnosti. Regulatorni okvir nastao kao odgovor na financijsku krizu iz 2007. godine osnažio je kapitalne pozicije banaka pa su samim time banke novu krizu dočekale jače nego prije. Uvedeni su dodatni zaštitni slojevi kapitala koji pomažu bankama da lakše prebrode kriznu situaciju.

U situaciji kada se dodatni zaštitni slojevi kapitala koriste za pokriće gubitaka, potrebno je očuvati zalihe kapitala na prihvatljivim razinama i osigurati ponovnu izgradnju iskorištenih

⁶¹ EBA (2020.), *Guidelines on reporting and disclosure of exposures subject to measures applied in response to the COVID-19 crisis* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/supervisory-reporting/guidelines-covid-19-measures-reporting-and-disclosure>

⁶² Deloitte (2020.), *Bank regulatory reporting impacts and considerations due to COVID-19* [e-publikacija], preuzeto s <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/regulatory/us-covid-19-bank-regulatory-reporting-impacts-and-considerations-due-to%20COVID-19.pdf>

slojeva kapitala. A uzimajući u obzir potencijalne gubitke koji su mogli proizaći iz COVID-19 krize, bilo je potrebno osigurati zaštitu kapitala i prije nego što su zaštitni slojevi uopće bili iskorišteni.⁶³ U mnogim razvijenim državama uvedena je privremena zabrana isplate dividendi, otkupa dionica te isplata varijabilnih primitaka. Na taj se način osigurava da u slučaju većih gubitaka, gubitak snose dioničari, a ne deponenti kreditne institucije. Europska središnja banka je u svojem priopćenju iz prosinca 2020. pozvala sistemski značajne banke da se suzdrže od isplate dividendi, otkupa dionica i isplate varijabilnih primitaka identificiranom osoblju najranije do kraja rujna 2021. godine. Isto pismo upućeno je i nacionalnim regulatorima kao uputa za postupanje s manje značajnim bankama.⁶⁴ Britanski je regulator (engl. *Prudential Regulation Authority*, PRA) uputio pismo sedam najvećih banaka u državi sa zahtjevom za suspenziju isplata dividendi kao i bonusa rukovodećem osoblju do kraja 2020. godine te molbom za objavljivanje takve odluke javnosti. Slične preporuke uputila su regulatorna tijela u SAD-u, Švicarskoj, Norveškoj, Australiji, Novom Zelandu, Rusiji i drugim zemljama.⁶⁵

U takvim preporukama uglavnom nije bilo individualnog pristupa prema pojedinačnim bankama, osim podjele na sistemski značajne i manje značajne banke. Na taj se način željela otkloniti stigma koja bi se pojavila u slučaju da je samo nekolicini banaka upućen zahtjev za kapitalnim ograničenjima, a što bi prouzročilo dodatnu nestabilnost već poljuljanog tržišta. Neke su države, primjerice SAD, provele testiranja otpornosti na šok uzrokovan pandemijom kako bi utvrdili u kojoj mjeri bi se banke trebale suzdržati od navedenih isplata.⁶⁶

Kao prednost nametnutih ograničenja prije svega se navodi osiguranje kapaciteta za pomoć pogođenom gospodarstvu kroz zdrav bankovni kreditni kanal, ali i podnošenje potencijalnih gubitaka. Od banaka se ovoga puta očekivala da na svoj način doprinesu bržem oporavku, a

⁶³ Awad, R., Ferreira, C., Jociene, A. i Riedweg, L. (2020.), *Restriction of Banks' Capital Distribution during the COVID-19 Pandemic (Dividends, Share Buybacks, and Bonuses)* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/covid19-special-notes/en-special-series-on-covid-19-restriction-of-banks-capital-distribution-during-the-covid-19-pandemic.ashx>

⁶⁴ ECB (15.12.2020.), *Remuneration policies in the context of the coronavirus (COVID-19) pandemic*, preuzeto 19. kolovoza 2021. s https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/letterstobanks/shared/pdf/2020/ssm.201215_letter_remuneration_policies_in_the_context_of_the_coronavirus_COVID_19_pandemic.en.pdf

⁶⁵ Awad, R., Ferreira, C., Jociene, A. i Riedweg, L. (2020.), *Restriction of Banks' Capital Distribution during the COVID-19 Pandemic (Dividends, Share Buybacks, and Bonuses)* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/covid19-special-notes/en-special-series-on-covid-19-restriction-of-banks-capital-distribution-during-the-covid-19-pandemic.ashx>

⁶⁶ Ibid

ne da budu dodatni problem za rješavanje. Isto tako, dugoročno gledano, svi bi dioničari trebali profitirati očuvanjem zdrave kapitalne pozicije banke umjesto da se nerazboritim isplata dovede u pitanje opstojnost same institucije. A i samo spašavanje institucije od strane države, koje bi uslijedilo nakon isplate dividendi ili vrlo visokih iznosa varijabilnih primitaka, bilo bi vrlo kontroverzno.⁶⁷

S druge strane, uvođenje takve mjere u situaciji kada su u većini razvijenih zemalja zalihe kapitala daleko iznad regulatornog minimuma, može stvoriti sumnju da se stvarni iznosi gubitaka žele na određeno vrijeme prikriti. Isto tako, takva ograničenja smanjuju prinos na kapital u kratkom roku, a što utječe na vrednovanje banaka i povećava trošak pribavljanja dodatnog kapitala.⁶⁸

Dok zaštitni slojevi kapitala osiguravaju da banke imaju dovoljno sredstava za pomoć pogođenim gospodarstvima, mjere kapitalnih ograničenja osiguravaju da ta ista sredstva doista budu upotrijebljena u tu svrhu. Odnosno, maksimalan moguć iznos sredstava koristi se isključivo za pokriće gubitaka i kreditiranje gospodarstva. Navedeno predstavlja socijalno prihvatljiviji način dijeljenja ukupnog troška pandemije.⁶⁹

⁶⁷ Ibid

⁶⁸ Ibid

⁶⁹ Svoronos, J. P. i Vrbaski, R. (2020.), Banks' dividends in Covid-19 times, preuzeto 19. kolovoza 2021. s <https://www.bis.org/fsi/fsibriefs6.htm>

4. Utjecaj uspostavljenog regulatornog okvira na poslovanje banaka za vrijeme krize uzrokovane pandemijom COVID-19

Uspostavljeni regulatorni okvir, koji se u ovome kontekstu prije svega odnosi na ranije opisan Basel III sporazum, kao i diskrecijske regulatorne mjere uvedene za vrijeme trajanja COVID-19 krize, zasigurno su utjecale na rezultat poslovanja banaka u krizi. Iako je izvor krize egzogeni šok koji jednako pogađa sve dionike u bankovnom sustavu, pod svaku se cijenu željelo izbjeći da banke postanu izvorište bilo kakvog problema. Upravo je saniranje kumuliranih problema u prethodnoj krizi usporilo oporavak u većini zemalja, jer samo zdrav kreditni kanal i kvalitetna kapitalna osnova mogu poslužiti servisiranju gospodarstva kada ono zapadne u probleme. Stoga se može reći kako je cilj regulatora za vrijeme trajanja COVID-19 krize bio održati zdravlje bankovnog sustava i na taj način omogućiti što brži izlazak iz inducirane recesije, jednom kada to epidemiološka situacija dopusti. Za postizanje toga cilja korišten je velik broj regulatornih mjera, od kojih su neke opisane u prethodnom poglavlju.

U tom smislu analiza se može provesti u dva smjera: prvo, moguće je promatrati posljedice javno-zdravstvenih mjera za suzbijanje širenja zaraze na bankovni sustav, a potom tražiti razloge temeljem kojih je postojeći regulatorni okvir do sada pripomogao izbjegavanju većeg kolapsa, usprkos velikom sistemskom riziku. Drugo, moguće je preispitati svaku od pojedinih diskrecijskih mjera te argumentima pojasniti na koji je način donošenje mjere pomoglo ili eventualno bilo štetno za poslovanje banke, a potom i za stabilnost bankovnog sustava.

4.1. Potencijalni učinci pandemije bolesti COVID-19 na bankovni sustav

Kako bi u kratkom roku procijenili utjecaj pandemije na bankovni sustav, regulatorna tijela nekih razvijenih država primijenila su drugačiji pristup u provođenju testiranja otpornosti na iznenadne šokove. Umjesto dosadašnjeg individualnog pristupa za svaku sistemski značajnu banku, primijenjene su metode za procjenu sistemskog rizika sadržanog u cjelokupnom sustavu. Odnosno, testiranja su prilagođena karakteristikama trenutne krize, a rezultat je prenesen bankama i javnosti za bolje razumijevanje mogućih posljedica.

Provedeni testovi korisni su u mjeri u kojoj regulatori uspijevaju prepoznati sve kanale utjecaja nove vrste šoka i uračunati ih u modele za izračun potencijalnih posljedica. Isto tako, za očekivati je suzdržavanje regulatora od objavljivanja informacija koje mogu stvoriti dodatnu

paniku pa je i smislenost testova ograničena sposobnošću regulatora za pronalaženjem odgovarajućeg alata za rješavanje svakog novog problema koji se planira obznaniti javnosti.⁷⁰

Tablica 3. Glavne karakteristike triju *ad hoc* testova na otpornost na šok uzrokovan COVID-19 krizom središnjih banaka Ujedinjenog Kraljevstva, eurozone i SAD-a

Regulator	<i>Bank of England</i> (UK)	Europska središnja banka (EMU)	Sustav federalnih rezervi (SAD)
Karakteristike			
Vrijeme provođenja	Svibanj 2020.	Srpanj 2020.	Lipanj 2020.
Novi COVID-19 scenarij	DA	DA	NE (korištena Dodd-Frank metodologija s promjenama tri ključne varijable)
Pristup	<i>Top-down</i> pristup		
Broj scenarija	Jedan	Dva (središnji i pesimističan scenarij)	Tri (U, V i W oblik)
Vremenski horizont	3 godine	2,5 godine	3 godine
Uključuje COVID-19 odgovor politika	DA (fiskalna i monetarna politika, regulatorne mjere)	DA (fiskalna i monetarna politika, regulatorne mjere)	Samo regulatorne mjere i porezne olakšice za banke
Publikacija	Umjesto redovitog testa na otpornost	Umjesto redovitog testa na otpornost	Uz redoviti test na otpornost
Razina	Objavljeno samo na agregatnoj razini, bez pojedinačnih podataka		
Pad udjela redovnog osnovnog kapitala	-3,8%	-1,9% središnji scenarij; -5,7% pesimističan scenarij	-2,1% (V); -3,8% (U); -4,3% (W)

Izvor: Izrada autora prema Baudino, P. (2020.), *Stress-testing banks during the Covid-19 pandemic*

⁷⁰ Judge, K. (2020.), *Stress testing during times of war*, preuzeto 19. kolovoza 2021. s <https://ecgi.global/working-paper/stress-testing-during-times-war>

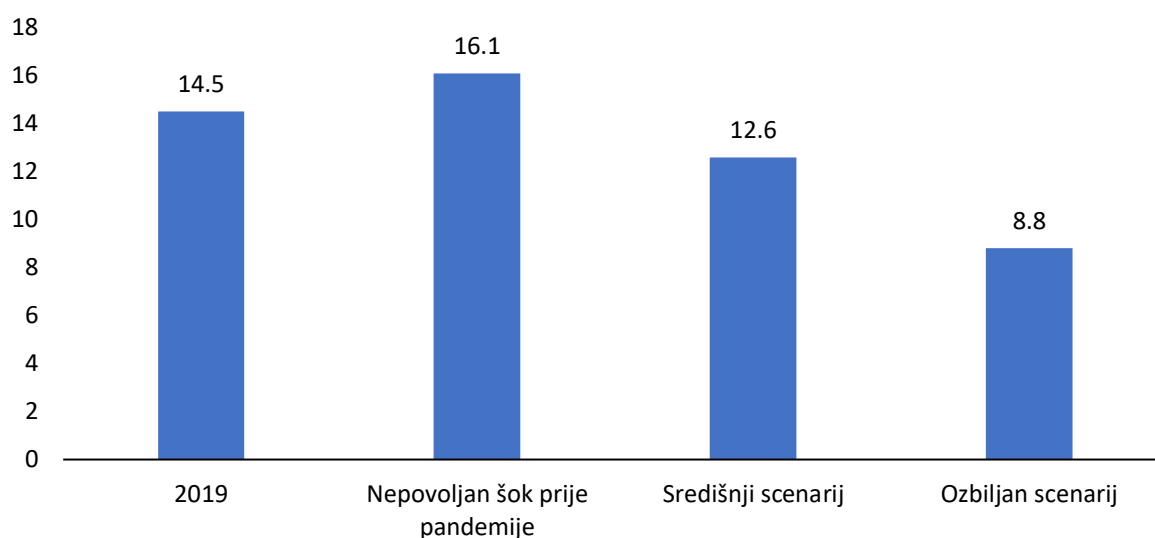
Specifično za gore navedene *ad hoc* testove na otpornost jest činjenica kako su oni provedeni u vrijeme kada je negativan šok već materijaliziran. Iz toga je razloga najveća pažnja usmjerena na makroprudencijalni nadzor, odnosno balansiranje mjere do koje se može osigurati nesmetano kreditiranje na agregatnoj razini uz zadržavanje vitalnosti bankovnog sustava. Isto tako, uobičajeno je za stres testove isključiti utjecaj bilo koje vrste politike kako bi se kvantificirao utjecaj šoka prije nego što je nastupila bilo kakva reakcija na šok. Međutim, uključivanje politika u slučaju COVID-19 krize bilo je posljedica iznimno snažnih mjera uvedenih neuobičajeno brzo nakon izbijanja samoga šoka koje je bilo teško zanemariti. Posljednje, velika neizvjesnost i nedovoljno poznavanje svih transmisijskih kanala putem kojih bi pandemija mogla utjecati na bankovni sustav učinila je provedene testove indikativnima te se komunikacija prema široj javnosti temeljila isključivo na općenitim informacijama na agregatnoj razini.⁷¹

Temeljeno na makroekonomskim projekcijama iz lipnja 2020. godina, središnji scenarij Europske središnje banke predviđa pad u omjeru redovnog osnovnog kapitala banaka s 14,5% na prosječnu razinu od 12,6%. U takvom scenariju banke mogu neometano nastaviti ispunjavati svoju ulogu u gospodarstvu. Pesimističan scenarij predviđa pad istog omjera na razinu od 8,8%. U tom slučaju, određene banke bi trebale poduzeti aktivnosti kako bi zadržale zahtijevani omjer kapitala, ali bi sustav i dalje funkcionirao neometano. Najprofitabilnije banke bilježe najmanji pad omjera redovnog osnovnog kapitala.⁷²

⁷¹ Baudino, P. (2020.), Stress-testing banks during the Covid-19 pandemic, preuzeto 19. kolovoza 2021. s <https://www.bis.org/fsi/fsibriefs11.htm>

⁷² ECB (28.7.2020.), Euro area banking sector resilient to stress caused by coronavirus, ECB analysis shows, preuzeto 19. kolovoza 2021. s <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ssm.pr200728~7df9502348.en.html>

Grafikon 10. Agregatni omjer redovnog osnovnog kapitala banaka eurozone - stvarno stanje na kraju 2019. i projekcije za 2022. godinu (%)

Izvor: Izrada autora prema ECB (2020.), *COVID-19 Vulnerability Analysis* [e-publikacija]

Napomena: projekcije rađene na uzorku od 86 banaka

U priopćenju za javnost zaključuje se kako su regulatorne promjene nakon financijske krize iz 2007. godine imale snažan utjecaj na jačanje kapitalnih pozicija banaka te da su takvi napori odigrali ključnu ulogu u ublažavanju posljedica pandemije, temeljeno na projekcijama. Ipak, daljnji razvoj situacije u skladu s ozbiljnim scenarijem vrlo vjerojatno bi prouzročio istovremeni proces razduživanja više banaka, što bi od regulatora zahtijevalo uvođenje dodatnih regulatornih mjera za sprječavanje ozbiljnog narušavanja kvalitete imovine i kapitalnih pozicija u bankovnom sustavu.⁷³

⁷³ Ibid

Tablica 4. Pregled pojedinačnih utjecaja različitih čimbenika na smanjenje omjera redovnog osnovnog kapitala europskih banaka

	2020. osnovni scenarij	COVID-19 središnji scenarij	COVID-19 ozbiljan scenarij
Početni omjer redovnog osnovnog kapitala (2019.)	14,5	14,5	14,5
Utjecaj kreditnog rizika	-1,3	-2,8	-5,5
Utjecaj tržišnog rizika	1,0	-0,5	-1,3
Utjecaj neto kamatnog prihoda	9,7	9,2	8,9
Utjecaj operativnog rizika	-0,3	-0,6	-1
Utjecaj neto prihoda od naknada i provizija	5,2	4,8	4,4
Utjecaj administrativnih troškova	-9,9	-9,9	-9,8
Ostali utjecaji na račun dobiti i gubitka te kapital	-2,8	-1,3	-0,7
Utjecaj vrijednosti izloženosti rizicima	0,0	-1,1	-1,9
Ostali utjecaji	0,0	0,1	0,6
Utjecaj diskrecijskih mjera glede kapitalnih zahtjeva	0,0	0,2	0,4
Završni omjer redovnog osnovnog kapitala (2022.)	16,1	12,6	8,8

Izvor: Izrada autora prema ECB (2020.), *COVID-19 Vulnerability Analysis* [e-publikacija]

Glavni uzročnici pada omjera redovnog osnovnog kapitala europskih banaka jesu smanjenje vrijednosti kreditnih izloženosti, odnosno utjecaj realizacije kreditnog rizika te gubici povezani s tržišnim rizikom. Utjecaj kroz administrativne troškove je značajan, međutim ne mijenja se kroz različite scenarije i nije ovisan o krizi uzrokovanom bolešću COVID-19. Što se tiče uvedenih diskrecijskih mjera, državne garancije na kredite apsorbirale su primjerice 42 milijarde eura vrijednosnih usklađenja kredita u ozbiljnom scenariju, odnosno 21 milijardu u središnjem scenariju. Dodatno, procijenjeno je kako će, u ozbiljnom scenariju, 72 milijarde eura vrijednosti kredita prijeći u status nenaplativog nakon isteka državnih garancija.⁷⁴

⁷⁴ ECB (2020.), *COVID-19 Vulnerability Analysis* [e-publikacija], preuzeto s https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ssm.pr200728_annex~d36d893ca2.en.pdf?dee7500437fc17e7d3f1b0d678910e40

U slučaju Ujedinjenog Kraljevstva, scenarij predviđa kreditne gubitke u visini od 80 milijardi britanskih funti do kraja 2021. godine, odnosno 3,5% vrijednosti kredita prema kućanstvima i nefinancijskim poduzećima, što briše 45% vrijednosti zaštitnih slojeva kapitala (iznad vrijednosti propisanog minimuma). Takvi gubici uzrokovali bi pad od 5% omjera redovnog osnovnog kapitala, međutim neto kamatni prihod kompenzira dio takvih gubitaka. Konačni omjer redovnog osnovnog kapitala na kraju 2021. godine procijenjen je na 11,0% s početnih 14,8% na kraju 2019., što banke ostavlja visoko iznad regulatornog minimuma.⁷⁵

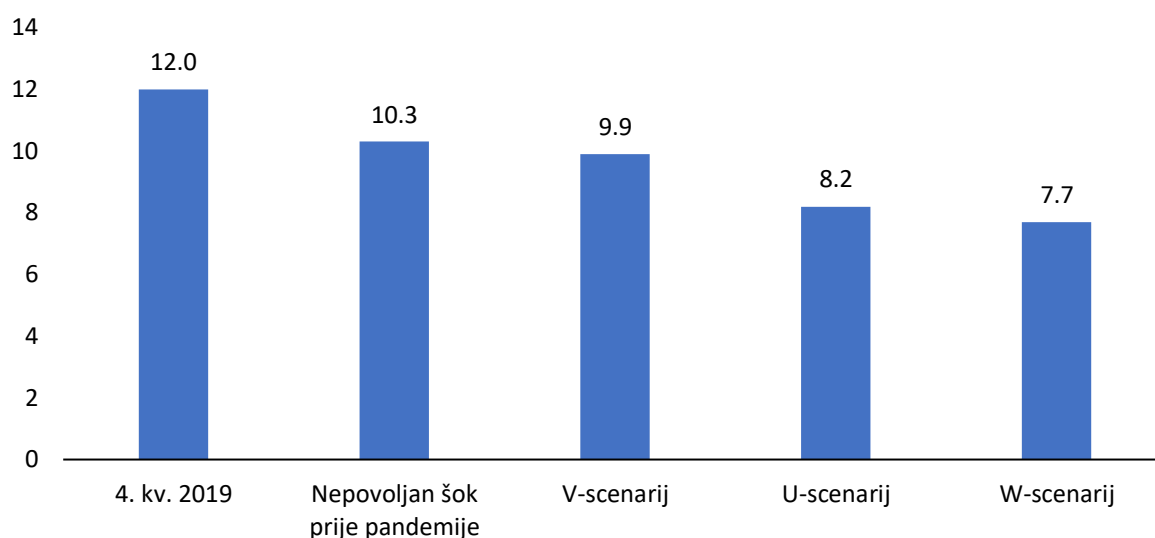
U slučaju SAD-a, U scenarij predstavlja dubok pad BDP-a i krizu koja bi potrajala dulje vrijeme, V scenarij predstavlja oštar pad BDP-a i njegov brzi oporavak, a W scenarij krizu s dvostrukim dnom, odnosno dva snažna pada gospodarske aktivnosti. Kreditni gubici za 34 obuhvaćene banke kretali su se od 560 milijardi američkih dolara do 700 milijardi u najgorem, W scenariju. Kapitalni omjer pada s 12,0% na kraju 2019. godine na 9,9%, odnosno 7,7% u najgorem scenariju na početku 2022. godine. Oba omjera ispod su razine od 10,3%, koliko je procijenjeno u veljači 2020. prije nastupanja krize COVID-19. U svim scenarijima većina banaka ostaje dobro kapitalizirana, međutim nekolicina bi dotaknula minimalno potrebne razine kapitala. Po objavljivanju ovakvih rezultata od banaka je zatražena reevaluacija njihovih dugoročnih kapitalnih planova te su ograničene kapitalne isplate.⁷⁶ Drugo istraživanje predviđa udjel nenaplativih kredita do prve polovice 2021. godine u vrijednosti od 127 milijardi američkih dolara.⁷⁷

⁷⁵ Bank of England (2020.), *Interim Financial Stability Report* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/financial-stability-report/2020/may-2020.pdf>

⁷⁶ FED (25.6.2020.), Federal Reserve Board releases results of stress tests for 2020 and additional sensitivity analyses conducted in light of the coronavirus event, preuzeto 19. kolovoza 2021. s <https://www.federalreserve.gov/newsevents/pressreleases/bcreg20200625c.htm>

⁷⁷ Altman, E. I. i Heine, M. L. (2020.), *The Credit Cycle Before And After The Market's Awareness Of The Coronavirus Crisis In The U.S.*, preuzeto 20. kolovoza 2021. s <https://www.stern.nyu.edu/sites/default/files/assets/documents/credit-cycle-before-and-after.pdf>

Grafikon 11. Agregatni omjer redovnog osnovnog kapitala banaka u SAD-u - stvarno stanje na kraju 2019. i projekcije za prvi kvartal 2022. (%)

Izvor: Izrada autora prema FED (2020.), *Assessment of Bank Capital during the Recent Coronavirus Event* [e-publikacija]

Napomena: projekcije rađene na uzorku od 33 banke

4.2. Učinci javno-zdravstvenih mjera na poslovanje banaka i uloga regulatornog okvira u očuvanju bankovne stabilnosti

Širenje zaraze bolešću COVID-19 nametnulo je bankama diljem razvijenih zemalja uvođenje novog poslovnog modela u samo nekoliko tjedana, izazov bez presedana. Taj je poslovni model zahtijevao prelazak na, do tada, malo provjereno virtualno poslovanje. Banke su u tome pokazale visok stupanj agilnosti i otpornosti te se uspješnom primjenom tehnologije osigurao nastavak usluživanja klijenata, održavanje visoke produktivnosti zaposlenika te umirivanje regulatora. Štoviše, banke u SAD-u, Kanadi, Japanu, Ujedinjenom Kraljevstvu i europskim državama odigrale su ključnu ulogu u stabiliziranju gospodarstava prenoseći mjere državne pomoći na krajnje korisnike, istovremeno pazeći na održavanje postojećeg zdravog financijskog stanja.⁷⁸

⁷⁸ Deloitte (2021.), 2021 banking and capital markets outlook; Strengthening resilience, accelerating transformation [e-publikacija], preuzeto s <https://www2.deloitte.com/cn/en/pages/financial-services/articles/pr-banking-industry-outlook-2021.html>

Regulatorni okvir nastao kao odgovor na financijsku krizu iz 2007. godine, stvorio je zdrave temelje za poslovanje banaka pa su banke novu krizu dočekale jače i snažnije nego ikada prije. Stoga ne čudi činjenica kako većina projekcija zaključuje kako bi velika većina banaka trebala preživjeti ovaj snažni ekonomski udarac. Štoviše, ova kriza ubrzala je put mnogih inovacija u bankovnom sustavu - preispituje se tradicionalna uloga poslovnica te se digitalizacija provodi u gotovo pa svakom dijelu bankovnog poslovanja.⁷⁹

Problem za banke je dvojak. Prvo, projekcije o usporavanju rasta globalnog BDP-a iz 2019. godine samo su pogoršane nastupom izvanrednog epidemiološkog stanja. Stoga je cilj što je prije moguće vratiti se na putanju rasta iz 2019. godine. Sporiji rast dohotka ima za posljedicu smanjenje ukupnog volumena transakcija, a što se negativno odražava na prihode banaka. Tomu treba pridodati trenutno stanje izrazito niske neto kamatne marže s velikim izgledima za zadržavanje na niskoj razini u doglednoj budućnosti. Procijenjeno je da će banke razvijenih zemalja u periodu 2020.-2024. godine izgubiti između 1,5 i 4,7 bilijuna američkih dolara prihoda, ovisno o scenariju (polugodišnji prihod kreće se na oko 3,7 bilijuna američkih dolara).⁸⁰ Takav drastičan gubitak prihoda dijelom se kompenzira prihodom od trgovanja te naknadama za upravljanje imovinom. Banke koje ostvaruju veći udjel prihoda u tom segmentu, pokazale su se otpornije na stres. Drugo, ozbiljni kreditni gubici kao direktna posljedica pandemije mogu se očekivati u gotovo pa svakoj kategoriji kredita, a posebno po kreditima za mala i srednja poduzeća, kreditima po kreditnim karticama i komercijalnim hipotekarnim kreditima. Procjenjuje se da će američke banke u periodu 2020.-2022. godine bilježiti neto kreditne gubitke u vrijednosti od 318 milijardi američkih dolara, odnosno 3,2% vrijednosti izdanih kredita. Isti udjel u periodu 2008.-2010. bio je 6,6%.⁸¹

Može se reći kako je dobar dio posljedica pandemije na bankovni sustav još uvijek zamaskiran državnim mjerama potpore na snazi. Podaci pokazuju kako je broj stečajnih postupaka u 2020.

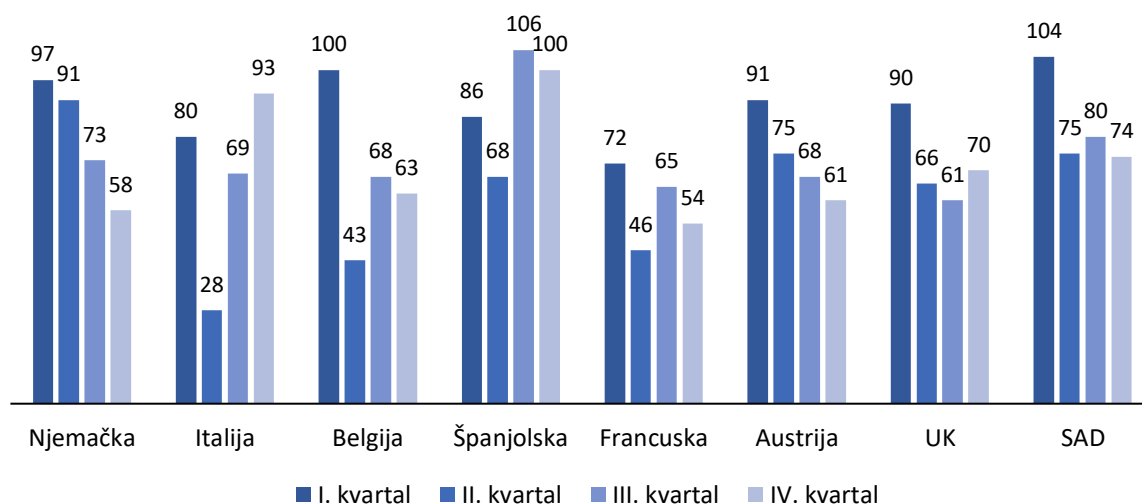
⁷⁹ Ibid

⁸⁰ McKinsey&Company (2020.), A test of resilience: Banking through the crisis, and beyond [e-publikacija], preuzeto s <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/financial%20services/our%20insights/mckinsey%20global%20banking%20annual%20review%202020%20a%20test%20of%20resilience/a-test-of-resilience-banking-through-the-crisis-and-beyond.pdf>

⁸¹ Deloitte (2021.), 2021 banking and capital markets outlook; Strengthening resilience, accelerating transformation [e-publikacija], preuzeto s <https://www2.deloitte.com/cn/en/pages/financial-services/articles/pr-banking-industry-outlook-2021.html>

godini smanjen u odnosu na 2019. godinu što je posljedica velike angažiranosti država u spašavanje gospodarstva.⁸²

Grafikon 12. Omjer otvorenih stečajnih postupaka u odabranim zemljama - 2020. naspram 2019. godine (%)

Izvor: Izrada autora prema BCG (2021.), *Global Risk 2021: Building a Stronger, Healthier Bank* [e-publikacija]

Istekom državnih garancija, mjera izravne potpore i moratorija na kredite, takav omjer trebao bi rasti za razdoblje 2021.-2022. Banke navedenih država su se za takav scenarij spremile pa su povećane rezervacije za gubitke po nenaplativim kreditima (vidjeti grafikon 5.). Visoke zalihe likvidnosti i omjeri kapitala iznad propisanih minimuma do sada su uspjeli spriječiti ozbiljne sistemske poteškoće, međutim situacija je i dalje neizvjesna, a navedeni pokazatelji imaju svoju granicu. Problem je posebno aktualan kod zemalja čiji BDP uvelike ovisi o turizmu, transportu i industriji nekretnina.⁸³

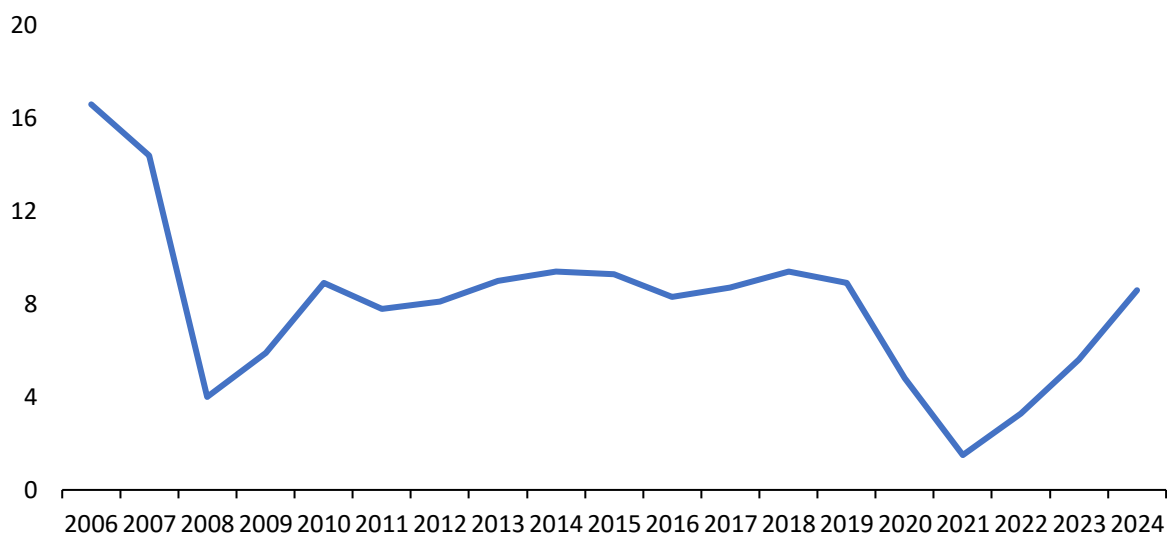
Bez obzira što za sagledavanje cjelokupnih posljedica pandemije treba pričekati još nekoliko godina, ono što je trenutno poznato jest činjenica da gotovo 77% banaka u 2021. godini neće ostvariti povrat na kapital u iznosu barem jednakom trošku njihovog kapitala. Štoviše, u 83% svjetskih zemalja, prosječan povrat na kapital bit će manji od troška pribavljanja istoga. Taj

⁸² BCG (2021.), *Global Risk 2021: Building a Stronger, Healthier Bank* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.bcg.com/publications/2021/embracing-change-post-pandemic-in-the-banking-industry>

⁸³ Ibid

pokazatelj u prosjeku će u 2021. godini iznositi 1,5%, duboko ispod prosječnih 8,9% dostignutih u 2019. godini. Projicirana razina od 8,6% u 2024. godini također je ispod razine iz 2019. godine, što označava 5 izgubljenih godina do povratka na pretkriznu razinu.⁸⁴

Grafikon 13. Globalni povrat na kapital banaka (ROE) (%)

Izvor: Izrada autora prema McKinsey&Company (2020.), A test of resilience: Banking through the crisis, and beyond [e-publikacija]

Ono što se iz navedenog može zaključiti je činjenica kako je COVID-19 kriza u središte pozornosti stavila kapital banaka, odnosno regulatorne mjere za očuvanje istoga. Monetarna politika omogućila je rekordne razine zaliha likvidnosti i jeftinog financiranja, što su banke odmah u početku krize i iskoristile. Stoga je problem na strani likvidnosti otklonjen. Međutim, prisilno zatvaranje poslova velikog broja klijenata banaka može uzrokovati bankrot tih istih ljudi, a što posljedično ugrožava mogućnost otplate duga i troši kapital banaka. Tako da su prethodno opisana, vrlo visoka, rezerviranja za gubitke razumljiva, a pitanje koje se postavlja jest koliko dodatnog pritiska bankovni sustav razvijenih zemalja može podnijeti, odnosno

⁸⁴ McKinsey&Company (2020.), A test of resilience: Banking through the crisis, and beyond [e-publikacija], preuzeto ^s
<https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/financial%20services/our%20insights/mckinsey%20global%20banking%20annual%20review%202020%20a%20test%20of%20resilience/a-test-of-resilience-banking-through-the-crisis-and-beyond.pdf>

koliko bi jak nastavak pandemije morao biti da se u pitanje dovede održavanje regulatornog minimuma kapitala banaka.

Na prethodno pitanje odgovor je dan u projekciji koja zahtijeva dupliranje nezaposlenosti u Sjevernoj Americi i Europi, odnosno pad BDP-a za oko 20% u najgoroj godini krize.⁸⁵

4.3. Učinci pojedinih regulatornih mjera na poslovanje i stabilnost banaka

Od početka pandemije, regulatorna tijela razvijenih zemalja donijela su cijeli niz dodatnih mjera i preporuka kako bi podržale nastavak kreditne aktivnosti banaka. Ublažen je nadzorni stav te kapitalni zahtjevi na način da su dosadašnja pravila za računanje izloženosti, a koja su pod utjecajem COVID-19 krize, modificirana.

Tablica 5. Pregled donesenih regulatornih mjera odabranih razvijenih zemalja kao odgovor na krizu COVID-19

Jurisdikcija	Državne garancije	Kapitalni zahtjevi	Klasifikacija imovine	Politika rezerviranja za gubitke	Kapitalne isplate
Australija	DA	ohrabrivanje za korištenje zaštitnih slojeva	Nove smjernice	-	ograničene
Kanada	DA	Otpuštanje sloja za stabilnost domaćeg tržišta	Nove smjernice	Nove smjernice; uvođenje prijelaznih aranžmana	Ograničena povećanja
EU	DA	Otpuštanje protucikličkog zaštitnog sloja	Nove smjernice	Nove smjernice	Odgođene

⁸⁵ Ibid

Japan	DA	ohrabrivanje za korištenje zaštitnih slojeva	Prilagođeni ponderi rizika za određene izloženosti	-	-
UK	DA	Otpuštanje protucikličkog zaštitnog sloja	Nove smjernice	Nove smjernice	Odgođene
SAD	DA	ohrabrivanje za korištenje zaštitnih slojeva; prilagodba omjera financijske poluge	Nove smjernice; Redefiniranje restrukturiranog duga	Produljenje prijelaznih aranžmana	Smjernice o donošenju razboritih odluka

Izvor: Izrada autora prema Borio, C. i Restoy, F. (2020.), Reflections on regulatory responses to the Covid-19 pandemic

Sve navedene zemlje imaju uveden neki oblik državnih garancija na kredite pod utjecajem COVID-19 krize. Naravno, u Europskoj uniji slučajevi se razlikuju od države do države. Zajedničko svima je činjenica da su regulatori donijeli smjernice u kojima navode kako izloženosti pod moratorijem ili državnom garancijom ne moraju odmah biti klasificirane kao neprihodonosne (engl. *non-performing*). Umjesto toga, banke su dužne primjenjivati pojedinačni pristup za svaku pojedinu izloženost. Na taj je način spriječen pretjerani konzervativizam u procjeni sveukupne izloženosti te su oslobođena sredstva za daljnje kreditiranje. Glavna opasnost ove mjere je bilančno prikazivanje kvalitete imovine, odnosno nejasno prikazivanje stvarnog stanja. Kako bi otklonili tu opasnost, Kanada je primjerice zatražila od banaka informacije o kriterijima primjenjivanim za pojedinačne slučajeve procjene izloženosti.⁸⁶ Međutim, čak i iza pojedinačnog pristupa procjeni kreditne izloženosti stoji pitanje na koji je način u kratkom roku moguće sagledati dugoročne posljedice pandemije na pojedine dužnike. U razdoblju velike neizvjesnosti, povezanog s razvojem novih varijanti istoga koronavirusa, teško je predvidjeti konačan izlazak iz recesije, ali i moguće dvostruko

⁸⁶ Borio, C. i Restoy, F. (2020.), Reflections on regulatory responses to the Covid-19 pandemic, preuzeto 20. kolovoza 2021. s <https://www.bis.org/fsi/fsibriefs1.pdf>

dno, odnosno ponovni pad gospodarske aktivnosti zbog nužnosti uvođenja ponovnih mjera zatvaranja. U tom smislu, većina banaka iz objektivnih razloga mogla bi jednostavno koristiti spomenuta izuzeća od klasificiranja kredita u nižu kategoriju, a što joj osigurava manja kapitalna izdvajanja. Međutim, u tom je slučaju upitna realnost slike financijskog stanja banke. U vezi sa spomenutim izuzećima, moguće je problematizirati još jednu činjenicu, a tiče se procesa regulacije i deregulacije banaka. Ukoliko je regulatorni okvir nastao kao odgovor na financijsku krizu iz 2007. godine usavršio ponderiranje aktive banke rizicima, a od kojih je glavni rizik kreditni, s ciljem očuvanja njihove stabilnosti, upitna je svrsishodnost kolektivnog izuzeća reklasifikacije kredita u lošiju kategoriju kada je otplata istih doista pogoršana. To znači da kapital banaka u kratkom roku ne održava stvarne potrebe za istim, odnosno da su zalihe manje od potrebnih.

Nadalje, korištenjem zaštitnih slojeva kapitala, nastojalo se potaknuti banke da nastave kreditirati gospodarstvo. Neki od tih alata jesu kontraciklički zaštitni sloj kapitala i zaštitni sloj za očuvanje kapitala koji se kao takvi nalaze unutar dokumentacije Basela III. Cilj je u dobrim vremenima akumulirati dostatna sredstva kako bi se ona mogla povući u vremenu krize. Navedene jurisdikcije doista jesu potaknule banke za korištenje takvih mehanizama u cilju spašavanja ili očuvanja intermedijacijskog kanala. Međutim, problem je u tome što samo postojanje zaštitnog sloja nije dovoljno za postizanje toga cilja. Odnosno, samo postojanje tih sredstava ne podrazumijeva njihovo korištenje te banke doista u jednoj mjeri zaziru od korištenja navedenih mogućnosti, dijelom zbog bojazni o rokovima ponovnog kumuliranja tih istih slojeva nakon njihova korištenja.⁸⁷

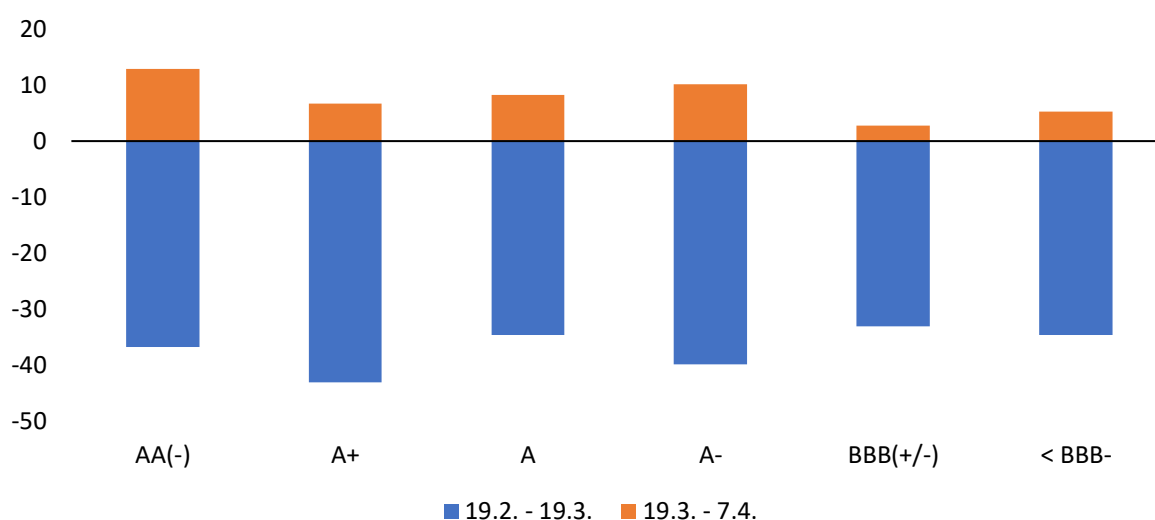
Banke koje bi otpustile zaštitne slojeve kapitala trebale bi ista sredstva dijelom nadomjestiti manjim kapitalnim isplatama u budućnosti. Pojedinačno korištenje takve mogućnosti stvorilo bi stigmu na bankama koje su mjeru iskoristile, dok bi investitori pozitivno vrednovali banke koje nastavljaju s isplatama prema svojim dioničarima. Upravo je to bio jedan od glavnih razloga donošenja kolektivnih restriktivnih mjera kapitalnih isplata. Ipak, pod pretpostavkom da banka koja otpušta zaštitne slojeve kapitala lošije upravlja svojim izloženostima, odnosno da je banka koja nema potrebu za korištenjem takvih mogućnosti bolji upravitelj rizicima, može se reći kako kolektivne restrikcije kapitalnih isplata uzrokuju problem negativne selekcije.

⁸⁷ Ibid

4.4. Reakcija bankovnog tržišta na mjere regulatornih tijela

Ponašanje dionica i raspona cijena kreditnih izvedenica na osnovi nastanka neispunjavanja obveza (engl. *credit default spread*, CDS; dalje u tekstu: cijena kreditnih izvedenica) banaka razvijenih zemalja od kraja prvog tromjesečja 2020. godine bilo je uvjetovano samom neizvjesnošću oko razvoja pandemije bolesti COVID-19, ali i mjerama koje su regulatorna tijela donosila u cilju očuvanja financijske stabilnosti. Ono se može poistovjetiti s ponašanjem bankovnog tržišta nakon bankrota *Lehman Brothers*a u 2008. godini.⁸⁸

Grafikon 14. Pad (rast) dionica banaka razvijenih zemalja u periodu 19.2.2020.-7.4.2020. grupiranih po razini dodijeljenog kreditnog rejtinga s početka 2020. godine (%)

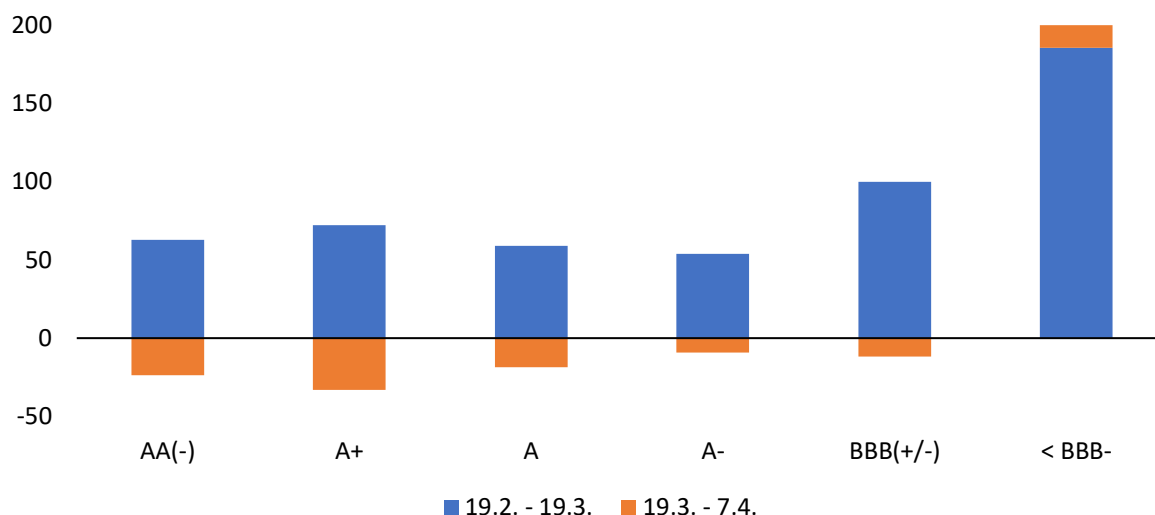

Izvor: Izrada autora prema Aldasoro, I., Fender, I., Hardy, B. i Tarashev, N. (2020.), *Effects of Covid-19 on the banking sector: the market's assessment*

Napomena: uzorak se sastoji od 109 banaka; dodijeljeni kreditni rejting odnosi se na dugoročni rejting agencije Fitch

⁸⁸ Aldasoro, I., Fender, I., Hardy, B. i Tarashev, N. (2020.), *Effects of Covid-19 on the banking sector: the market's assessment*, preuzeto 20. kolovoza 2021. s <https://www.bis.org/publ/bisbull12.htm>

Grafikon 15. Pad (rast) raspona cijena kreditnih izvedenica banaka u periodu 19.2.2020.-7.4.2020. grupiranih po razini dodijeljenog kreditnog rejtinga s početka 2020. godine (u baznim bodovima)

Izvor: Izrada autora prema Aldasoro, I., Fender, I., Hardy, B. i Tarashev, N. (2020.), Effects of Covid-19 on the banking sector: the market's assessment

Po objavi pandemije bolesti COVID-19, uslijedilo je razdoblje snažnog pada dionica banaka i porasta raspona cijena kreditnih izvedenica. Do 5. ožujka 2020. godine banke su se pridružile skupini dionica s najvećim padom vrijednosti (engl. *worst performers*), većim od pada najteže pogođenih sektora gospodarstava.⁸⁹ Investitori su očekivali da će pandemija utjecati na veći pad dobiti banaka od ostalih sektora, ali i da će oporavak biti dugotrajniji.⁹⁰ Tako je omjer tržišne i knjigovodstvene vrijednosti dionice (engl. *price-to-book ratio*) europskih banaka u prosjeku pao značajno ispod 1, dok se isti omjer američkih banaka kretao oko 1, ali također ispod te vrijednosti. Pad vrijednosti dionica bio je snažan i podjednak neovisno o kreditnom rejtingu promatranih banaka. Međutim, rasponi cijena kreditnih izvedenica rasli su snažnije kod banaka s lošijim kreditnim rejtingom.⁹¹ Lošije informacije snažnije utječu na banke koje su bliže bankrotu, odnosno niže na skali vrijednosti kreditnog rejtinga.

⁸⁹ Ibid

⁹⁰ Pedraza, A., Ruiz-Ortega C. i Demirguc-Kunt, A. (2020.), Banking Sector Performance During the COVID-19 Crisis, preuzeto 24. kolovoza 21. s <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34369>

⁹¹ Aldasoro, I., Fender, I., Hardy, B. i Tarashev, N. (2020.), Effects of Covid-19 on the banking sector: the market's assessment, preuzeto 20. kolovoza 2021. s <https://www.bis.org/publ/bisbull12.htm>

Nakon snažnih mjera središnjih banaka i ostalih regulatora u periodu 19.3.2020.-7.4.2020. uslijedilo je razdoblje stabilizacije. Ipak, dok je kod nekih sektora oporavak bio na gotovo 90% vrijednosti prije pandemije, vrijednost dionica banaka zadržala se na ispod 70% početne vrijednosti. Investitori su očekivali da će banke podnijeti dio gubitka ostalih nefinancijskih sektora.⁹² Bolje kapitalizirane banke, čija se kapitaliziranost posljedično odražava i na njihov kreditni rejting, osjetile su snažniji oporavak od banaka sa slabijom kapitaliziranošću. Vrijednost njihovih dionica porasla je više od dionica lošije kapitaliziranih banaka. Dodatno, čak ni snažne mjere regulatornih tijela nisu uspjele popraviti percepciju investitora o kreditnom riziku banaka sa špekulativnim kreditnim rejtingom pa su rasponi cijena kreditnih izvedenica nastavili rasti i u periodu stabilizacije.⁹³

Uvođenje moratorija na kredite, pojednostavljenih oblika restrukturiranja kredita i ostalih mjera izravne pomoći dužnicima, imalo je najveći utjecaj na oporavak dionica banaka u razvijenim zemljama. Banke su osjetile neuobičajeno visoke povrate (engl. *abnormal returns*) na dan objave navedenih mjera i tri dana nakon. Pala je premija rizika likvidnosti pa su banke s manjim rezervama likvidnosti osjetile snažniji povrat.⁹⁴

Isto istraživanje navodi kako su kontracikličke prudencijalne mjere, primjerice o otpuštanju slojeva kapitala, otkazivanju redovitih testova na otpornost i relaksirajućeg omjera pokrića likvidnosti, imale trenutno negativan utjecaj na vrijednosti dionica banaka. Banke razvijenih zemalja su njihovim uvođenjem osjetile negativan povrat te nije došlo do smanjenja premije rizika. Iako navedene mjere šalju snažan signal tržištu o želji regulatora za očuvanjem financijske stabilnosti, rezultat sugerira da investitori negativno ocjenjuju posezanje banaka za zalihama kapitala. Povećanje rezervacija za gubitke po nenaplativim kreditima i pad kvalitete imovine u bilanci banaka stvara veću neizvjesnost i strah što se posljedično odražava u vrijednosti dionica banaka.⁹⁵

Smanjenje povrata na ulaganje u dionice banaka padom vrijednosti dionica moglo je biti ublaženo isplatom dividendi dioničarima. Međutim, većina razvijenih zemalja zabranila je takvu vrstu isplata s ciljem očuvanja kapitala i nastavka kreditiranja. Tako je vrijednost

⁹² Pedraza, A., Ruiz-Ortega C. i Demirguc-Kunt, A. (2020.), Banking Sector Performance During the COVID-19 Crisis, preuzeto 24. kolovoza 21. s <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34369>

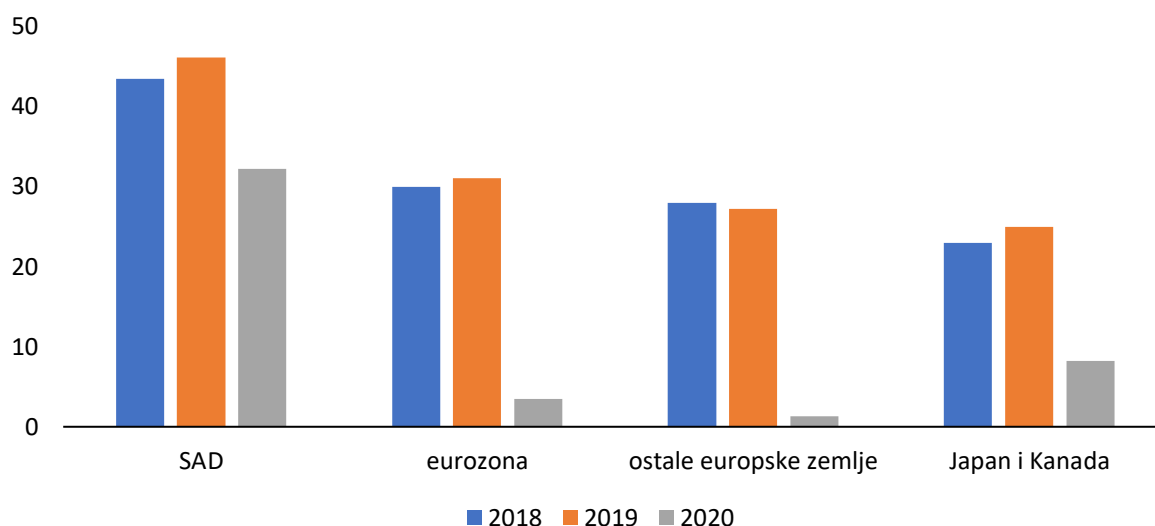
⁹³ Ibid

⁹⁴ Aldasoro, I., Fender, I., Hardy, B. i Tarashev, N. (2020.), Effects of Covid-19 on the banking sector: the market's assessment, preuzeto 20. kolovoza 2021. s <https://www.bis.org/publ/bisbull12.htm>

⁹⁵ Ibid

isplaćenih dividendi u 2020. godini u razvijenim zemljama bila za 57% manja nego u 2019. godini. Najveći pad dogodio se u Europi gdje se vrijednost za velike banke približila 0, s nekoliko banaka koje su dividende isplatile prije uvođenja restrikcija.⁹⁶

Grafikon 16. Vrijednost isplaćenih dividendi u razdoblju 2018. - 2019. (u milijardama američkih dolara)

Izvor: Izrada autora prema Hardy, B. (2021.), Covid-19 bank dividend payout restrictions: effects and trade-offs

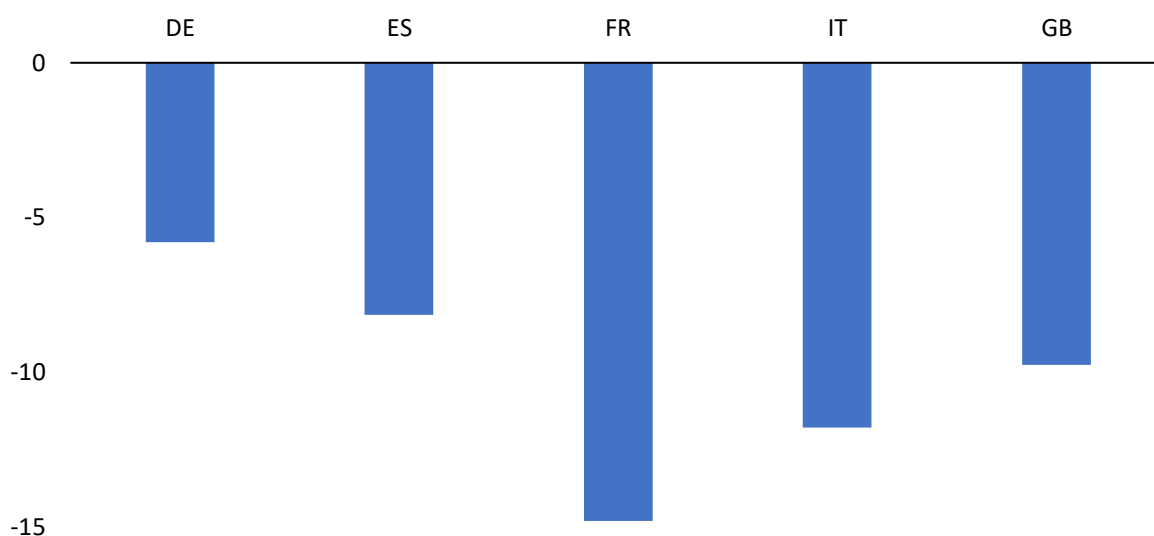
Napomene: uzorak se sastoji od 84 banke u 23 zemlje; kategorija ostale europske zemlje obuhvaća Švicarsku, Dansku, Veliku Britaniju, Švedsku i Norvešku

Kapitalna ograničenja utjecala su na istovremeni pad vrijednosti dionica. Nakon restrikcija Europske središnje banke i britanske središnje banke krajem ožujka 2020., vrijednost dionica velikih banaka pala je u prosjeku za 10%. Desetpostotni očekivani pad isplate po dionici u razdoblju od jednog dana prije objave ograničenja i četiri dana poslije uzrokovao je u prosjeku 4% pad vrijednosti dionice banke.⁹⁷

⁹⁶ Hardy, B. (2021.), Covid-19 bank dividend payout restrictions: effects and trade-offs, preuzeto 20. kolovoza 2021. s <https://www.bis.org/publ/bisbull38.htm>

⁹⁷ Ibid

Grafikon 17. Reakcije dionica velikih banaka odabranih europskih zemalja nakon objave ograničenja o kapitalnim isplatama (%)

Izvor: Izrada autora prema Hardy, B. (2021.), Covid-19 bank dividend payout restrictions: effects and trade-offs

Napomene: postotna promjena izračunata je između završne cijene na dan 26.3.2020. i 31.3.2020. (3 puna dana trgovanja); priopćenje Europske središnje banke o ograničenjima isplata objavljeno je 27.3.2020., a britanske središnje banke (Bank of England) 30.3.2020.

U ostalim promatranim zemljama pad je iznosio oko 3%. U SAD-u, ista ograničenja objavljena su zajedno s rezultatima testiranja otpornosti na šokove u lipnju 2020. Najveći pad vrijednosti dionice osjetile su banke koje su imale najlošije rezultate testiranja, u razdoblju od 5 dana nakon objave ograničenja. Manji pad u odnosu na europske banke odraz je blažih ograničenja koja su išla u smjeru preporuka o donošenju razboritih odluka o kapitalnim isplatama i tek pokojim zabranama (primjerice za Wells Fargo). Europske velike banke s većim smanjenjem očekivanih isplata dividendi u budućnosti imale su manji rast raspona cijena kreditnih izvedenica. Drugim riječima, porasla je pozitivna percepcija ulagatelja u dužničke instrumente banke o sigurnosti banaka. Različite reakcije investitora odraz su drugačijih interesa ulagatelja u vlasničke od ulagatelja u dužničke financijske instrumente. Nije bilo korelacije u slučaju SAD-a.⁹⁸

⁹⁸ Ibid

5. Analiza poslovanja banaka u Republici Hrvatskoj u vrijeme COVID-19 krize

5.1. Regulatorne mjere za očuvanje financijske stabilnosti

Hrvatska narodna banka (HNB), kao središnja banka Republike Hrvatske, poduzela je niz mjera za ublažavanje ekonomskih posljedica pandemije bolesti COVID-19. Kao sastavnica Europskog sustava središnjih banaka, mjere koje je HNB donio sukladne su smjernicama i preporukama Europske središnje banke i Europskog nadzornog tijela za bankarstvo.

Mjere monetarne politike koje je HNB poduzeo, kao što su devizne aukcije, smanjenje obvezne pričuve, ugovaranje valutne zamjene s Europskom središnjom bankom, izravne kupnje obveznica RH, strukturne operacije i druge, osigurale su stabilan devizni tečaj, povoljne uvjete financiranja poduzetnika i građana, likvidnost banaka te, posljedično, stabilnost cjelokupnog financijskog sustava.⁹⁹

Isto tako, donesen je niz preporuka koje se tiču platnog prometa i poslovanja s klijentima banaka. Tako je HNB preporučio privremeno ukidanje naknada za podizanje gotovine na bankomatima izvan vlastite bankomatske mreže i povećanje maksimalnog iznosa beskontaktnih platnih transakcija bez primjene PIN-a sa 100 na 250 kuna.¹⁰⁰

Međutim, predmet analize ovoga rada jesu regulatorne i supervisorske mjere donesene u svrhu ublažavanja pritiska na banke i bankovni sustav. U tu je svrhu HNB zatražio od kreditnih institucija preispitivanje planova kontinuiteta poslovanja i planova upravljanja u kriznim situacijama u dijelu mjera za prevenciju širenja zaraze, osiguravanja tehnoloških i kadrovskih resursa za rad na daljinu, provedbe aktivnosti za neometano i sigurno funkcioniranje IT sustava, bankomatske i EFTPOS mreže te sagledavanja potencijalnih negativnih rizika na kreditno poslovanje. Odgođene su određene supervisorske aktivnosti kao testiranje otpornosti kreditnih institucija na stres i neposredan nadzor poslovanja, osim u opravdanim okolnostima.¹⁰¹

⁹⁹ HNB (b. d.), Mjere monetarne politike, preuzeto 26. kolovoza 2021. s <https://www.hnb.hr/javnost-rada/covid-19/mjere-monetarne-politike>

¹⁰⁰ HNB (b. d.), Platni promet i poslovanje s klijentima banaka, preuzeto 26. kolovoza 2021. s <https://www.hnb.hr/javnost-rada/covid-19/platni-promet-i-poslovanje-s-klijentima-banaka>

¹⁰¹ HNB (2020.), *Mjere Hrvatske narodne banke za ublažavanje ekonomskih posljedica pandemije* [e-publikacija], preuzeto s https://www.hnb.hr/documents/20182/2953147/hn170320_prezentacija_Vujcic.pdf/bc719a93-ba7b-26ba-626e-950cf32dcf7f?t=1584467194434

Uvedene su izmjene u klasifikaciji postojećih i novih izloženosti kreditnih institucija. Prema tome, banke mogu odgoditi obveze plaćanja (moratorij) ili na drugi način restrukturirati kreditne obveze i odobriti nove kredite za postojeće i nove izloženosti prema svojim urednim klijentima čije je poslovanje pogođeno pandemijom koronavirusa, a sve s ciljem izbjegavanja daljnjeg pogoršavanja financijskog stanja klijenata. Urednim klijentima smatraju se svi oni koji su 31.12.2019. bili klasificirani kao A klijenti. Banka nije dužna, na temelju činjenice da je moratorij odobren klijentu čije je poslovanje pogođeno (realiziran je pad prihoda u ožujku 2020. u odnosu na ožujak 2019.) ili će biti pogođeno (očekivani prihodi za 2020. godinu su niži od planiranih prihoda za 2020. godinu) pandemijom koronavirusa, taj kredit klasificirati u B-1 ili lošiju rizičnu skupinu. Pritom se na A klijente odnosi više od 90% ukupnih plasmana kreditnih institucija. Opisanim načinom klasifikacije plasmana HNB je omogućio donošenje odluke bankama prema kojoj one za naplatu duga svojih dužnika koji u tri mjeseca, počevši od travnja 2020., ne podmire tri rate svojih kreditnih obveza, neće pokretati mjere prisilne naplate (ovrhe, instrumente osiguranja).¹⁰²

Također je omogućeno da se kreditne institucije mogu do 30. lipnja 2021. koristiti zaštitnim slojem likvidnosti, koji je jednak omjeru likvidnih sredstava i neto likvidnosnih odljeva tijekom 30 dana u iznosu od 100%. U tu je svrhu ublažen zahtjev za održavanjem omjera pokrića likvidnosti. Navedeno znači da kreditna institucija može privremeno koristiti svoj zaštitni sloj likvidnosti i time pasti čak i značajno ispod propisane razine LCR-a od 100%, a sve u cilju osiguravanja likvidnosti sustava. Međutim, u slučaju kada koeficijent likvidnosne pokrivenosti kreditne institucije padne ili se može opravdano očekivati njegov pad ispod razine od 100 %, kreditna institucija je dužna o tome obavijestiti Hrvatsku narodnu banku te bez nepotrebnog odgađanja dostaviti plan za pravovremenu ponovnu usklađenost s navedenim koeficijentom.¹⁰³

Posljednje, bankama je naloženo zadržavanje neto dobiti ostvarene iz poslovanja u 2019. godini te su privremeno ograničene raspodjele iz kapitala. Na temelju Odluke HNB-a iz siječnja 2021. sve kreditne institucije ne smiju do 31.12.2021. ili ponovnog preispitivanja odluke:

¹⁰² HNB (b. d.), HNB prilagodio regulatorni okvir održavanju likvidnosti gospodarstva i građana u krizi pandemije koronavirusa, preuzeto 26. kolovoza 2021. s <https://www.hnb.hr/-/hnb-prilagodio-regulatorni-okvir-odrzavanju-likvidnosti-gospodarstva-i-gra-ana-u-krizi-pandemije-koronavirusa>

¹⁰³ HNB (2021.), *Odgovori na upite vezane za COVID-19 okružnicu* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.hnb.hr/documents/20182/636841/h-odgovori-na-upite-COVID-19.pdf/5842ec6a-77da-5a80-40ff-3726c7dd5390?t=1585917284356>

- isplatiti dividendu dioničarima ili stvoriti obvezu isplate dividende
- provesti otkup ili kupnju vlastitih dionica ili drugih instrumenata kapitala kreditne institucije
- provesti otplatu iznosa uplaćenih u vezi s instrumentima kapitala
- dodijeliti varijabilne primitke identificiranim radnicima.

Odluka se ne odnosi na otkup vlastitih dionica za koje kreditna institucija ima zakonsku obvezu provođenja otkupa te na zajamčene varijabilne primitke.¹⁰⁴

5.2. Poslovanje banaka i ekonomska opravdanost donesenih mjera

Hrvatske su banke u krizu uzrokovanu pandemijom bolesti COVID-19 ušle sa stopom adekvatnosti kapitala od 23,4% na kraju prvog tromjesečja 2020. godine. Takav omjer bio je jamac otpornosti i sposobnosti hrvatskih banaka da pruže sigurnost svojim klijentima i osiguraju nastavak kreditne aktivnosti koja bi pomogla bržem izlasku iz recesije. Posljedično, na vrhuncu dosadašnjeg tijeka krize, hrvatski su građani poklonili povjerenje bankama i kunskoj štednji. Ukupni depoziti u periodu prosinac 2019. - travanj 2020. narasli su za više od 6 milijardi kuna na oko 217 milijardi kuna, što predstavlja stopu rasta od 7,2% kada se uspoređuju stanja iz travnja 2020. i 2019. godine. U neuobičajenim uvjetima poslovanja, kada nije postojala mogućnost pokretanja postupka prisilne naplate i kada su se moratoriji masovno odobravali (na dan 10. svibnja 2020. odobreno je 20.607 moratorija, odnosno 48,7% pristiglih zahtjeva; ostatak većinski predstavlja zahtjeve u obradi), stanje kredita stanovništvu na kraju travnja 2020. zadržano je na višoj razini u odnosu na kraj 2019. godine, na oko 134 milijarde kuna.¹⁰⁵

Podaci o kreditnoj aktivnosti banaka u nastavku krize dokazuju da kriza ovaj put nije utjecala na njezino smanjenje. Bez obzira promatra li se stanje ukupnih plasmana u bilancama banaka, stanje kredita po pojedinim sektorima ili iznos novoodobrenih kredita, podaci pokazuju da su banke održale kreditnu aktivnost na približno pretkriznoj razini, a da je u nekim segmentima, kao na primjer stambeni krediti stanovništvu, kreditni rast ubrzan. Tako su krajem srpnja 2020. ukupni plasmani banaka iznosili 243,3 milijarde kuna, što je 3,8% više nego u istom

¹⁰⁴ HNB (2021.), *Odluka o privremenom ograničenju raspodjela* [e-publikacija], preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_01_4_83.html

¹⁰⁵ HUB (2020.), *HUB analize: Pregled 2/2020* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/HUB%20Pregled%202-2020.pdf>

mjesecu prethodne godine. U istom razdoblju krediti odobreni kućanstvima rasli su za 4,1% (135 milijardi kuna na kraju srpnja 2020.), državi za 11,0% uslijed povećanih potreba za financiranjem manjka u proračunu, a poduzećima za 4,5% (85,6 milijardi kuna na kraju srpnja 2020.). Mnoga su poduzeća zatražila kredite za likvidnost kako bi lakše prebrodila zatvaranje gospodarskih aktivnosti u ožujku 2020., stoga su ti krediti naglo povećani na samom početku pandemije. Bruto novoodobreni krediti poduzećima u razdoblju ožujak-srpanj 2020. dosegli su razinu od 64,4 milijarde kuna, što je više za 31,2% u odnosu na isto razdoblje 2019. godine. Iako je pandemija donijela neizbježan pad po pojedinim vrstama kredita, kao na primjer gotovinskih nenamjenskih kredita kućanstvima uslijed kontrakcije potražnje, isti je kompenziran rastom drugih vrsta kredita unutar iste skupine dužnika, primjerice stambenih kredita koji su zabilježili rast od 8,8% u srpnju 2020. godine u odnosu na isti mjesec prethodne godine.¹⁰⁶

Neovisno o snažnoj kapitaliziranosti banaka te postojanom trendu rasta depozita i kredita, COVID-19 kriza ipak je ostavila oštre posljedice na poslovne rezultate banaka. Dobit u 2020. godini iznosila je 2,7 milijardi kuna, što je za 53,3% manje u odnosu na 5,8 milijardi dobiti koliko je ostvareno u 2019. godini. Posljedica je to pada operativnih prihoda i, u najvećoj mjeri, rasta ispravka vrijednosti financijske imovine. Neto kamatni prihod smanjen je za 5,7%, a neto prihodi od naknada i provizija za 10,5% što je rezultiralo u ukupnim neto prihodima iz poslovanja od 14,7 milijardi kuna u 2020. godini, 9,9% manje nego u 2019. godini. Banke su na kontrakciju prihoda odgovorile boljim upravljanjem troškovima, no kako su troškovi rigidniji od prihoda i ne mogu se smanjivati istim tempom, neto rezultat prije rezerviranja smanjen je za 18,6%. Umanjenja vrijednosti porasla su s 0,8 milijardi kuna u 2019. godini na 2,7 milijardi u 2020. godini, što je porast od 235,3%. Posljedično, oko 48% neto rezultata prije rezerviranja otpada na ispravke vrijednosti i rezervacije.¹⁰⁷

U takvim visokim rezerviranjima sadržane su potencijalne posljedice COVID-19 krize. Bez obzira što je regulacija omogućila da krediti pod kratkoročnim utjecajem pandemije ne moraju automatski rezultirati u povećanim rezerviranjima za gubitke (engl. *expected credit*

¹⁰⁶ HUB (2020.), *HUB analize: Pregled 3/2020* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/HUB%20Pregled%203-2020.pdf>

¹⁰⁷ HUB (2021.), *HUB analize: Pregled 1/2021* [e-publikacija], preuzeto s https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/HUB_Pregled_1_2021.pdf

loss, ECL), već je to ostavljeno bankama na odlučivanje, banke su se odlučile na njihovo snažno povećanje.¹⁰⁸

Tablica 6. Odabrane stavke računa dobiti i gubitka hrvatskih banaka za 2019. i 2020. godinu
(u milijunima kuna)

	2019.	2020.	2020./2019.
Kamatni prihodi	12.215	11.304	-7,5%
(Kamatni rashodi)	1.539	1.235	-19,8%
NETO KAMATNI PRIHOD	10.677	10.069	-5,7%
Prihodi od dividende	1.190	221	-81,4%
Prihodi od naknada i provizija	5.356	4.535	-15,3%
(Rashodi od naknada i provizija)	1.747	1.307	-25,2%
NETO PRIHODI OD NAKNADA I PROVIZIJA	3.609	3.228	-10,5%
UKUPNI PRIHODI IZ POSLOVANJA, NETO	16.317	14.701	-9,9%
(Administrativni rashodi)	6.556	6.312	-3,7%
(Rashodi za zaposlenike)	3.903	3.718	-4,7%
(Ostali administrativni rashodi)	2.653	2.594	-2,2%
(Amortizacija)	689	1.007	46,1%
REZULTAT PRIJE REZERVIRANJA	9.072	7.381	-18,6%
Financijska imovina po amortiziranom trošku	1.220	-30	-102,4%
(Rezervacije ili (-) ukidanje rezervacija)	14	554	3.889,2%
(Ostale rezervacije)	-23	398	-1.829,2%
(Umanjenje vrijednosti ili (-) ukidanje umanjena vrijednosti po financijskoj imovini)	798	2.677	235,3%
(Financijska imovina po amortiziranom trošku)	74	2.642	3.463,1%
DOBIT ILI GUBITAK PRIJE OPOREZIVANJA IZ POSLOVANJA KOJE ĆE SE NASTAVITI	5.813	3.307	-43,1%
DOBIT ILI GUBITAK TEKUĆE GODINE	5.810	2.711	-53,3%

Izvor: Izrada autora prema HUB (2021.), HUB analize: Pregled 1/2021 [e-publikacija]

¹⁰⁸ European Commission (28.4.2020.), Coronavirus response: Banking Package to facilitate bank lending-Supporting households and businesses in the EU, preuzeto 15. rujna 2021. s https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_757

Omjer efikasnosti, odnosno omjer operativnih troškova i dohotka, na kraju 2020. godine iznosio je 52%, što predstavlja povećanje od 5,6% u odnosu na kraj prethodne godine. Godišnji povrat na prosječnu aktivu smanjen je s 0,9% u 2019. godini na 0,8% u 2020., a povrat na prosječni kapital s 6,2% na 5,4%.¹⁰⁹

Može se reći kako je bujanje nenaplativih, odnosno loših kredita spriječeno privremenim popuštanjem regulatornih pravila koje je na snazi u cijeloj Europskoj uniji, pa tako i u Hrvatskoj. Ona su omogućila COVID-19 moratorije i sve ostale mjere pomoći dužnicima, a bankama dale dodatnog vremena za konkretno sagledavanje cjelokupne krizne situacije. Ipak, visoke rezervacije za gubitke pokazuju kako će se utjecaj krize na banke očitovati punom snagom u nadolazećem razdoblju, ovisno o obliku oporavka gospodarstva.

Adekvatnost kapitala hrvatskih banaka koja je na kraju 2020. godine iznosila 24,9% pokazuje da su banke sposobne podržati izlazak gospodarstva iz krize.¹¹⁰ Realizacija svih do sad rezerviranih gubitaka ne bi ugrozila minimalno propisane razine kapitala. Na tom tragu, upitna je ekonomska opravdanost zadržavanja neto dobiti iz 2019. godine i ograničenja raspodjele raznih vrsta isplata iz kapitala, međutim kontinuitet poslovanja koji je ovakvim mjerama samo još više učvršćen od izravne je koristi svim dioničarima i zaposlenicima banke. Ovakvim se pristupom zajamčilo da će prve gubitke u cijelosti snositi vlasnici banaka, a u slučaju njihovog izostanka u omjeru koji bi ugrozio cjelokupno poslovanje, prethodno zadržana dobit može biti raspodijeljena.

5.3. Usporedba banaka u Republici Hrvatskoj i razvijenim zemljama

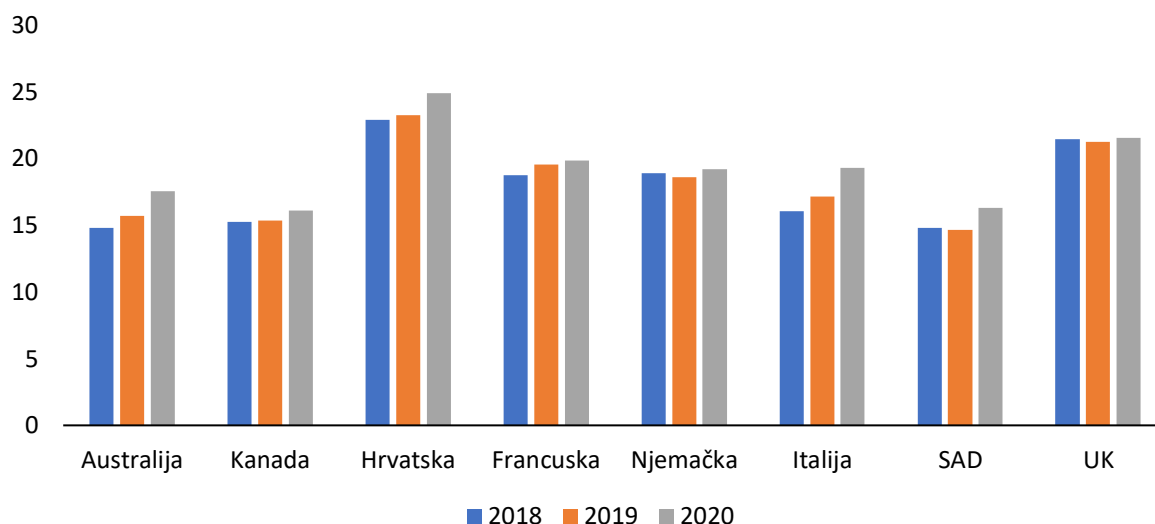
Bankovni je sustav Republike Hrvatske COVID-19 krizu dočekaao kao jedan od najbolje kapitaliziranih sustava na svijetu, s već spomenutim omjerom adekvatnosti kapitala od 23,4% na kraju prvog tromjesečja 2020. godine. Tijekom krize taj je omjer dodatno povećan, na 24,9% na kraju 2020. godine, te su manji omjer imali primjerice Njemačka (19,2%), Francuska (19,9%), Italija (19,3%), SAD (16,3%), Ujedinjeno Kraljevstvo (21,6%), Australija (17,6) i Kanada (16,1%), također s trendom rasta. Taj je porast posljedica procikličnosti kapitalnih zahtjeva, odnosno činjenice da s pogoršanjem kvalitete imovine, koja se koristi pri izračunu omjera adekvatnosti, banke moraju izdvajati veće količine kapitala. U SAD-u je, primjerice, rizikom

¹⁰⁹ Ibid

¹¹⁰ Ibid

ponderirani osnovni kapital banaka porastao za 6,9% kada se uspoređuje period 2019./2020. godine.¹¹¹

Grafikon 18. Stopa adekvatnosti kapitala odabranih zemalja u periodu 2018. - 2020. godine (%)

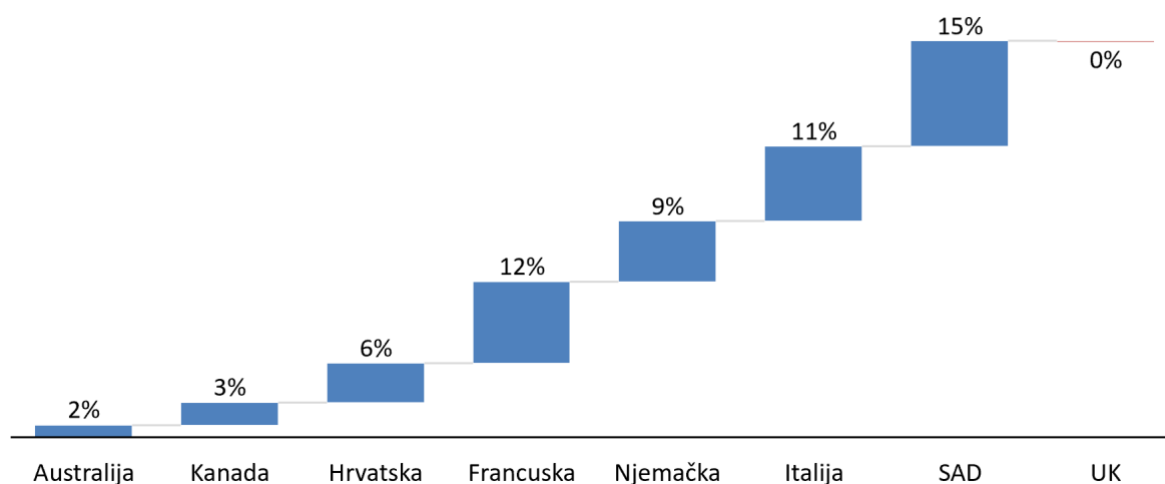

Izvor: Izrada autora prema IMF (2021.), *Financial Soundness Indicators na dan: 28.8.2021.*
[podatkovni dokument]

Snažna kapitalna osnova omogućila je bankama u promatranim zemljama da ovoga puta kroz kreditni kanal pomognu što bržem oporavku gospodarstava. Između ostalog, ogromni iznosi fiskalnih stimulusa promatranih zemalja preneseni su posredovanjem banaka do krajnjih korisnika. Rast ukupnih plasmana bio je najveći u SAD-u, 15,4%, a Ujedinjeno Kraljevstvo ostalo je otprilike na razini prethodne godine. Hrvatska bilježi rast plasmana od 5,7%.

¹¹¹ Izračun autora prema FDIC (2021.), *Quarterly Banking Profile na dan: 15.9.2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www.fdic.gov/analysis/quarterly-banking-profile/index.html>

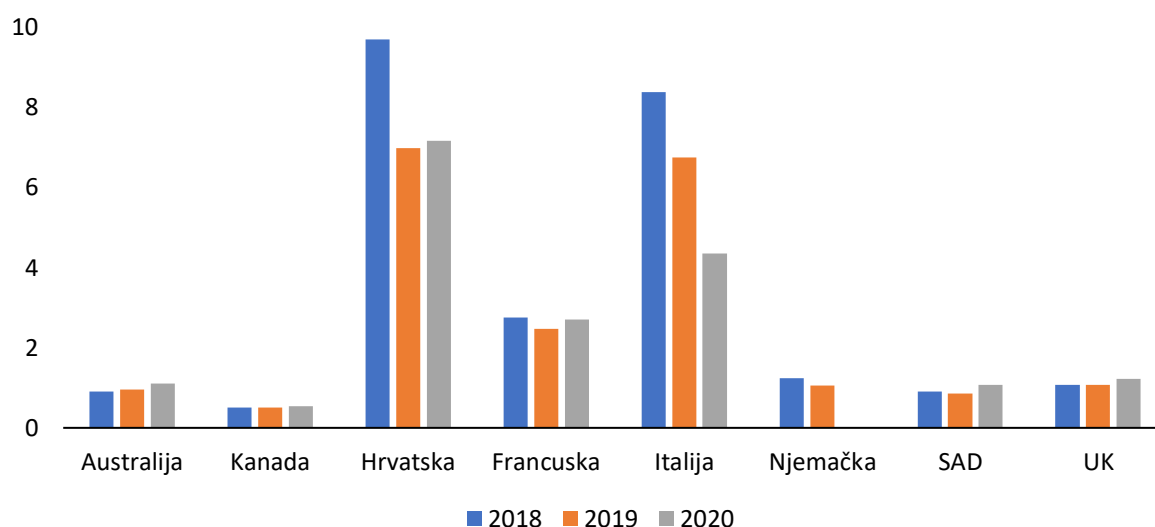
Grafikon 19. Stopa rasta ukupnih kredita odabranih zemalja 2020./2019. (%)

Izvor: Izrada autora prema IMF (2021.), *Financial Soundness Indicators na dan: 28.8.2021.*
[podatkovni dokument]

Niti jedna od promatranih država nije zabilježila snažan porast loših kredita u odnosu na ukupan iznos odobrenih kredita. Isto je posljedica relaksirajućih mjera regulatornih tijela tih istih zemalja koje su dopustile bankama da zadrže kredite pod kratkoročnim utjecajem pandemije u istoj kategoriji u kojoj su bili prije nastanka krize. Udjel neprihodonosnih kredita u ukupnoj masi odobrenih kredita za Republiku Hrvatsku na kraju 2020. godine iznosio je 7,2% za razliku od 2019. kada je isti udjel bio jednak 7,0%, što ujedno predstavlja i najveći udjel među promatranim zemljama.

Grafikon 20. Udjel loših kredita u ukupno odobrenim kreditima odabranih zemalja u razdoblju 2018. - 2020. (%)

Izvor: Izrada autora prema IMF (2021.), *Financial Soundness Indicators na dan: 28.8.2021.*

[podatkovni dokument]

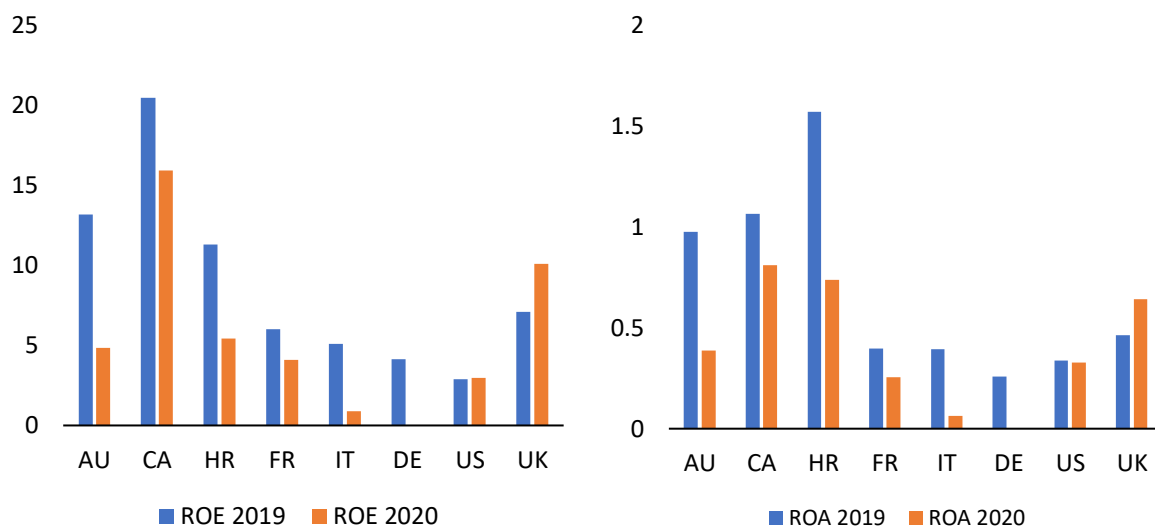
Napomena: za Njemačku podatak za 2020. godinu nije dostupan

Ipak, rast kreditne aktivnosti u većini zemalja nije pretpostavljao rast neto dobiti. Vrlo niska neto kamatna marža i smanjeni prihodi od naknada i provizija, koji su većim dijelom uvjetovani brojem obavljenih transakcija, uzrokovali su smanjenje ukupnih operativnih prihoda banaka. Na takve smanjene prihode obračunate su velike količine rezervacija za gubitke po nenaplativim kreditima što je u konačnici dovelo do niske neto dobiti.

Povrat na prosječni kapital odabranih zemalja (AU, CA, HR, FR, IT, DE, US, UK) u 2019. godini u prosjeku je iznosio 8,8%, a u 2020. godini 6,3% (bez Njemačke). Isto tako, povrat na prosječnu imovinu u prosjeku je u 2019. godini iznosio 0,7%, a u 2020. godini 0,5% (bez Njemačke). Zemlja s najmanjim povratom na prosječnu imovinu (0,1%) i kapital (0,9%) u 2020. godini bila je Italija, a s maksimalnom vrijednošću ovih pokazatelja Kanada, 0,8% i 15,9%. Obje zemlje bilježe smanjenje u odnosu na prethodnu godinu.¹¹²

¹¹² podaci preuzeti s IMF (2021.), *Financial Soundness Indicators na dan: 28.8.2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://data.imf.org/?sk=51B096FA-2CD2-40C2-8D09-0699CC1764DA&slid=1411569045760>

Grafikon 21. Povrat na prosječan kapital (ROE) i povrat na prosječnu imovinu (ROA) odabranih zemalja za 2019. i 2020. godinu (%)

Izvor: Izrada autora prema IMF (2021.), *Financial Soundness Indicators na dan: 28.8.2021.*

[podatkovni dokument]

Napomena: za Njemačku podatak za 2020. godinu nije dostupan

6. Zaključak

COVID-19 kriza prvi je globalni test regulatornog i supervizorskog okvira za poslovanje banaka koji je nastao kao odgovor na veliku financijsku krizu iz 2007. godine, usuglašenog u dokumentu Basel III. Pad dohotka stvara probleme u otplati kredita, javno-zdravstvene mjere utječu na operativnu učinkovitost banaka, a velika neizvjesnost oko konačnog ishoda pandemije uzrokuje snažnu volatilnost tržišta i posljedično nestabilne prinose u knjizi trgovanja banaka. Kriza je ovoga puta egzogenog karaktera, a banke ju dočekuju s većim zalihama kapitala i razrađenijim metodama za upravljanje rizicima.

Uz spomenuti regulatorni okvir Basela III, brojne razvijene zemlje kao odgovor na COVID-19 krizu uvode dodatne regulatorne i supervizorske mjere. Cilj je očuvati zdravlje banaka i omogućiti daljnje kreditiranje gospodarstva kako bi se, kada zdravstvene okolnosti dopuste, gospodarstvo vratilo na pretkrizne razine dohotka i proizvodnje.

Testovi otpornosti banaka na stres koje su provele središnje banke eurozone, Ujedinjenog Kraljevstva i SAD-a upućuju na zaključak da bi većina banaka opstala i u slučaju realizacije najpesimističnijih scenarija, uz snažne kreditne gubitke i brisanje velikih udjela zaštitnih slojeva kapitala (iznad propisanog minimuma). Tek bi pad BDP-a od oko 20% i dupliranje nezaposlenosti u Europi i SAD-u ozbiljno ugrozili održavanje minimuma regulatornog kapitala banaka i njihov opstanak.

Banke su odmah na početku krize pokazale visok stupanj prilagodljivosti te je vrlo brzo uveden novi model poslovanja koji uključuje rad izvan poslovnog prostora. Operativni rizik povezan s takvim načinom rada bio je jedna od odrednica regulatornih mjera i preporuka za vrijeme trajanja pandemije. Blažim standardima računanja izloženosti, temeljem kojih banke nisu obvezne automatski svrstavati kredite pod negativnim utjecajem pandemije u lošiju kreditnu kategoriju, javlja se problem realnog prikazivanja stanja imovine banke. Kolektivnim ograničenjima raznih vrsta isplata iz kapitala htjelo se otkloniti stigmatiziranje pojedinih banaka, međutim reakcija tržišta na donošenje takvih mjera očitovala se u padu vrijednosti dionica velikih banaka, u prosjeku za 10%. Također, tržište je negativno ocijenilo preporuke regulatora o posezanju za zaštitnim slojevima kapitala, dok je uvođenje moratorija na kredite ocijenjeno pozitivno.

Podaci pokazuju kako su banke razvijenih zemalja tijekom 2020. godine nastavile povećavati svoju kreditnu aktivnost. U SAD-u je ona primjerice povećana za 15,4%, u Njemačkoj 8,8%, a

u Kanadi 3,3%. Ipak, rezerviranja za gubitke europskih banaka tijekom 2020. godine porasla su za 113%, a američkih banaka za 137%. To je glavni razlog pada neto dobiti tijekom iste godine, odnosno manjih povrata na prosječnu imovinu i prosječni kapital u većini razvijenih zemalja.

Republika Hrvatska je kao članica Europskog sustava središnjih banaka imala sličan regulatorni okvir kao i promatrane razvijene zemlje. Dodatno, hrvatski je bankovni sustav u krizu ušao kao jedan on najbolje kapitaliziranih sustava na svijetu, s adekvatnošću kapitala na kraju prvog tromjesečja 2020. godine od 23,4%. Nastavljen je rast kreditnih plasmana, iako se taj rast nije odrazio na dobit banaka u 2020. godini koja je prepolovljena u odnosu na 2019. godinu.

Zaključno, iako se uzroci dviju velikih kriza promatranih u ovome radu suštinski razlikuju, može se reći kako je snažan regulatorni i supervizorski okvir za poslovanje banaka razvijenih zemalja doista odigrao bitnu ulogu u očuvanju financijske stabilnosti i da su banke ovoga puta na krizu mogle odgovoriti velikim zalihama kapitala u svrhu zaštite interesa deponenata i ostalih klijenata banke.

POPIS LITERATURE

Acharya, V. V. (2012.), The Dodd-Frank Act and Basel III: Intentions, Unintended Consequences, and Lessons for Emerging Markets, preuzeto 17. srpnja 2021. s <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/156247/adbi-wp392.pdf>

Aldasoro, I., Fender, I., Hardy, B. i Tarashev, N. (2020.), Effects of Covid-19 on the banking sector: the market's assessment, preuzeto 20. kolovoza 2021. s <https://www.bis.org/publ/bisbull12.htm>

Altman, E. I. i Heine, M. L. (2020.), The Credit Cycle Before And After The Market's Awareness Of The Coronavirus Crisis In The U.S., preuzeto 20. kolovoza 2021. s <https://www.stern.nyu.edu/sites/default/files/assets/documents/credit-cycle-before-and-after.pdf>

Angelici, M. i Profeta P. (2020.), Smart-working: Work flexibility without constraints, preuzeto 24. srpnja 2021. s <https://voxeu.org/article/smart-working-work-flexibility-without-constraints>

Awad, R., Ferreira, C., Gaston, E. i Riedweg, L. (2020.), *Banking Sector Regulatory and Supervisory Response to Deal with Coronavirus Impact (with Q and A)* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/covid19-special-notes/enspecial-series-on-covid19banking-sector-regulatory-and-supervisory-response-to-deal-with-coronavir.ashx>

Awad, R., Ferreira, C., Jociene, A. i Riedweg, L. (2020.), *Restriction of Banks' Capital Distribution during the COVID-19 Pandemic (Dividends, Share Buybacks, and Bonuses)* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/covid19-special-notes/en-special-series-on-covid-19-restriction-of-banks-capital-distribution-during-the-covid-19-pandemic.ashx>

Bank of England (2020.), *Interim Financial Stability Report* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/financial-stability-report/2020/may-2020.pdf>

Baudino, P. (2020.), *Stress-testing banks during the Covid-19 pandemic*, preuzeto 19. kolovoza 2021. s <https://www.bis.org/fsi/fsibriefs11.htm>

BCG (2021.), *Global Risk 2021: Building a Stronger, Healthier Bank* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.bcg.com/publications/2021/embracing-change-post-pandemic-in-the-banking-industry>

BIS (20.11.2008.), *Comprehensive strategy to address the lessons of the banking crisis announced by the Basel Committee*, preuzeto 14. srpnja 2021. s <https://www.bis.org/press/p081120.htm>

BIS (b. d.), *Basel III: Finalising post-crisis reforms*, preuzeto 19. srpnja 2021. s <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.htm>

Bell, S. i Paskelian O. G. (2013.), *The Tale of Two Regulations — Dodd-Frank Act and Basel III: A Review and Comparison of the Two Regulatory Frameworks*, preuzeto 17. srpnja 2021. s https://www.theifm.org/sites/default/files/inline-files/Tale%20of%20Two%20Regulations_Mar2013_0.pdf

Borio, C. i Restoy, F. (2020.), *Reflections on regulatory responses to the Covid-19 pandemic*, preuzeto 20. kolovoza 2021. s <https://www.bis.org/fsi/fsibriefs1.pdf>

Cannata, F. i Quagliariello, M. (2009.), *The role of Basel II in the subprime financial crisis: guilty or not guilty?* preuzeto 14. srpnja 2021. s https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1330417

Carlsson-Szlezak, P., Swartz, P. i Reeves, M. (2021.), *Why The Global Economy Is Recovering Faster Than Expected*, preuzeto 25. srpnja 2021. s <https://hbr.org/2020/11/why-the-global-economy-is-recovering-faster-than-expected>

CMS (b. d.), *CMS Expert Guide to coronavirus related loan moratoriums*, preuzeto 7. rujna 2021. s <https://cms.law/en/int/expert-guides/cms-expert-guide-to-coronavirus-related-loan-moratoriums>

Cupar, A. (2011.), *Uloga kreditnog rejtinga na financijskom tržištu*, specijalistički poslijediplomski rad, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Deloitte (2020.), *Bank regulatory reporting impacts and considerations due to COVID-19* [e-publikacija], preuzeto s <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/regulatory/us-covid-19-bank-regulatory-reporting-impacts-and-considerations-due-to%20COVID-19.pdf>

Deloitte (2021.), *2021 banking and capital markets outlook; Strengthening resilience, accelerating transformation* [e-publikacija], preuzeto s <https://www2.deloitte.com/cn/en/pages/financial-services/articles/pr-banking-industry-outlook-2021.html>

Deloitte Centre for Financial Services (2019.), *2019 Banking and Capital Markets Outlook - Reimagining transformation* [e-publikacija], preuzeto s <https://www2.deloitte.com/tw/en/pages/financial-services/articles/bank-capital-outlook.html>

EBA (2020.), *Guidelines on legislative and non-legislative moratoria on loan repayments applied in the light of the COVID-19 crisis* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/credit-risk/guidelines-legislative-and-non-legislative-moratoria-loan-repayments-applied-light-covid-19-crisis>

EBA (2020.), *Guidelines on reporting and disclosure of exposures subject to measures applied in response to the COVID-19 crisis* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/supervisory-reporting/guidelines-covid-19-measures-reporting-and-disclosure>

EBA (b. d.), *Implementing Basel III in Europe*, preuzeto 17. srpnja 2021. s <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/implementing-basel-iii-europe>

EBA (2020.), *Report on the implementation of selected COVID-19 policies* [e-publikacija], preuzeto s https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Publications/Reports/2021/962557/Report%20on%20the%20implementation%20of%20selected%20COVID-19%20policies.pdf

EBA (2020.), *Risk Assessment Report* [e-publikacija], preuzeto s https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Risk%20Analysis%20and%20Data/Risk%20Assessment%20Reports/2020/December%202020/961060/Risk%20Assessment_Report_December_2020.pdf

EBA (2021.), *Risk Dashboard na dan: 20.7.2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/risk-dashboard>

EBA (2020.), *Thematic note on moratoria and public guarantees* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.eba.europa.eu/banks-report-significant-use-covid-19-moratoria-and-public-guarantees>

ECB (2020.), *COVID-19 Vulnerability Analysis* [e-publikacija], preuzeto s https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ssm.pr200728_annex~d36d893ca2.en.pdf?dee7500437fc17e7d3f1b0d678910e40

ECB (28.7.2020.), Euro area banking sector resilient to stress caused by coronavirus, ECB analysis shows, preuzeto 19. kolovoza 2021. s <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ssm.pr200728~7df9502348.en.html>

ECB (15.12.2020.), Remuneration policies in the context of the coronavirus (COVID-19) pandemic, preuzeto 19. kolovoza 2021. s https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/letterstobanks/shared/pdf/2020/ssm.201215_letter_remuneration_policies_in_the_context_of_the_coronavirus_COVID_19_pandemic.en.pdf

ECB (14.12.2018.), The banking sector – where did we end up after all the reforms?, preuzeto 19. srpnja 2021. s https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2018/html/ecb.sp181214_1.en.html

ECDC (b. d.), COVID-19 situation update worldwide, as of week 27, preuzeto 21. srpnja 2021. s <https://www.ecdc.europa.eu/en/geographical-distribution-2019-ncov-cases>

European Commission (28.4.2020.), Coronavirus response: Banking Package to facilitate bank lending- Supporting households and businesses in the EU, preuzeto 15. rujna 2021. s https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_757

FDIC (2021.), *CBOE Volatility Index: VIX na dan: 21.7.2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://fred.stlouisfed.org/series/VIXCLS#0>

FDIC (2021.), *Quarterly Banking Profile na dan: 20.7.2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www.fdic.gov/analysis/quarterly-banking-profile/index.html>

FDIC (2021.), *Quarterly Banking Profile na dan: 07.09.2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www7.fdic.gov/qbp/grtable.asp?rptdate=%2FQBP%2Fcontent%2F2020jun&selgr=QCHGPROV>

FDIC (2021.), *Quarterly Banking Profile na dan: 15.9.2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www.fdic.gov/analysis/quarterly-banking-profile/index.html>

FED (b. d.), COVID-19 Supervisory and Regulatory FAQs, preuzeto 18. kolovoza 2021. s <https://www.federalreserve.gov/covid-19-supervisory-regulatory-faqs.htm>

FED (25.6.2020.), Federal Reserve Board releases results of stress tests for 2020 and additional sensitivity analyses conducted in light of the coronavirus event, preuzeto 19. kolovoza 2021. s <https://www.federalreserve.gov/newsevents/pressreleases/bcreg20200625c.htm>

FED (2020.), *Interagency Statement on Loan Modifications and Reporting for Financial Institutions Working with Customers Affected by the Coronavirus* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.federalreserve.gov/newsevents/pressreleases/bcreg20200322a.htm>

Hanson, G. S., Kashyap, A. K. i Stein, J. C. (2011.), *A Macroprudential Approach to Financial Regulation*, preuzeto 17. srpnja 2021. s <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.25.1.3>

Hardy, B. (2021.), *Covid-19 bank dividend payout restrictions: effects and trade-offs*, preuzeto 20. kolovoza 2021. s <https://www.bis.org/publ/bisbull38.htm>

HNB (b. d.), *HNB prilagodio regulatorni okvir održavanju likvidnosti gospodarstva i građana u krizi pandemije koronavirusa*, preuzeto 26. kolovoza 2021. s <https://www.hnb.hr/-/hnb-prilagodio-regulatorni-okvir-odrzavanju-likvidnosti-gospodarstva-i-gra-ana-u-krizi-pandemije-koronavirusa>

HNB (2020.), *Mjere Hrvatske narodne banke za ublažavanje ekonomskih posljedica pandemije* [e-publikacija], preuzeto s https://www.hnb.hr/documents/20182/2953147/hn170320_prezentacija_Vujcic.pdf/bc719a93-ba7b-26ba-626e-950cf32dcf7f?t=1584467194434

HNB (b. d.), *Mjere monetarne politike*, preuzeto 26. kolovoza 2021. s <https://www.hnb.hr/javnost-rada/covid-19/mjere-monetarne-politike>

HNB (2021.), *Odgovori na upite vezane za COVID-19 okružnicu* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.hnb.hr/documents/20182/636841/h-odgovori-na-upite-COVID-19.pdf/5842ec6a-77da-5a80-40ff-3726c7dd5390?t=1585917284356>

HNB (2021.), *Odluka o privremenom ograničenju raspodjela* [e-publikacija], preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_01_4_83.html

HNB (b. d.), *Platni promet i poslovanje s klijentima banaka*, preuzeto 26. kolovoza 2021. s <https://www.hnb.hr/javnost-rada/covid-19/platni-promet-i-poslovanje-s-klijentima-banaka>

Hudgins, S. C. i Rose P. S. (2015.), *Upravljanje bankama i financijske usluge* (8. izdanje), Zagreb: Mate d.o.o.

HUB (2020.), *HUB analize: Pregled 2/2020* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/HUB%20Pregled%202-2020.pdf>

HUB (2020.), *HUB analize: Pregled 3/2020* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/HUB%20Pregled%203-2020.pdf>

HUB (2021.), *HUB analize: Pregled 1/2021* [e-publikacija], preuzeto s https://www.hub.hr/sites/default/files/inline-files/HUB_Pregled_1_2021.pdf

HZJZ (13.3.2020.), Pitanja i odgovori o bolesti uzrokovanoj novim koronavirusom, preuzeto 21. srpnja 2021. s <https://www.hzjz.hr/priopcenja-mediji/pitanja-i-odgovori-o-bolesti-uzrokovanoj-novim-koronavirusom/>

IMF (2021.), *Financial Soundness Indicators na dan: 28.8.2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://data.imf.org/?sk=51B096FA-2CD2-40C2-8D09-0699CC1764DA&slid=1411569045760>

Judge, K. (2020.), *Stress testing during times of war*, preuzeto 19. kolovoza 2021. s <https://ecgi.global/working-paper/stress-testing-during-times-war>

Kongsamut, P., Monaghan, D. i Riedweg, L. (2021.), *Unwinding COVID-19 Policy Interventions for Banking Systems* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/covid19-special-notes/en-special-series-on-covid-19-unwinding-covid-19-policy-interventions-for-banking-systems.ashx>

McKinsey&Company (2020.), *A test of resilience: Banking through the crisis, and beyond* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/financial%20services/our%20insights/mckinsey%20global%20banking%20annual%20review%202020%20a%20test%20of%20resilience/a-test-of-resilience-banking-through-the-crisis-and-beyond.pdf>

McKinsey & Company (2019.), *The last pit stop? Time for bold late-cycle moves; McKinsey Global Banking Annual Review 2019* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/global-banking-annual-review>

OECD (2021.), *Quarterly GDP Data na dan: 21.7.2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://data.oecd.org/gdp/quarterly-gdp.htm#indicator-chart>

OECD (2021.), *Unemployment rate na dan: 24.7.2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>

Pancorbo, A., Rozumek, D. L. i Seal, K. (2020.), *Supervisory Actions and Priorities in Response to the COVID-19 Pandemic Crisis* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/covid19-special-notes/enspecial-series-on-covid19supervisory-actions-and-priorities-in-response-to-the-covid19-pandemic-cr.ashx>

Pedraza, A., Ruiz-Ortega C. i Demirguc-Kunt, A. (2020.), *Banking Sector Performance During the COVID-19 Crisis*, preuzeto 24. kolovoza 21. s <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34369>

Reuters (14.4.2020.), *Factbox: Global economic policy response to coronavirus crisis*, preuzeto 25. srpnja 2021. s <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-economy-factbox-idUSKCN21W2AJ>

Schoenherr (11.3.2021.), *COVID19 Overview on moratoria*, preuzeto 7. rujna 2021. s <https://www.schoenherr.eu/content/covid19-overview-on-moratoria/>

Sironi, A. (2018.), *The evolution of banking regulation since the financial crisis: a critical assessment*, preuzeto 14. srpnja 2021. s https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3304672

Stojanović, A. (b. d.), *Uloga i značenje regulacije i regulatornih promjena u financijama*, preuzeto 13. srpnja 2021. s <https://www.coursehero.com/file/85175456/2-Uloga-i-znacenje-regulacije-i-regulatornih-promjena-u-financijamapdf/>

Svoronos, J. P. i Vrbaski, R. (2020.), *Banks' dividends in Covid-19 times*, preuzeto 19. kolovoza 2021. s <https://www.bis.org/fsi/fsibriefs6.htm>

WHO (11.3.2020.), WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19, preuzeto 21. srpnja 2021. s <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>

Wilson, C. i Stefanou, B. (2020.), *Strengthening Regulatory Reporting and Supervisory Analysis in Response to COVID-19*, [e-publikacija], preuzeto s <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/covid19-special-notes/enspecial-series-on-covid19strengthening-regulatory-reporting-and-offsite-analysis-in-response-to-co.ashx>

Zandi, M. (2010.), *Financijski šok: Potpuni osvrt na imploziju drugorazrednih hipotekarnih kredita i kako izbjeći sljedeću financijsku krizu*, Zagreb: Mate d.o.o.

POPIS TABLICA

Tablica 1. Usporedba određenih bankovnih pokazatelja u razdoblju prije i nakon financijske krize iz 2007. godine.....	12
Tablica 2. Pregled iznosa rezervacija za gubitke po kreditima i neto otpisa potraživanja američkih banaka u periodu od III. kvartala 2017. do II. kvartala 2020. (u milijardama dolara)	27
Tablica 3. Glavne karakteristike triju ad hoc testova na otpornost na šok uzrokovan COVID-19 krizom središnjih banaka Ujedinjenog Kraljevstva, eurozone i SAD-a ...	38
Tablica 4. Pregled pojedinačnih utjecaja različitih čimbenika na smanjenje omjera redovnog osnovnog kapitala europskih banaka	41
Tablica 5. Pregled donesenih regulatornih mjera odabranih razvijenih zemalja kao odgovor na krizu COVID-19	47
Tablica 6. Odabrane stavke računa dobiti i gubitka hrvatskih banaka za 2019. i 2020. godinu (u milijunima kuna)	59

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Rast globalne bankovne industrije u periodu 2008. - 2017. na temelju podataka za „top 1000“ svjetskih banaka	11
Grafikon 2. Postotne promjene BDP-a odabranih zemalja i skupine zemalja za razdoblje 2019./2020. (%)	14
Grafikon 3. Kretanje VIX indeksa volatilnosti u razdoblju 2.1.2008. - 1.6.2021.	15
Grafikon 4. Procijenjena stopa nezaposlenosti zemalja članica OECD-a za razdoblje siječanj 2019. - svibanj 2021. (%).....	16
Grafikon 5. Prosječna vrijednost dodatnih rezervacija za gubitke po nenaplativim kreditima kao udjel ukupne vrijednosti izloženosti u trenutku nastanka statusa neispunjavanja obveze europskih i američkih banaka za 2019. i 2020. godinu (%).....	17
Grafikon 6. Udjel kredita kućanstvima i nefinancijskim poduzećima pod moratorijem u ukupnom volumenu takvih kredita u lipnju 2020. godine po europskim državama (%)	24
Grafikon 7. Prikaz vrijednosti moratorija na kredite kućanstvima i nefinancijskim poduzećima europskih banaka po preostalom vremenu isteka u lipnju 2020. godine (u milijardama eura)	25
Grafikon 8. Rizikom ponderirana aktiva europskih banaka (u bilijunima eura)	30
Grafikon 9. Vrste interventnih planova realiziranih od strane europskih banaka za vrijeme nastupa COVID-19 krize	31
Grafikon 10. Agregatni omjer redovnog osnovnog kapitala banaka eurozone - stvarno stanje na kraju 2019. i projekcije za 2022. godinu (%)	40
Grafikon 11. Agregatni omjer redovnog osnovnog kapitala banaka u SAD-u - stvarno stanje na kraju 2019. i projekcije za prvi kvartal 2022. (%).....	43
Grafikon 12. Omjer otvorenih stečajnih postupaka u odabranim zemljama - 2020. naspram 2019. godine (%)	45
Grafikon 13. Globalni povrat na kapital banaka (ROE) (%).....	46
Grafikon 14. Pad (rast) dionica banaka razvijenih zemalja u periodu 19.2.2020.-7.4.2020. grupiranih po razini dodijeljenog kreditnog rejtinga s početka 2020. godine (%).....	50

Grafikon 15. Pad (rast) raspona cijena kreditnih izvedenica banaka u periodu 19.2.2020.- 7.4.2020. grupiranih po razini dodijeljenog kreditnog rejtinga s početka 2020. godine (u baznim bodovima).....	51
Grafikon 16. Vrijednost isplaćenih dividendi u razdoblju 2018. - 2019. (u milijardama američkih dolara).....	53
Grafikon 17. Reakcije dionica velikih banaka odabranih europskih zemalja nakon objave ograničenja o kapitalnim isplatama (%)	54
Grafikon 18. Stopa adekvatnosti kapitala odabranih zemalja u periodu 2018. - 2020. godine (%)	61
Grafikon 19. Stopa rasta ukupnih kredita odabranih zemalja 2020./2019. (%)	62
Grafikon 20. Udjel loših kredita u ukupno odobrenim kreditima odabranih zemalja u razdoblju 2018. - 2020. (%).....	63
Grafikon 21. Povrat na prosječan kapital (ROE) i povrat na prosječnu imovinu (ROA) odabranih zemalja za 2019. i 2020. godinu (%).....	64

ŽIVOTOPIS

Karlo Krstanović rođen je u Zagrebu 1998. godine. Kao školarac dva je puta nagrađen titulom *Najčitatelja* gradske knjižnice u Dugavama. Maturirao je 2016. godine s odličnim uspjehom u I. gimnaziji u Zagrebu nakon čega upisuje integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij *Poslovna ekonomija* na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, smjer Financije. Zimski semestar ak. god. 2018./2019. proveo je na Sveučilištu u Regensburgu u Njemačkoj. Aktivan je član studentske udruge Financijski klub. Suorganizator je projekta *FINtelligent*, konferencija *Consulting Day 2019 - The art of M&A*, *Consulting Day 2020 - Crisis Response*, *Investo, Jednostavno o euru*, bio je demonstrator na Katedri za makroekonomiju i gospodarski razvoj u ak. god. 2017./2018., demonstrator je na Katedri za statistiku od ak. god. 2019./2020. te u ak. god. 2020./2021. demonstrator na Katedri za financije. Za vrijeme studija nalazi se u 3% najboljih studenata. Dobitnik je Rektorove nagrade, Posebne dekanove nagrade, Stipendije Sveučilišta u Zagrebu za akademsku izvrsnost i Stipendije grada Zagreba, također za akademsku izvrsnost. Aktivno se služi njemačkim i engleskim jezikom.